

Lelkipásztor

Evangelikus
Lelkészi Szakfolyóirat
75. évfolyam

2000/2

TARTALOMJEGYZÉK

MÉCSSES A TE IGÉD

<i>Fabiny Tamás: Egy aoristos alak kihívása</i>	41
---	----

TANULMÁNYOK

<i>Christian Möller: A lelkigondozó egyház II.</i>	42
<i>Nagy Gyula: A történelem teológiája (1. rész)</i>	45
<i>Szabó Lajos: A megerősödés időszaka és iránya</i> (A protestáns nevelés és iskolaügy maradványai és változó értékei)	47
<i>Csepregi András: A demokrácia teológiai megközelítésének vázlata</i>	53

KITEKINTÉS

<i>Nagy Gyula: Egyházi Világhíradó XI. évfolyam 2. szám</i>	56
<i>Hermann von Loewenich bajor püspök nyugalomba vonult</i>	61

FIGYELŐ

<i>Gömböcz Elvira: „Tanulni, úgy vélem, 's a' hibát elhagyni soha sem késő”</i> <i>Horváth Zsigmond (1782-1845)</i>	63
<i>Solymár Mónika: A hatalom szeretete és a szeretet hatalma</i>	67
<i>Marschall Marcell – Koczor Zoltán – Koczor Tamás: Hatékonyságnövelés</i> <i>az egyházi szervezetek újragondolásával</i>	70

FÓRUM

<i>Egy kihívás személyes háttéréről. Bartha István beszélget Csepregi Andrással</i>	73
---	----

AZ IGEHIRDETŐ MŰHELYE

<i>Szell Bulcsú: Vízkereszt utáni utolsó vasárnap</i>	75
<i>Krámer György: Hetvened vasárnap</i>	76
<i>Percze Sándor: Hatvanad vasárnap</i>	77
<i>Deme Dávid: Ötvened vasárnap</i>	78
<i>Fatalin Helga: Temetési igehirdetés</i>	80

Február igéje: „*Megjelent az Isten üdvözítő kegyelme minden embernek...*” (Tit 2,11)

Egy aoristos alak kihívása

Egyetlen mondat – és összefoglalja a keresztyénség lényegét. Szavanként kellene elemezni, sőt ízlelgetni ezt a téziszjellegű kijelentést. Istenről és az emberről szól ez a mondat, s legfőképpen arról a hídról, amely Jézus megjelenése óta átível közöttük.

Megjelent!

Amikor diákként újságot árultam a budapesti Nagykörúton, vérbeli rikkancsként próbáltam harsogni: „Megjelent az Esti Hírlap!” Mérsékelt sikerem volt, s a szórványos vásárlók bágyadt érdeklődéssel vették kézbe a lapot. Évekkel később, ha egy olyan folyóirat vagy könyv, amelynek létrejötténél bábáskodhattam, elhagyta a nyomdát, már igazi belső örömmel fogadtam és adtam tovább a hírt: Megjelent! Jó volt ilyenkor kézbe venni, forgatni a még nyomdaszágu kiadványt.

Megjelent... Jézus megjelenése ebben a világban azonban nem devalválható egy újság, egy közlöny, vagy egy – számunkra még oly kedves – kiadvány megjelenéséhez, még kevésbé a „hamarosan a mozikban!” vagy „jön... jön... jön...” reklámszlogenjeihez.

Megjelent! Súlyos ez a szó, mint ahogy az Útmutató februári igéjében minden egyes szónak veretes teológiai jelentése van. Nemcsak az említett híd két pillérjét jelentő „Isten” és „ember” szavaknak, hanem a „*megjelent*”, a „*kegyelem*” és az „*üdvözítő*” kifejezéseknek is. Ízlelgessük röviden mind a hármat!

„Megjelent”, vagyis *επιφάνη*. Mögötte ott érezzük a még vízkeztre visszautaló *επιφάνεια* főnevet, amely már a görög világban is az addig elrejtett istenség láthatóvá válását, dicsőséges megjelenését fejezte ki. Ahhoz sem kell különösebb görög tudás, hogy felismerjük az *επιφάνομαι* ige aoristos alakját. Ez az igeidő pedig tudvalevőleg csak a cselekvés kezdetét hangsúlyozza, további információt nem ad arról, hogy a cselekvés folyamatban van-e (imperfectum) vagy befejeződött (perfectum). Esetünkben éppen ez a nyelvtani alak teszi egzisztenciálisan izgalmassá a krisztológiai kérdést: Jézus megjelenése, az epifánia csupán múltbéli esemény-e vagy ma is élő valóság? Kinek-kinek személyesen kell erre válaszolnia. Az aoristos kihívása ez.

Elemezzük tovább a mondatot. *Mit állítok? Megjelent. Mi jelent meg? A χάρις.* A mondat alanya tehát a kegyelem. Vagy talán kiszabadíthatjuk a vallásos nyelv kevésbé fogyasztható dióhéjából ezt a szót, ha a szótár által kínált többi jelentést is megvizsgáljuk: „kedvesség, szeretetre méltó magatartás vagy természet, báj, kellemesség, hajlandóság, nyájasság, jóindulat, kegyes gondoskodás”, vagy az Újszövetségben mindennek előtt Isten kedvezése az ember iránt, az ő felmentő ítélete. Ám e kifejezés igazi mélységét valószínűleg csak az érti meg, aki – mint egykor Dosztojevszkij – állt már kivégzőosztag előtt, s a sortűz előtt utolsó pillanatban meghallotta a felmentő végzést. A kegyelem ugyanis ezt jelenti. Az ítéletet nem hajtják végre. Amnesziát kapunk. Felmentő ítélet születik. De folytassuk csak ezt a mondatelemzést. Tehát *mit állítok? Megjelent. Mi jelent meg? Isten üdvözítő kegyelme. Kinek jelent meg? Minden embernek.* Vagyis neked és nekem. Itt nincs kirekesztés, megszorítás, numerus clausus, kegyességi vagy egyházpolitikai szekértábor, itt csakis a személyválogatás nélküli kegyelem van.

Így nyer különösen gazdag értelmet a mondat harmadik teológiai kifejezése, a *χάρις* jelzőjéül szolgáló *σωτήριος*, vagyis üdvözítő. A görög *σώζω* megint csak sokkal többet foglal magában, mint a magyar „üdvözít” fordítás. (Ezt sok mai fiatal egyáltalán nem is

érti, legfeljebb azt hiszi, hogy az „üdvözölni”, vagyis köszönteni sajátos formájáról van szó...) Az eredeti kifejezés jelent egyebek mellett veszélyekben (különösen tengeren, hajózás közben) való megmenekülést, fogságból való szabadulást, betegségből való gyógyulást. Mínderre képes a kegyelem: gyógyít, megtart, védelmez, bőséget ad, s legfőképpen büntől szabadít.

Vigasztal ez az ige. Megjelent, színrelépett a Főszereplő. Immár nemcsak mi, örök statiszták, vagyunk a színpadon, hanem megjelent Az, aki, színházi nyelven, a hátán viszi el az előadást. Az Ő megjelenése azt bizonyítja, hogy Beckett-tel és az egzisztenciális szorongások közepette élő mindenkori emberrel együtt nem *Godot*-ra vártunk. Nem is egy különös, *Emberfi* nevű mezítlábas alak lépett be az életünkbe, mint ahogy Szakonyi Károly Adáshiba című darabjában zavart okoz a szakállas fiatalember, akinél furcsa, halszagú barátok bukkannak olykor fel. Jézus nem *Godot* sohasemvolt-sohasemlesz történetét játssza, megjelenése sem minősül adáshibának, hanem benne testvérünk érkezik, általa egészen közel lép hozzánk az Isten.

Vigasztal az ige azért is, mert a kegyelem azt jelenti: nem nekünk kell inszakadásig görcsölnünk. Nem kell már – Reményikkel szólva – sírnunk és átkozódnunk, vagy koponyánkat a lehetetlenség konok falán véresre zúzni. Nem a tompa kábulat, a „mindegy, minधिába” mindennapi szörnyű szürkesége vesz már erőt rajtunk, hanem az a felismerés, hogy – „magától” – megnyílik az ég... Ez az igazi epifánia, az isteni dicsőség váratlan megjelenése. A „*megjelent az Isten üdvözítő kegyelme*” veretes teológiai tételét egy Isten elől hosszú időn át bujkáló, őt sokáig tagadó költő, Zelk Zoltán, gyermeki egyszerűséggel így fogalmazta meg *Kegyelem* című versében:

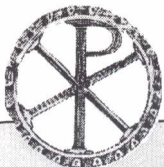
*Sohase lép gyíkra csigára
soha egy föltámadt fűszálra
a földön járó isten lába
de vétkeinket eltapossa
mert vétkeinket megbocsátja*

Amíg nem ismerjük fel, hogy kegyelemből élünk, hogy egyedül kegyelemből, hit által igazulunk meg, addig az örök bizonyításkényszer súlyos bilincse vág a húsunkba. Sportban és iskolában, a szórakoztató iparban és az üzleti életben iszonyatos erővel nehezedik az emberre a teljesítménykényszer. Itt minden azt harsogja: csak akkor vagy értékes, ha teljesítesz, ha erős vagy, ha legyőzöd a másikat. Ha megbotlasz: véged van. Ha ráncok jelennek meg rajtad: oda a karriered. Ha elveszítet a munkád: már nem vagy ember. Egy, a kegyelemem nem figyelő világ *kegyetlen* farkastörvénye ez. Ám megjelent az Isten üdvözítő kegyelme!

Jubileumi, ünnepi év a kétezeredik. Az igazi ünnepet azonban nem az ember tartja: látványos külsőségekkel, méltó magasztossággal vagy éppen méltatlan sekélyességgel. Az igazi ünnepet Isten készíti számunkra. Az önmagát örökké előtérbe toló, fontoskodó modern ember ezt talán elfelejti. Megőrizte azonban e titkot az etimológia, hiszen az „ünnep” szavunk eredetileg *id-nap*, vagyis az idvesség, üdvösség napja volt. Február igéje is erről szól: megjelent az Isten *üdvözítő kegyelme*...

De ne feledjük: mindez aoristos alakban áll. Befejeződött a cselekvés, vagy még folyamatban van? A válaszadáshoz kevés a grammatika.

Fabiny Tamás

Christian Möller

A lelkipandozó egyház II.

Mit tanulhatok a lelkipandozás történetéből, ha a lelkipandozó egyházzal foglalkozom?

(A lelkipandozás történetének hét nagy vonulata)

A lelkipandozás történetéből megtanulhatom, hogy az milyen sokrétűen jelenik meg. Hadd soroljak fel néhány lehetőséget:

1. Önlelkipandozás

A „lelkipandozás” kifejezés eredete *Szókratészre és a platonista* filozófiára vezethető vissza, ahol az ember lelkének, mint az ember valódi, isteni rendből származó „én”-jének gondozása értelmében találkozunk vele. Öngondozásról van szó, amelynek során az ember a saját viselkedését vizsgálja egy filozófiailag és pszichológiailag képzett személy segítségével. A lelkipandozás ebben az összefüggésben képzéssel és neveléssel jár együtt, tehát pedagógiai oldala is van: *παιδεία της ψυχης*. A mítoszoknak és a zenének ebben a léleknevelésben segítő szerepük volt. A *sztoa* később kidolgozta az erkölcsi önnevelés és önbefolyásolás technikáit annak érdekében, hogy az ember értelmes életet és méltó tartást nyerjen. Amennyiben ehhez hasznos volt a tanári vezetés, alapjában véve itt is lelkipandozásról beszélhetünk, méghozzá olyanról, amelyet a vezetett önmagára alkalmaz. A *hellenisztikus lelkipandozás* mások lelkipandozásáról való gondoskodást jelent, ahol csak ahhoz tudok segítséget nyújtani, hogy az illető önmagán segíteni tudjon. Saját magának kell megtalálnia a maga útját. A lélekvándorlás tehát már itt, ebben az életben elkezdődik, és eldől, hogy a halál után milyen út áll még a lélek előtt.

Semmiképpen nem arról van szó, hogy a keresztyénség az önlelkipandozásnak ettől az útjától teljesen elzárkózott volna. Már a zsoltaókban is találhatunk olyan párbeszédet, amelyeket az ember saját lelkével folytat: „Miért csüggedsz el lelkem, miért háborogsz bennem?” (Zsolt 42) vagy „Áldjad, én lelkem az Urat...”. Az Újszövetségben is megtalálhatjuk a saját lelkiség ismeretét: „Mit használ ugyanis az embernek, ha az egész világot megnyeri, lelkében pedig kárt vall?” (Mk 8) Ugyanígy az egyháztörténet is újra és újra megmutatta: Aki nem tudja saját lelkét gondozni, nem talál kapcsolatot vele, az mások lelkipandozására is alkalmatlan. És megfordítva: azok lettek a legnagyobb lelkipandozók, akik az Istennel való párbeszédben intenzív kapcsolatot alakítottak ki saját lelkükkel, mint például a középkorban *Eckhart mester* és *Johannes Tauler*, vagy *Gerhard Tersteegen*, mint evangélikus misztikus a 18. században. A 19. században mindenekelőtt *Sören Kierkegaard* volt az, aki „Halálos betegség” című iratával az

ember viselkedését a bűnről szóló pszichológiai alapokon álló tanításának témájává tette. Számára a bűn az ember kétségbeesett próbálkozása, hogy önmagát hatalmába kerítse, és amikor ez nem sikerül, megpróbál elmenekülni saját magától, ami szintén nem sikerül. Ez a téves futkosás az önkeresés és az önmagunktól való menekülés között csak akkor győzhető le, ha az ember egy önmagán kívül álló hatalom hatókörébe helyezi magát, és éppen ez az önmagam saját magamon kívül, Istenbe helyezése az, amit Kierkegaard hitnek nevez. Az ember lényéről szóló tanítással, amelyet Kierkegaard nagy pszichológiai rafinériával dolgozott ki, a 20. században a humanisztikus pszichológia képviselői, többek között *C. Rogers* foglalkozott újra, természetesen úgy, hogy hitről már szó sem esett, mert Rogersnek a református indíttatású szülői házban csak rossz hittapasztalatai voltak. Éppen ezért a gyógyító erőt az emberben magában akarta megtalálni és aktualizálni, és e humanisztikus pszichológiájával a *pasztorálpszichológia* egyik atyjává vált.

2. A lelkipandozás mint útmutatás

A lelkipandozás történetének egy másik vonulata Jézustól, a lelkipandozótól a sivatagi atyákon át az ortodox egyház szerzeteseinek spiritualitásáig vezet: a lelkipandozásnak az a formája ez, amikor egy ún. *apophtegmát*, egy rövid, villámszerű mondatot a másik ember fejébe és lelkébe dobunk, vagy amely mint egy vetőmag, rögzül a másik emberben, és segít a léleknek, hogy rendbe jöjjön, újra talpra álljon. Gondolhatunk például arra az igére, amely Jn 8-ban így szól: „Aki büntelen közületek, az vessen rá először követ”, és amelynek hatása az lesz, hogy azok, akik meg akarták kövezni a házasságtörő aszszonyt, leejtik köveiket és elmennek. Ezután a második útmutatás következik az ottmaradt nő számára: „...menj el, és mostantól fogva többé ne vétkezz!” A Jézus által végzett lelkipandozásban sokszor van dolgunk ilyen apophtegmákkal. Hasonlóak ehhez a sivatagi atyák apophtegmái is, akik miután életüket teljesen Istennek szentelték, a sivatagban *skellionba* húzódtak vissza. A *sivatagi atyák* által végzett lelkipandozás rövidesen rendkívül vonzotta az olyan embereket, akik, életük értelmét keresték, és olykor napokat vagy heteket is várniuk kellett, amíg a sivatagi atya, miután meghallgatta őket és hosszas hallgatásban a hallottakon elmélkedett, megosztotta velük ezt a mondatot. Mindazonáltal az is előfordult, hogy egyáltalán nem tudtak ilyen apophtegmát mondani. A mondat első hallásra néha olyan különös volt, hogy először egy ideig együtt kellett vele élni, míg megtalálta a helyét az ember lelkében. Ilyen módon hatottak a *keleti egyház szerzetesei*, és így hatnak ma is tovább. Keresett lelkipandozók ők, akik valahol egy ko-

lostorban vagy a pusztában laknak, és emberek jönnek hozzájuk, akik mintegy az örökkévalóságból a saját korukba kérnek tőlük egy mondatot. Ez olyan, mint egy jelszó, amely az ember életében felszabadító vagy éppen megkötő ítéletként hat. Itt már nem pusztán az önségítés támogatásáról van szó, hanem útmutató és vizgató szavakról, amelyeket az ember nem képes saját erejéből kimondani, hanem mástól kell hallania. (vö. Ch. Blumhardt példája: *Geschichte der Seelsorge*, 3. kötet, 142k)

3. Lelkigondozás a gyónáson és feloldozáson keresztül

Jézus nem egyedül akart lelkigondozó maradni, hanem *tanítványait* is lelkigondozókká akarta tenni. Ezért adta a lelkigondozás céljából Mt 16-ban először Péternek, majd Jn 20-ban mindegyik tanítványnak az oldás és kötés hatalmát: „Akiknek megbocsátjátok a bűneit, azok bocsánatot nyernek, akikéit pedig megtartjátok, azoknak a bűnei megmaradnak.” (Jn 20,23) Az oldásnak és kötésnek ez a hatalma az ógyházban a gyónásban és a bűnbánati fegyelemben erősödött meg. A gyónásnak és a bűnbánatnak az egyes ember számára arra kell szolgálnia, hogy lelkét és életét újra és újra megtisztítsa, ne hogy üdvösségét már itt a földön eljátssza. A gyónás és a bűnbánati fegyelem később, az üldözések után különösen nyomatékosnak bizonyult, amikor néhányan elbuktak, mert a kemény üldözésben nem tudtak helytállni. Ők voltak a *lapsik*, akikre azok, akik megálltak az üldözésben, elutasítóan tekintettek, mint pl. azokra a volt NDK-beli lelkészekre, akiket az állampárt védelem (STASI) hatalmába kerített, és a belügyminisztérium munkatársai lettek. A gyónás és a bűnbánati fegyelem útján ezeket az elesetteket ismét vissza akarták vezetni az egyház közösségébe és az állhatatosak közé. Ez a papok és püspökök számára – mint ahogyan ez az új tartományi egyházakban ma is érezhető – a lelkigondozás rendkívül nehéz fejezete volt. A donatista veszély, amellyel először Augustinus került összeütközésbe, újra és újra fenyegetett, és ma is fennáll, ti. az, hogy az egyházban elhatalmasodik a *rigorizmus*, amely arra törekszik, hogy a konkolyt a búza közül már itt kigyomlássa, hogy az egyháznak ezáltal még nagyobb veszteségeket okozzon. Ezzel szemben áldásosabb volt a gyónóhivatal tevékenysége, amely a megtérés és az újrakezdés lehetőségét nyitotta meg.

Nagy Gergely 600 körül írt egy pszichológiaiilag nagyon jól átgondolt könyvet, *liber regulae pastoralis*-t gyóntatótyáék és lelkigondozók számára, akiknek meg kell tanulniuk, hogyan viszonyuljanak az egyrészt büszke, másrészt alázatos, az egyrészt nagyvonalú, másrészt fukar emberekhez stb. a lelkigondozásban. Ez a regula pastoralis a középkorban alig túlbecsülhető jelentőségre tett szert a gyónásban. Külsőleg nézve csak az 1215-ös negyedik lateráni zsinaton született az a határozat, hogy minden keresztyénnek egy évben egyszer (szokásosan húsvét előtt) gyónnia kell, ami azután a gyónáshoz bizonyos rossz, kényszerítő karaktert társított. Ez az idők folyamán valósággal halálosan hatott a gyónásra. A *reformáció* szembefordult a gyónás minden kényszerítő karakterével, és annak csupán erkölcsi gyónótükör voltát vitatták, mert a bűnt ez csak moralizálja, mélységét azonban nem érinti. Luther számára az egyetlen és legszörnyűbb halálos bűn a hitelenség volt, amely egyáltalán nem bízott Istenben. Számára a gyónásban ennek a feltárása és a megvallása volt a feladat, természetesen pontosan elrendelt gyónóformulával, amely a gyónó számára az egyéni elrejttség és a bűnvallásba való bekapcsolódás lehetőségét is megadta. Amennyire Luther a gyónást minden megkeresztelt papságának dolgává tette, a nyilvános, szabályozott gyónás ugyanannyira ordinált hivatalhoz kötött maradt,

amelyhez a gyónási titok kötelezettsége kapcsolódott. A gyónásnak a 17. század későbbi lutheránus egyházában is lehetett bizonyos kötelesség-jellege, amely oda vezetett, hogy a *pietizmusban* küzdelmet folytattak azért, hogy a gyónás új kötelezettség-karakterét és külsődlegességét legyőzzék. A szabályozott, hivatalos gyónás helyébe immár a tapasztalt lelki vezetővel folytatott beszélgetés lép, amely beleérzés útján igyekszik a megtérteket és az újjászületetteket a megszentelődés útján előbbre vinni. Nagyon óvatos pszichológiai nyomást ez által is ki lehet fejteni, amitől később a *felvilágosodás* igyekezett megszabadulni, amely a lelkigondozást a maga részéről a szabadságban való képzésként és nevelésként értelmezte. Csak a lutheri hagyomány újraélesztésének mozgalma – pl. Neuendettelsauban Wilhelm Löhe – fedezte fel újra a gyónást. A 20. században mindenekelőtt *Dietrich Bonhoeffer* volt az, aki a finkenwaldei Predigerseminarban a segédlelkészek között megpróbálta ismét bevezetni a gyónást. Azóta is voltak és vannak próbálkozások Egyházi Napokon és más közösségekben arra, hogy a gyónást és a feloldozást mint felszabadító történést újra felfedezzék. Ez természetesen csak akkor fog sikerülni, ha kialakul egy közös gyónási forma és felfedezzük a gyónásnak bizonyos objektív karakterét, hogy ismét felszabadító és egyszermind elrejttséget biztosító esemény lehessen.

4. A lelkigondozás mint vizgatólás

A lelkigondozás történetének egy negyedik vonulata a zsol-tároktól, amelyekben Istenről, mint „szívem vigaszá”-ról énekel a szerző, a jánosi búcsúbeszédeken át, amelyekben a paraklétoszról, mint vizgatóról és szószólóról van szó, a vizgatólásról szóló páli beszéden keresztül, amellyel csak az tud vizgatólni, aki maga is megvizgatóldott általa, egészen Luther Mártonig húzódik, aki jelentős vizgató levél-szerző volt, valamint nevéhez fűződik a *mutua consolatio fratrum*-értelmezés. Ide sorolhatjuk a 17. század számos lutheránus teológusát is, akik a 30 éves háború idején gyülekezeteiktől néha elszakítva sok-sok vizgató üzenetet és levelet írtak, az elszakítottág ellenére mégis megpróbáltak vizgató levelekkel lelket önteni beléjük. Első kérdése fényében a *Heidelbergi kátét* is lehet – ahogyan azt Rudolf Bohren „In der Tiefe der Zisterne” c. művében bemutatta – vizgató könyvecskeként olvasni: „Mi néked életedben és halálodban egyetlen vizgatólásod?” Egyszóval, a vizgatólásnak jelentős szerepe van a lelkigondozás történetében. Természetesen másról van szó, mint amit általában vizgatólásban értünk. A vizgatólás a maga teljes súlyával csak akkor jut kifejezésre, amikor olyan emberekről van szó, akik vigasz nélkül élnek. Ezek olyan emberek, akiknek kicsúszott a lába alól a talaj, így teljesen tehetetlenül élnek. Ilyenek azok, akik elárvultak, megözvegyültek, akiket cserbenhagytak, akiket minden jóakarató ember elhagyott, akiknek egy „ügyvéd” jó lelkének vizgatólására van szükségük, aki melléjük lép, újra talajt ad a lábuk alá, hogy újra talpra álljanak. Ha a lelkigondozásból elveszik ez a vizgatólás-jelleg, nem lesz képes vizgatólni, és ez egy jelent azal, hogy elveszít fontosságát, értelmetlenné válik.

5. A lelkigondozás mint egyházfegyelmelés

A lelkigondozás e négy irányához kapcsolódjon rögtön egy ötödik, felettébb kényelmetlen irány, amely az ószövetségi varázslástól a Mt 18-ban található gyülekezetfegyelmelésen és a paráznák gyülekezetből való kizárására vonatkozó páli útmutatásokon (1Kor 5) át egészen a majd kétezzer évnyi egyháztörténet rendkívül nehéz *egyházfegyelmeléséig* húzódik. A lelkigondozásnak ezt az irányát természetesen szemérmesen

eltitkolhatnánk, vagy teljesen mellőzhetnénk, ekkor azonban elvesztené a maga életét, mert a bűnösnek, aki semmiképpen nem akar megtérni és nyilvánvalóvá vált bűneit elhagyni, nem tudna határozott „nem”-et mondani, mindig csak „igen, igen”-t. Luther Márton óvatosan bánt az egyházfegyelméssel, mert mindig szeme előtt volt Jézus szava a gerendáról, amelyet először a saját szemből kell kivenni, mielőtt a másik szeméből akarnám kivenni a szálkát. Sokkal keményebb és szent józansággal megáldott volt Kálvin, aki Genfben a *visitatio domestica* segítségével kemény egyházfegyelmézést vezetett be, amely azt jelentette, hogy a lelkész és a gyülekezet elöljárói évente meglátogatták a gyülekezet tagjait, és a ház belső, lelki és külső állapotát alaposan megvizsgálták. Néhány református családban még a 20. században is érezhető a tisztelet és a félelem akkor, ha a lelkész bejelenti látogatását, mert azoknak a bizonyos látogatásoknak az árnyéka még a 20. századra is rávetül. Mindennek ellenére sokat jelenthet, ha felkeressük az embereket otthon, és érzik, hogy nem veszhetnek el olyan könnyen. A látogatásnak nem kell rögtön ellenőrzést jelentenie, hanem egyszerűen részvétel lehet az emberek életében.

6. A gyülekezet mint lelkigondozó

A lelkigondozás egy hatodik vonulata legszorosabban az előbb említett ötödikkel van kapcsolatban. Mégis meg kell különböztetnünk attól, ha *Wolfgang Trillhaas* meghatározására tekintünk, aki a lelkigondozást 1Kor 12 alapján így definiálja: „Krisztus testének gondozása tagjaiban.” Ez a *cura animarum generalis*, amelyet mint a lelkigondozás *ekkleziológiai dimenzióját*, meg kell különböztetnünk a látogatástól és az egyéni beszélgetéstől: a gyülekezet, ha magát Krisztus testeként értelmezi, lelkigondozó. Ekkor a tag tud a másik szenvedéséről, és azt úgy érzékeli, mintha saját maga szenvedne; ugyanígy örül az egyik tag a másik jólétének, amelyből ő is részesül. Ez az ekkleziológiai vonal leginkább a református gyülekezetekre jellemző, amelyeknek mindig is szoros és intenzív gyülekezet-képük volt, ez pedig kihatott arra a sok kis szabad gyülekezetre, amelyek többnyire református anyaggyülekezetekből jöttek létre. Az a közösségérzés, amelyet itt megőriztek, oda vezet, hogy a gyülekezet valóban testté válik, amelyben a tag tud a másiktól, és vele egészen a lélekig ható kapcsolatban érzi magát. *Schleiermacher* számára a lelkigondozás ezen ekkleziológiai vonala különösen fontos volt, hiszen éppen azon a ponton hangsúlyozta a lelkigondozás szükségességét, ahol egy tag kivesett a közös lélek körforgásából, és magára maradt. Ennek a tagnak utána kell menni, de nem ellenőrző vagy kényszerítő hozzáállással, hanem azzal a szándékkal, hogy megszabadítón és megszabadítottként ismét visszavezessük a közös lélek e körforgásába, ahol egyik tag a másikat mindig különböző módon ajándékozza meg. A lelkigondozásról szóló tanításában *Thurneysen* ismét megragadta ezt az ekkleziológiai vonalat, amikor a lelkigondozást és az egyházfegyelmézést olyan módon kapcsolta össze, hogy a lelkigondozás segítségével olyan vonzás jön létre a gyülekezetben, amelyben minden egyes tag fontos.

7. Lelkigondozás költők és gondolkodók segítségével

Végül álljon itt a sorban egy hetedik vonulat is, amelyet általában nem szoktak lelkigondozásnak tekinteni, véleményem szerint mégis rendkívül intenzív lelkigondozás. Ezt láthatjuk például *Johann Peter Hebel* történeteiben, aki az alemann lelkékben ért el nagy hatást a lelkigondozás terén; *Jeremias Gotthelf*nél, aki a berni vidék kapitalista szellemének

ellelketlenítő hatása ellen harcolt „Pénc és lélek” című könyvével, vagy *Joseph Wittig* a sziléziai lelkeknek írt „Jézus élete Palesztinában, Sziléziában és másutt” című könyve esetében, amely szinte minden sziléziai házban megtalálható volt. Így voltak és vannak a népnek lelkigondozói, akik elbeszéléseikben lelket adtak a népnek, mint Dániában Grundtvig vagy Oroszországban *Dosztojevszkij* „Karamazov testvérek” című regényével. Ilyen és hasonló könyvek segítettek és segítenek az embereknek abban, hogy átéljék a megérintettséget lelkükben, és saját lelküket vizsgálató és megtisztító módon gondolni tudják.

Hét nagyobb vonalat próbáltam meg felsorolni és ezeket emlékeztetni a lelkigondozás történetéből anélkül, hogy egy bizonyos rendszert szigorúan követtem volna vagy a teljességre törekedtem volna. Nem esne nehezemre, hogy egy Ignatius-vagy egy Teerstegen-féle lelki vezetés alapján egy nyolcadik irányt felsoroljak, vagy Jézus csodáitól a möttingeni Johann Christoph Blumhardtig egy kilencedik, exorcista irányt nevezek meg a lelkigondozásban, esetleg a politikai pasztorációval egy egészen sajátos társadalmi lelkigondozást mutassak be a katolikus egyházban. Felsorolásom azonban éppen ilyen laza, additív stílusú akart lenni, hogy a lelkigondozás történetére, és egyáltalán a történelemre, mint a lehetőségek kincsesládájára emlékeztessen, amely sokszor feledésbe merül és mégis arra vár, hogy egy napon ismét az emberek javára használják fel.

Roland Gebauer 1997-ben „Pál mint lelkigondozó. Egzegetikai adalékok a gyakorlati teológiához” címmel megjelent disszertációjában ezzel szemben a lelkigondozás történetének sokkal szigorúbb rendszerezésére törekszik, és az egyháztörténetben a lelkigondozás háromféle módját találja meg:

1. A bűnös megváltozásra való biztatása a bűnbánat és a gyónás segítségével.

2. A gyógyító szándékú kísérés. A hit és az élet kríziseiben való segítés és gyógyítás.

3. Lelki megerősítés és támogatás tekintettel a megszentelődésre.

Így kapcsolódik hármasságba a lelkigondozás *kérügmaticus, gyógyító és pedagógiai-katechetikai* vonatkozása, amelyet ő már Pálnál megtalál:

a) olyan gyülekezeteket megerősítő és mellettük álló lelkigondozásban, amelyeket az apostol mint vele egyetértésben és az evangéliummal harmóniában élő gyülekezeteket támogat,

b) a tévedésben élő gyülekezetek helyreigazító lelkigondozásában,

c) a megtartó lelkigondozásban, amely adott esetben elvesztett gyülekezetek visszaszerzésére irányul, ezért védőbeszédben nyilvánul meg.

Hogy Gebauer ezáltal valóban összefüggőbb és tartósabb lelkigondozás-értelmezéshez jut-e, most még nem látom át, nevezetesen azért, mert hasonló helyzetben vagyok a „lelkigondozás” értelmezésével, mint Augustinus egyház-átya az idő fogalmának meghatározásával: Ha nem kérdezi senki az időről, pontosan tudja, mi az, mégis dadogni kezd, mihelyt valaki felteszi neki a kérdést, hogy mi tulajdonképpen az idő. Így vagyok én is: a „lelkigondozás” kifejezés újra és újra pozitívan érint, és érzem, hogy *ma az egyháztól mindenekelőtt lelkigondozást várnak*. Kerek percc definiálni azonban, mi az pontosan, mindig nehezemre esik. Ez pedig nyilvánvalóan már a „lélek” kifejezéssel függ össze, amely ahhoz a titokhoz vezet, amely nem más, mint az egyes ember Isten és önmaga előtt. Ha a lelkigondozás történetéről szóló fejtegetéseimmel nem romboltam le ezt a titkot, hanem sikerült azt még nagyobbá és izgalmasabbá tennem, elértem célomat.

*Fordította: Wagner Szilárd
teol. hallgató*

A történelem teológiája*

Világtörténelem és üdvösségtörténet

Teológiai útravalóul az évezred-fordulóra mindazoknak a szolgatársaknak, akikkel együtt átéljük ezt a küzdelmes évszázadot és a Krisztus-hitben reménységgel indulunk el egy új évszázadba a világtörténelemben.

1. A történelem problémája

Isten világa egyfelől a természet élettelen és élő, csodálatos világa, amelyben a természeti törvények változhatatlan rendje érvényesül. A természet mellett a földi világ másik nagy életterülete az embervilág élete, térben és időben. *A történelem világának legjellegzetesebb vonása az, hogy benne nem a természeti törvények láthatatlan rendje uralkodik, hanem emberi akarat áll szemben emberi akarattal, mind a népek és fajok, mind az egyének világában.* A történelem világa az évszázadok és évezredek távlatában a földrészek és népek egymással vívott küzdelmeiben és kapcsolataiban formálódik.

Hogy a történelem világának bonyolult, dinamikus és kiszámíthatatlan alakulását, törvényszerűségeit és titkait megértse, ezért már az ókortól kezdve, de különösen az újkorban állandó küzdelmet vívott az emberi gondolkodás. Az emberi értelmén és tapasztalatokon alapuló *filozófiai történelemszemléletnek két alaptípusa* jött létre a legutóbbi három évezred során. Az ókori és újkori *idealista történelemfilozófia* – Platónól Hegelig – az emberi történelem döntő formálójának a szellemi erőket, az ideákat, a gondolkodást látta. Vele szemben a másik – az ókori Démokritosztól Marx dialektikus materializmusáig – a világtörténelem döntő tényezőinek, formálójának az anyagi, a materiális gazdasági és társadalmi érdekeket tartotta. A *materialista történelemfilozófia* szerint a szellemi világ, a kultúra és a gondolkodás – minden jelentősége mellett is – csak az anyagi világ függvénye és „felépítménye”.

A világtörténelemnek ehhez a kétféle, értelmünkre és tapasztalatainkra építő filozófiai értelmezéséhez viszonyítva a világtörténelem látásában, a történelem-szemléletben alapvető változást hozott a *keresztyénség*. A döntő változás kettős vonatkozásban történt.

Az egyik abban állt, hogy az antik világ „ciklikus történelemszemléletét” (a történelem ismétlődő, körmozgásszerűen mindig önmagába visszatérő folyamat az időben) fölváltotta a *Szentírás*on alapuló „*lineáris történelemszemlélet*”. E szerint a történelem a lényege szerint egy meghatározott, végső cél felé haladó folyamat az időben.

A másik, alapvető különbség pedig az, hogy a *keresztyén történelemszemlélet* szerint a világtörténelem eseményeit, annak látható történései mögött, láthatatlanul Isten szent és kegyelmes jelenléte és cselekvése irányítja. Nem pedig pusztán a természet törvényei és erői vagy az emberek értelme és akarata.

2. Küzdelem a történelem teológiai szemléletért az egyház kétezere éves történetében

a. Augusztinusz dinamikus történelem-teológiája

Az egyház első nagy teológusa, aki a történelem világának a Szentírás igéje alapján történő megértésében a legnagyobbat

alkotta, az észak-afrikai nagy egyházatyja, *Augusztinusz* (354-430) volt. Egyik teológiai főműve (*De civitate Dei* – Isten országáról, 23 fejezetben) a *történelem teológiájának első részletes kifejtése a Szentírás alapján*. Augusztinusz szerint a „földi birodalom” (*civitas terrena*) és „Isten országa” (*civitas Dei*), amelynek itt a földön az egyház a megjelenítője, szüntelen küzdelemben állnak egymással. Isten ezt a nagy küzdelmet a bűnbeesett, földi embervilágban Jézus Krisztus testté létele által, az ige és a szentségek erejével a földi egyházban vívja meg a Gonosz és démonai ellen. Ezzel szabadítja és „gyógyítja” meg a bűnben megromlott világot a bűn és a halál rabságából (a „gyógyító kegyelem”). De ez a nagy küzdelem csak az idők végén, Isten örök országában válik végső és teljes győzelemmé a Gonosz, a bűn és a halál hatalma fölött.

Augusztinusznak ez a mélyen biblikus, dinamikus történelem-teológiája *messzeható indításokat* adott az egyház teológiai gondolkodása számára nemcsak az ókorban és a középkorban, hanem meghatározó módon a reformáció teológiájában és az újkorban is. Hatása azonban még mélyebb lehetett volna a teológia egész alakulására, ha már nála meg nem kezdődik *Isten országának a földi egyházzal rövid úton való azonosítása*, a bűn erejének félreismerésével az egyház földi életében is. Ez a folyamat főleg a nyugati egyházrészben ment végbe. Egyfelől a pápának mint Krisztus „földi helytartójának” a tanításában, aki az egyházi és a világi legfőbb hatalom birtokosa. Másfelől a Szentírás igei kinyilatkoztatásának és a pápai tanító hivatalnak összekapcsolásában. Végeredményben ez az azonosítás vezetett a pápaság és a német-római császárság közötti évszázados küzdelemhez a legfőbb világi hatalomért és az egyházi tanító hivatal mint az egyház tanítása tévedhetetlen képviselője dogmájához a teológia területén. Mindez kikerülhetetlenné tette a földi egyház reformációját az újkor kezdetén.

b. Luther reformátori teológiája Isten kétféle kormányzásáról a világban

Augusztinusz után *Luther reformátori teológiája szövegezte meg új erővel a Szentírás üzenetét Isten kétféle, „világi” és „lelki kormányzásáról” a teremtett földi világban.*¹

*Részlet az Evangélikus Dogmatika kiadásra előkészített I. kötetéből (III. rész, 2. fejezet: A teremtett világ – Teológiai kozmológia. 19. § Isten világkormányzása: történelem és üdvösségtörténet).

¹Luther legtöbbször az „Isten két birodalma a világban” („die beiden Reiche Gottes in der Welt” megjelölést használja műveiben. De mivel ez a kifejezés könnyen félremagyarázható és a 20. század teológiájában különösen sok vitára adott okot, a mai teológiában a „két birodalom” helyett az „Isten kétféle uralma, kormányzása” (die beiden Regimente Gottes) Luther által ritkábban ugyancsak használt kifejezést alkalmazzuk.

Az idevonatkozó igen széleskörű szakirodalomból egy svéd és egy német teológus művét emeljük ki. Ezek: *Gustaf Törnvall*: Das geistliche und weltliche Regiment bei Luther (svédül Lund, 1952; német fordításban Berlin, 1952) és *Franz Lau*: Luthers Lehre von den beiden Reichen. Berlin, 1952.

Erről szóló, ismert és máig sok indítást adó tanításának a kiindulópontja az *ember bűnbeesése*, amely nemcsak a saját életét tette tönkre, hanem megrontotta, és pusztulással fenyegeti az egész földi világot is. Isten azonban a teremtmény-világ és az ember iránti végtelen szeretetéből kétféle módon is választ a bűneset rontására a földi világban.

1. *Isten egyik válasza az ember bűnös lázadására a törvény: a teremtett világ törvényszerű rendje, az ember szívébe irt erkölcsi törvény és Isten kinyilatkoztatott törvénye az igében.* Isten a törvények külső rendjével, az ezeket védelmező világi felsőbbiségekkel, a „kard hatalmával” és a törvényszegők megbüntetésével őrzi láthatatlanul a földi világ életét. Ezért a *világi felsőbbiségek* bünt megbüntető hatalmukkal akkor is „Isten szolgálói”, ha nem tudnak erről. „Isten álarcai” (larvae Dei), akiknek a szolgálatán keresztül „*Isten világi kormányzása*” megy végbe. „Azt akarod, hogy ne kelljen félned a hatalomtól? Tedd a jót, és dicséretet kapsz tőle: mert Isten szolgálja az a te javadra... az ő haragját hajtja végre azon, aki a rosszat teszi”. A törvény külső rendje és a „kard hatalma” ennek ellenére Isten „*idegen munkája*” (opus alienum Dei) a világ kormányzásában – mondja Luther.

2. *De van Istennek egy egészen más válasza is az embervilág bűnös lázadására és az e mögött álló gonosz hatalmak megtörésére.* Elküldte egyszülött Fiát az embervilágba, aki Isten bűnbocsátó szeretetét, kegyelmét hozza és teszi nyilvánvalóvá Jézus földi élete, golgotai kereszttáldozata és a halálon vett húsvtéri győzelme által. Ez az *evangélium válasza. Isten a bűnös ember szívében, bűnbocsátó szeretetével veszi föl az igazi küzdelmet a bűn rontása és a Gonosz hatalma ellen földi világunkban.* Ez *Isten igazi műve* (opus proprium Dei), *Isten „lelki kormányzása”,* a megváltás és újjáteremtés, amelynek eszközei az evangélium hirdetése és a szentségek az egyházban. Benne a bűn helyett a hit és a szeretet uralkodik.³ Istennek erről az „igazi művéről”, „lelki kormányzásáról” szól hitvallásunk második és harmadik hitágazata és a dogmatika későbbi következő nagy fejezetei.

3. Istennek ez a kétféle uralma és kormányzása a földi világban *lényegesen különbözik* egymástól. Az elsőt a törvény korlátozó és büntető külső hatalma érvényesül. A másik „kormányzatban” viszont az evangélium belső hatalma, a hit és a szeretet lelki hatalma uralkodik. Ennek ellenére mindkettő összetartozik, egymást segíti, mivel mindegyik a szent és kegyelmes Isten cselekvése, és céljuk is ugyanaz: földi világunk megőrzése és megszabadítása a bűn, a halál, és a Gonosz hatalmától.

A rajongók azt mondják: semmi közünk ehhez a bűnös világhoz, sorsára kell hagynunk, és ki kell szakadnunk belőle! Isten igéje azonban arra tanít, hogy *a keresztyén ember élete Istennek mindkét uralma és kormányzása alatt áll.* „Luther nem ismer külön keresztyén életet a világi élet mellett a kolostori elzártságban vagy a remeték pusztaságában. A nyáj mellett, a konyhában, az istállóban, a szántóföldön, a műhelyben... éli keresztyén életét a hívő ember. De élete csak azzal lesz keresztyén élet, ha azt hitben éli.”⁴

4. *A keresztyén élet (vita Christiana)* ezzel új és biblikus értelmet nyer itt a világban. A *keresztyén ember* azzal, hogy részese Isten „világi kormányzásának”, apa, anya vagy gyermek a családban, orvos vagy földművelő a hivatásában vagy mint

bíró védi a társadalom rendjét a törvénnyel, *Isten gondviselésének az eszköze és „Isten munkatársa” itt a földi világban. Isten gondviselése, földi kormányzása részvételünkkel, rajtunk keresztül is történik (non sine nobis – nem nélkülünk). Isten „lelki kormányzása”, „lelki országa” azonban mindig egyedül Isten cselekvése: Krisztus és a Szentlélek által megy végbe.* Megigazulásunk és újjászületésünk mindig „új teremtés”, amely Isten műve, és nélkülünk megy végbe (sine nobis). Ez a világi életünk és hitben, Isten uralma alatt megújuló életünk közötti döntő különbség!⁵

5. Végül, *a keresztyén élet itt a földön, Isten „lelki kormányzása” alatt az egyházban, ugyanolyan, mint Jézus Krisztus földi élete: élet szegénységben, hatalom nélkül, önmagunk megüresítésében és Krisztus keresztyének fölállalásában. És a földi egyház élete sem a hatalom, az uralkodás és a dicsőség életformája, hanem élet a „kereszt alatt”.* „Krisztus uralma nem valamiféle teokráciában realizálódik, amely mindeneket Krisztus alá kényszerítene, hanem a keresztben valósul meg. Akik fölveszik keresztyüket, azok uralkodnak Krisztussal.”⁶

Ez Luther „kereszt-teológiája” (theologia crucis), amely különösen a 20. század viharai és szenvedései között nyert új értelmet a teológiában és adott új erőt az egyház életében a reformáció tanításának Isten „elrejtőző”, de ugyanakkor megőrző és újjáteremtő, kettős uralmáról a történelem földi világában.

c. A 20. század „üdvösségtörténeti teológiája”

Az újkor második felében, a racionalista „felvilágosodás” után, a teológiának főleg *három területen* kellett küzdelmet folytatnia a keresztyén történelem-szemlélet bibliai és reformációi igazságainak megőrzéséért.

Az egyház egész teológiáját élesen elutasította és támadta a *történelmi materializmus* (Marx, Engels). A másik, ezt megelőző ellenfél a *német idealizmus* filozófiája volt (Fichte, Schelling és főleg Hegel). Ez utóbbi az emberiség történelmét a szellemi ideák kibontakozásának és küzdelmének látja. A harmadik, legújabb ellenfél volt a 20. század első felében kialakult *egzisztencialista filozófia* (Heidegger, Sartre), amelynek erős hatása főleg *Rudolf Bultmann* és követői „egzisztenciális teológiájában” érvényesült. Bultmann és iskolája úgy „értelmezi át” a modern ember számára a Szentírást, hogy a bibliai történelmet „mitológiátlanítani” kívánja, és a teológia föladatának az ember új önértelmezését látja a jelenben a hit segítségével.

⁵Ez Luther sokat idézett reformátori tanítása Isten „kétféle kormányzásáról” a világi történelemben és a földi világban. Ez a tanítás egyfelől sok félremagyarázásra és vitára adott okot; ugyanakkor azonban rendkívül sok, értékes indítást adott a 20. század teológiájában. Közelebbről az egyház és a világ egymáshoz való viszonya, a földi világban való keresztyén élet újraértékelése és az egyház küldetésének biblikus látása vonatkozásában. Az utóbbival a dogmatika későbbi fejezeteiben foglalkozunk részletesen.

Isten „első uralmának” mai reformátori értelmezésére vonatkozóan hadd utaljak itt különösen *Gustaf Wingren* svéd teológus híres könyvére a világi hivatás és a keresztyén élet igazi értelméről: *Luthers Lehre vom Beruf – Luther tanítása a hivatásról* (München, 1952) 218. o.

Ugyancsak hadd említsek meg egy másik, ebből a témakörből vett nagyobb tanulmányt, amelyet a Lutheránus Világszövetség Ökumenikus Intézete (Strasbourg) jelentetett meg egyik könyvsorozatában, *Vajta Vilmos* professzor-igazgató kiadásában (Evangelium und Geschichte – Gospel and History, 2. kötet): *Nagy Gyula*: Der Mensch als verantwortlicher Mitarbeiter Gottes in einer dynamischen Welt. Vandenhoeck, Göttingen, 1972. 181-219. o. – Man as Responsible Co-worker with God in a Dynamic World. Augsburg Publishing House, Minneapolis, 1971. 178-217. o.

⁶Lau i. m. 58. o.

²Róm 13,3b-4

³Vo. Lau i. m. 28 kk, 40 kk, 46 kk

⁴Lau i. m. 55 kk. vö. 28 kk és 61 kk

Az említett, idegen filozófiai hatásokkal szemben a 20. század egyházi teológiája elsősorban az ún. *újreformátori teológiában* (Elert, Trillhaas, Thielicke és mások), másfelől *Barth és a dialektikus „ige-teológia”* erős irányzatában vette föl a küzdelmet. A 20. század igei-reformátori teológiai megújulásának volt a képviselője a század második felében az „*üdvösségtörténeti teológia*”, amely *Isten történeti kinyilatkoztatását és Jézus Krisztus történeti valóságát állította a teológia középpontjába*.

Ennek az újabb teológiai gondolkodásnak, amely ma mind a *reformáció* egyházaiban, mind a *római katolikus* teológia területén erőteljesen érvényesül, egyik legismertebb képviselője volt *Oscar Cullmann*⁷. Legismertebb dogmatikai műve, amely az üdvösségtörténetet mint Krisztus-történetet dolgozza föl, számos kiadásban és fordításban jelent meg⁸. Ennek az alapvető művének még részletesebb, az üdvösségtörténet körüli mai

teológiai vitákra is kiterő, másik fontos könyve „*Az üdvösség mint történelem*”⁹.

(A 2. rész a következő számban.)

⁷Cullmann, Oscar (1903-1999) Strasbourban, Elzász evangélikus egyházában született és Strasbourg (1932-38), majd Bazel és Párizs egyetemén volt az Újszövetség-tudomány és a dogmatika professzora (1938-1972). Az ökumenizmus egyik úttörő személyisége, aki mint meghívott vendég részt vett a II. Vatikáni Zsinat munkájában is. 1999 januárjában halt meg Chamonix-ban. A római katolikus teológiában ugyanennek a teológiai iránynak volt a legnevesebb teológusa Karl Rahner (1904-1984), akinek dogmatikai művei a „Schriften zur Theologie” 16 kötetében jelentek meg a század második felében.

⁸Cullmann, O.: *Christus und die Zeit* (Krisztus és az idő) 2. kiadás, 1948. 3. kiadás 1962-ben. 224. o.

⁹Cullmann, O.: *Heil als Geschichte* (Az üdvösség mint történelem), Tübingen, 1965. 328 o. Ezt a könyvét a neves teológus a II. Vatikáni Zsinatnak és az egyházak ökumenikus egysége ügyének ajánlotta.

Szabó Lajos

A megerősödés időszaka és iránya

(A protestáns nevelés és iskolaügy maradandó és változó értékei)¹

1. Iskoláink helyzete

A közel egy évtizedes múlt, amelyet az egyházi iskolák mögött tudhatunk, jelent már olyan hosszú időt, hogy értékelő véleményt formálhassunk az ott folyó munkáról. Nagy lelkesedés és elszántság jellemezte általában az újrakezdeket, ugyanakkor mindenütt valamilyen speciális nehézséggel is szembe kellett nézniük iskolaalapítóknak és tanároknak egyaránt. Más és más helyzet lett jellemző szinte mindegyik újraindult iskolára, mert a környezeti hatások, különféle befolyásoló tényezők, kapcsolódási pontok nagyon eltérőek voltak. Ma sem könnyű választ adni a kérdésre, vajon a „tradíció biztonságából” vagy az „egyházilag érintetlen helyzet bizonytalanságából” volt-e szerencsésebb az indítás. Egy azonban ma már teljes bizonyossággal állítható: az eltelt évek alatt annyi változás játszódott le a felekezeti iskolákban, amennyire az újraindulásnál senki sem számított. Sok kezdeti *idealizmus* alakult át *realizmussá* ez alatt az idő alatt, és sok *kishitűség* helyére kerültek nem is remélt *eredmények* és *sikerek*.

Az iskolák újraindulása természetesen az egész egyházi élet számára is gyökeres átrendeződést jelentett, pusztán már amiatt is, mert ezzel a folyamattal visszakerült egy tanári réteg az egyház mindennapi életébe. Több olyan kérdést is meg kellett válaszolnia az egyháznak, amilyen típusú kérdésekkel az előző négy évtizedben nem találkozhatott: Kie az iskola? Milyen befo-lyással kell a fenntartónak élnie? Ki képviselheti az egyházi-asságot a felekezeti iskolában? Megkövetelhető-e, fontos-e a felekezeti kötöttség minden tanár és diák esetében? Szükséges-e a lelkész nagyobb szerepe az egyházi iskolában vagy sem? Miben különbözik a hitoktatás az egyházi és a nem egyházi iskolában? Kinek a feladata a lelkigondozás az iskolában?

¹ Az országos protestáns pedagógus találkozóan, a bonyhádi evangélikus gimnáziumban 1999. október 30-án megtartott előadás szerkesztett és kibővített változata.

Egyáltalán, az alapkérdés fogalmazódik meg még ma is sokszor: *mitől vagy kitől protestáns/keresztyén egy oktatási intézmény*.

Ha ezekre a kérdésekre akár csak ma is képesek lennénk teljes biztonsággal felelni, egész problémafelvetésünk okafo-gyottá válna. Az igazság azonban az, hogy ezek és az ezekhez hasonló kérdések megválaszolása az a *pedagógiai tisztázódási folyamat*, amely mint építő, megújító kihívás van jelen mindaddig, amíg egyházi iskolákat tarthatunk fenn. A tulajdonossá válás örömei és gondjai egyben a megújulás esélyét is jelentik az egyházak számára. Senki sem tagadja, hogy újraindított iskoláink élettere a történelmi egyházi élet megújulásának egyik legfontosabb stratégiai területe. Ezzel együtt azt sem tagadhatjuk, hogy összeütközésekre, nézetkülönbségekre és elképzelések állandó küzdelmére folyamatosan számítanunk kell. Jelenlegi hozzáállásunk azonban alapvetően hibás lenne, ha még mindig ugyanott állnánk és tennénk fel a kérdéseinket, mint az induláskor. *Az indítás korszakát mára felváltotta a megerősödés időszaka*. Ez azt is jelenti, hogy a korábban esetleg külső, felszíni területeket érintő kérdések is belülről és mélyebbre kerültek. Kritikusabb lett a környezet, és kevésbé elnéző a külső szemlélő. Ma már mindenki a továbblépést, a minőségi értékek megjelenését várja. Sokszor bukkann fel ebben a helyzetben a türelmetlenség, a nyugtalanság és a kapkodás. Emiatt is döntő a kérdés: *milyen nagy összefüggési rendszer képes oda-állni az iskolák mögé az egyházi közéletben*, hogy minden iskola bizalommal lehessen a nagyobb rendszer iránt. A sok helyi probléma és nyitott kérdés megoldása ebben az értelemben közös feladat az egyházi együttműködések területén. A társadalmi véleményformálásban, kritikában egyre ritkábban húzódik meg a határ a különféle felekezetek között, sokkal inkább az egyházi és a nem egyházi iskola között érzi a döntő különbséget a külső szemlélő. A szülők oldaláról még mindig érezhető a fokozott érdeklődés a felekezeti iskolák iránt, viszont töb-

bé már nem jellemző ez a szélesebb értelemben vett társadalom területén. A tolerancia, illetve az igény csak attól növekedhet, ha a *minőség emelkedik* és ez fest több rokonszenvet kiváltó képet az egyházi iskolákról. A protestáns iskolák közszolgálatot átvállaló szerepe akkor válik igazán fontossá és elismertté, ha az *itt végzett tanulók felnőttkori képe kedvező lesz, minőségi oktatásról és nevelésről árulkodik*. Ami ma történik, az a jövőben térül meg, vagy akkor üt vissza. Ezt a helyzetet már mint az *újraindítási időszak második fázisát identifkálhatjuk: ez a megerősödés időszaka*.

Amikor ebben a periódusban keresünk értékeket, akkor ezt már nem tehetjük a szokványos, hagyományos értékek felsorolásával, hanem csak az aktualitás, a „második fázis”, a megerősödés szakasza kritériumainak megfelelő módon és tartalommal. A megteremtett alapokra történő ráépítkezés időszakában azt kell keresnünk, ami a megújulásra ad egyre több és több lehetőséget. Ezt szeretném három területen megvizsgálni: a *spiritualitás, az istentisztelet és az életképesség összefüggésében*. Nem érdemes a kisebb kérdések és összefüggések irányába mozdulnunk, mert az iskola annál inkább tekinthető megerősödött intézménynek, minél alaposabban kötődik az iskolán kívüli világba. Ha a nagyobb összefüggésben – mondhatjuk: „rendszerben” – is van már hatása, akkor nagyobb a valószínűsége annak is, hogy a belső élet területén rend, eredmény és stabilitás lesz. A protestáns iskolákra sohasem volt jellemző a befelé fordultság vagy az elzárkózás, sokkal inkább a nyitottság, a kifelé fordulás. Ezért is tekintik sokan alapvetően toleráns, befogadó és bátor kapcsolatépítő iskolatípusnak a protestáns iskolákat ma is.

2. Iskoláink értéke

Élmény számomra, hogy találkozások és beszélgetések során milyen rövid idő alatt fel lehet fedezni egy-egy beszélgető partnernél, gyülekezeti tagnál, hogy melyik régi felekezeti iskolába járt. Különösen igaz ez a legidősebbekre. Összetévesztetlenül rajzolódik ki véleménynyilvánításukból, világlátásukból a régi iskola, és nem keverhető össze a soproni licista, a hajdani nyíregyházi gimnazistával vagy a debreceni diák a pápaival. Értékes és rendkívül tartalmas életutak ezek, és a mai nemzedék számára élő értékmérők, amelyek a század első felének protestáns pedagógiájáról beszélnek. Nem csupán a tipikus humán vagy reál műveltségre gondolok, hanem arra a *speciálisan megmutatózó, kutató életfelfogásra, amelyet minden valószínűséggel az iskola nevelése alapozott meg*. Az imént említett legidősebbeknél feltűnően van jelen egy mindent meghatározó érdeklődés és egy bizonyos jellegzetes felfedezési és tanulási vágy. Az egyházi étellel kapcsolatban eltérő kegyességet plántáltak diákjaikba az egyes híres protestáns magyar iskolacentrumok, de a saját felekezet iránti tisztelet és törődés a volt diákok túlnyomó többségénél mindvégig jelen van. A személyes hitélet terén, ami a hit megélésének módját illeti, óriási eltérések jelentkeznek, de az Isten-kérdés nyugtalanító jelenléte mindig megmutatkozik és felszínre kerül. Ezzel az egyetlen, a század elején születettek generációjára korlátozódó megfigyeléssel csak arra szeretném irányítani a figyelmet, hogy mennyire nagy *értékteremtő lehetőség és alkalom a felekezeti iskola a személyiség formálódásának területén*.

Érdemes ma is egy-egy néhány éve érettségizett diáktól megkérdezni, hogy mit jelent számára a keresztyén szellemű

iskolában eltöltött idő. Mi vált az ott kapott értékekből megmaradó értéké, mi épült be organikus részként az életébe? Nem rossz gyakorlat az egyetemi akkreditáció részeként újra meghonosult mérési módszer, amelynek során a végzett hallgatók néhány év távlatából értékelik az intézmény adta diplomát a pályakezdés helyzetében. Mire elég? Mennyit ér? Hol akceptálják? Mi marad meg az oktatásból, nevelésből?

Két összefüggésben is eszembe jut a magyar protestáns pedagógia egyik nagy alakja: *Karácsony Sándor*; a felekezeti iskolákkal kapcsolatos nézete miatt és a másik emberrel mint a nevelés tárgyával foglalkozó tételének érvényesítése miatt. Az első kérdéssel kapcsolatban meghökkentően jegyzi meg, hogy a felekezeti iskola sem jelenti önmagában, hogy ott valóban feltétlenül keresztyén nevelés folyik.² Az igazi garancia a tanár személyisége, ahogyan *Ferdinánd István* értékeli egy 1942-ben megjelent tanulmányában, amelyben Karácsony Sándor „Ocsúdó magyarság” c. könyvére reflektál, és a nemzeti alapiszonyt határozza meg úgy, hogy abban a döntő mindig a két ember „nevelői viszonyba” kerülése, de nemcsak az iskolában, hanem az élet más területein is.³ Az „eleven emberi személyiség” a döntő abban az értelemben is, ahogyan protestáns iskoláink igazi értéke és értékteremtő tevékenysége össze volt kötve a kiemelkedő tanári tevékenységgel, a sugárzó tanári személyiséggel. Egy-egy iskola egyidejűleg több olyan karakteres tanárral is rendelkezett, akiknek személyisége vonzotta a diákok nagy tömegét a protestáns iskolák felé. A társadalmi, kulturális vagy művészeti közéletnek ezek a tanárok nélkülözhetetlen szereplői voltak. Ma ismét fellelhető ez a jelenség egy-egy iskola területén, illetve a környezetében, de ahhoz, hogy ez nagyobb hatással rendelkezzen, szükség van az egyes oktatási intézmények lelki és szellemi megerősödésére.

Ha az európai iskolarendszerre tekintünk és azon belül az

² „Karácsony Sándor eredetileg, mint protestáns nevelő, a felekezeti iskolák híve volt: »aki a vallásos nevelés híve – írta –, természetesen csatlakozott a felekezeti iskolák és nevelés híveinek zászlaja alá«; ám nem tartotta ezt elengedhetetlen feltételnek. Sőt, némileg ironikusan, megjegyezte, hogy felekezeti iskolában sem feltétlenül folyik »vallásos« (ti. valóban keresztyén) nevelés... Ámde *A magyar demokrácia* egy helyén azt írja, hogy mivel Krisztusban dicsekszik, mondhatja: bár ő sohasem taníthatott 'református' iskolában, ahol ő tanított, ott református volt az iskola. Így hát mi is joggal és számkunkra-való tanulsággal vélhetjük: sikerült »megmutatnia jobbulat önmagát«, hogy »nyoma maradjon a világon.«” Lendvai L. Ferenc: *Egy magyar filozófus* Karácsony Sándor, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1993. 161. old.

³ „A nevelési alapiszony nem mechanikus, hanem organikus közösség, nem lehet tehát bizonyos fogásokkal, mesterkedésekkel rajta úrrá lenni. Maga az eleven emberi személyiség az, ami nevelőleg hat. Ha rendre vagy igazságra akarom nevelni növendékeimet, hiába mondom nekik: rendesek legyetek, ne hazudjatok. Ezek a parancsok nem én vagyok, vizsgáljam meg előbb, nincse bennem vagy körülöttem valami rendellenesség, nincse az én életemnek valami titkos hazugsága? A nevelés tárgya is eleven emberi személyiség, autonóm s ezért valójában nevelhetetlen, elzárkózik minden kívülről jövő alakító hatás elől; csak ha egy másik személyiség valóságos feléje-áramlása belülről szabadítja fel az alkatán túli erőket, – enged nekünk. Mindig maga a valóság nevel, akkor is, ha ez a valóság nem mindig kézzel fogható. Pl. nem mindig önmegtartóztató életünkkel nevelünk önmegtartóztatásra, sokszor már azzal is – sőt néha sokkal inkább –, ha nagyon komolyan s esetleg hiába küzdünk egy rabságban tartó szenvedély narkotikuma ellen s ez a küzdelem vagy e küzdelemben való alulmaradás szomorúsága ömlik el egész lényünkön. Mi az valójában, ami nevel? Nem a mi öröklődésünk, nem a törvény vagy a törvény erőszakolása, hanem emberi valóságunk: azt bűnbánatra, megtérésre s újjászületésre ösztönző Isten Szentlelte az, aki valójában nevelni egyedül képes.

Az iskola csak klasszikus helye a nevelésnek, a tanulás pedig csak klasszikus módja. Nevelés mindenütt van, ahol két ember a fent vázolt nevelői viszonyba kerül egymással.”

Ferdinánd István: *A magyar nevelés kibontakozása*. In: Keresztyén Igazság 1942. 249. old.

egyházi iskolák utolsó éveit vizsgáljuk meg, akkor számunkra is sokat jelenthet, hogy németországi és angliai keresztyén iskolák megújulása – valós krízis időszak után – ott következett be a leggyorsabban, ahol egy belső, *spirituális értékeremtés* is lejátszódott. Ezért is tartom fontosnak azt, hogy az értékek vizsgálatánál az iskolai spiritualitás kerüljön érdeklődésünk első helyére.

(a) az iskolai spiritualitás

Nem áhítatok és csendesnapok vagy esetleg ünnepek kötelező megtartását jelenti ez a kifejezés csupán. A spiritualitás ennél jóval többet és mélyebb összefüggéseket feltételez. Alapállást igényel abban az értelemben is, ahogyan azt *Johann Heinrich Wichern* (1808-1881) munkáiban találjuk meg, akiről csak mint a belmisszió elindítójáról szoktunk beszélni, pedig a reformátori pedagógia egyik legkövetkezetesebb képviselője is volt.⁴ Alaptétele, hogy a vallásitanítás nem lehet pusztán rideg tantárgy, hanem az élet valóságos testi-lelki problémáinak őszinte vizsgálata. A keresztyén nevelés sem lehet más, mint a „bűn és kegyelem pólusai által meghatározott” tevékenység. Egyik levelében azt írja, hogy az általa vezetett intézet „imádság nélkül akár a felhőkig és a csillagok fölé is növekedhetnék, de el nem érné a menny küszöbét, sőt még csak az első lépcsőfokait sem: e nélkül, az igazi áldás nélkül hamarosan össze is omlanék, mint valami korhadt váz, mint az olyan lélek és szeretet, amely nem fölülről való, hanem evilágból való...”⁵

Wichernre és a fent idézett szemléletre hívta fel a figyelmet *Podmaniczky Pál* 1942-ben, sőt már korábban is, híres 1935-ös *dékáni székfoglalójában*, mert látta a protestáns iskolák spirituális hiányterületeit Magyarországon. Nem egyszer irányította az iskolákért felelősök és a felekezeti iskolákban tanítók figyelmét arra, hogy nem nélkülözhető az imádság, az ige és a szentségek helyes és korszerű felkínálása a tanulók és tanárok közösségében. Nem követelt törvény alapon álló és előírással kényszerített vallásosságot, viszont csak az „evangéliumi alapon felépülő, aktív neveléstudományt” tudta elképzelni megújító erőként. *Podmaniczky* és *Wichern* nézetei úgy találkoznak, hogy szerintük csak ott lehet szó keresztyén nevelésről, ahol „az élő Krisztus egyháza, mint élő és ható realitás” van jelen és cselekszik.

Az egyháztörténet más nagy alakjai is, akiknek magyarországi hatása is kimutatható, hasonlóan mutatnak rá arra, hogy az *iskolai lelkiség mint alapkövetelmény volt jelen az egyházi iskolák alapításánál és megerősödésénél*. A württembergi pietizmus máig ható nagy tanítói, *Bengel* és egy kevésbé ismert nevű tanítványa, akire mi most elsősorban figyelünk, *Johann Friedrich Flattich* (1713-1797) a keresztyén nevelő/tanár ismertető jeleként a „szerepet készítő erejét” említi mint a ne-

velői elhivatottság alapját, a „nyitott tanári otthont” pedig mint szimbolikus kifejezést és gyakorlatot említi meg. A magányos, a kevés emberrel körülvevett tanártípustól óv, mert az ilyen élet képtelen a törődésre és a kitartó nevelői munkára.⁶

A tanításnál és tanulásnál, de a nevelésnél is a *türelmet rajzolja meg mint legfontosabb értéket*. *Flattich* a 18. sz-ban olyan gondolatokat fogalmaz meg, amelyek ma is nagyon aktuálisak. Feltárja azt, hogy a lelki képességek fejlődésének és a tanulásban való előrehaladásnak (akarat és értelem) a legfőbb akadály a fiatal korban rapid módon terjedő bűn (kriminalitás). Ezzel szerinte csak állhatatossággal, türelemmel és alázatosan lehet szembezállni és ellene küzdeni. A nyugodt, szelíd és türelmes tanári személyiség mellett arra is rámutat, hogy a *keresztyén pedagógiában nem lehet lemondani csak úgy egyszerűen a nehezen kezelhető és hátrányos helyzetű tanulókról*. „*Flattich* nem helyeselte, ha a tanító a rakoncátlan gyerekek kiteszi a szűrét, mert ilyen módon a tanító sohasem fogja megtanulni a türelmet, és nem fogja sem a saját, sem a mások szívét megismerni.” (uo.)

Ez a közel kétszáz éves pedagógiai munkásság felhívja a figyelmünket arra, hogy a *tanár növendékeihez való viszonyában tulajdonképpen mindig visszatükröződik az Istenhez való személyes viszonya*. Érdekes párhuzam, hogy a mai valláspedagógia sok helyen beszél arról, hogy a tanár hitelessége, tekintélye mennyire fontos tényező az oktatás és a nevelés összefüggésében. Azt gondolom, hogy ez ugyanazt jelenti a mai kor protestáns iskolájában, mint amit jelentett az egyháztörténet korábbi szakaszaiban. *Érdekes, hogy már a pietizmus idején is megfogalmazódik, hogy nem egyszerűen a vallásoktatás jelentette a keresztyén értékek továbbadását, hanem az indirekt tényezők, mint pl. az iskolai általános lelkiség, a többi szaktárgyakat tanítók magatartása vagy a nem vallástudományi területen tett megnyilatkozások evangéliumi karaktere.*

Ezzel a néhány történelmi példával arra szerettem volna rámutatni, hogy az *iskolai spiritualitás kifejezésben szélesebb összefüggést kell látnunk, mint ahogyan azt ma a legtöbb esetben tesszük*. Az iskolai spiritualitás olyan atmoszférát jelent, amelyben sok eltérő diákkarakter találhat beszélgető partnerre, önként vállalt kísérőre az élet összetett kérdéseiben. Akkor erősödnek jó irányba a felekezeti iskolák, ha az egyes tanári karokban kirajzolódnak és megjelennek azok az egyéniségek, akik a mai kommunikáció szintjén is képesek visszatükrözni az alapvető keresztyén értékeket. Nem azt várom ezzel a kijelentéssel, hogy az egyes szakok tanárai váljanak lelkigondozóvá, azt viszont igen, hogy a *szakismereti színvonal mellett megjelenjen a hitéleti és felekezetismereti színvonal is*, mert nagy szükség van rá. Természetesnek kellene vennünk azt is, hogy a lelkigondozás legfontosabb célkitűzései minden oktató számára ismertek és elfogadottak legyenek, és annak szükségességét ne vonja kétségbe senki.

⁴ „Aki, mint *Wichern*, személyes életében és munkájában egyaránt a Krisztusban elnyert bűnbocsánat alapján áll, az egész életének s így nevelői munkájának is csak abban láthatja a célját, hogy életén és munkáján átsugároztassa a bűneinket ingyen kegyelemből megbocsátó Istennek szeretetét. »Jézus Krisztus a mi munkánk élő középpontja – vallotta – s az lesz mindenkor legfőbb célunk, hogy mindenén át ehhez a Szabadítóhoz vezessük el gyermekeink szívét, aki megszabadíthatja a bűntől és vétektől.« Ezért mondja más helyütt: »Az a mi legdicőségesebb munkánk, hogy neki nyercünk lelkeket aki életét adta oda mindnyájunkért.«”

Podmaniczky Pál: *Wichern, a bűnbocsánat pedagógusa*. In: *Lelkipásztor*, 1941. 401. old.

⁵ i.m. 403-404. old.

⁶ „*Flattich*ot a nevelő munkára mindenekelőtt a szeretet készítette. S ez a szeretet volt egyben nevelői munkájának kiváltképpen való eszköze. Minden igyekezetével azon volt, hogy ezt a szeretetet ki is mutassa növendékei iránt, mert azt tapasztalta, hogy a szeretet az ember számára éppen olyan életszükséglet, mint a mindennapi kenyér. Ezért mondja: »Egy tanítónak az a legfontosabb tulajdonsága, hogy szereti a fiatal népet. Akiben nincsen meg ez a szeretet, az nem alkalmas arra, hogy tanítómaster legyen, mert a tanítás nagy teher lesz számára és a fiatal nép nem fogja szenvedhetni. A tanítómasterrel tehát különösképpen elmondható: ha szeretet nincs benne, semmi.«”

Podmaniczky Pál: *Friedrich Flattich, az imádság pedagógusa*. In: *Lelkipásztor* 1940. 460-465. old.

A kilencvenes évek közepétől német és angol területen minden egyházi iskolában kötelező betölteni egy független (ill. megbízott) lelkigondozói státuszt a növekvő diák agresszivitás, a sűrűn előforduló krízishelyzetek, valamint a tanárok és a diákok részéről tapasztalható visszaélések miatt. Nem jelent ez kevesebbet, mint azt a *szándékot*, hogy a keresztyén jelzöt egy speciális keresztyén tevékenység jelenléte erősítse meg a szervezett lelkigondozói tevékenység által. A célkitűzés ennyi: a veszélyeztetett életű tanulók segítése, az életigenlő magatartás és szemlélet őrzése, a krízis és a konfliktus helyzeteiben az élet mellett való döntés lelkiségének továbbadása és a hitben való felnőtté válás segítése.⁷ Azt hiszem, nem más ez, mint amit a már említett *Flattich* úgy fejezett ki a pietizmus nyelvén, hogy a nevelői/tanári munka legfontosabb eszköze és létszükséglete a szeretet. Nem szóval és prédikálással akarta elérni a célját a növendékeivel kapcsolatban, hanem korához képest modern lelkigondozói módszerekkel próbálta megtörni egyik-másik rossz irányba fordult tanulójának az akaratát. Úgy járt el, hogy a kitombolásig engedte érvényesülni a rossz szokást, helytelen magatartást, így az eltévedt diák a *visszatérésben* találta meg a kivezető utat. (Pl. a csavargót engedte napokon át kóborolni az erdőben, a kártyázókat kényszerítette, hogy reggelig játsszának egyfolytában, ezt természetesen a beleunás követte...) Nem a módszer általánosítható, *az irány az, ami jelzéseket ad a mi számunkra is.*

Mindennek számunkra az lehet az üzenete, hogy ott beszélhetünk igazán megerősödő felekezeti iskoláról, ahol a tanulók számára biztosított a *meghallgató, elfogadó és korrekt célok felmutató lelkigondozói partner és tartalom.* Az igazán gyógyító beszélgetések pedig ebben a közösségben valóban megvalósulnak, ahogy azt az egyháztörténeti példák is mutatják.

Az iskolai spiritualitás fejlődésének van néhány strukturális vonzata is. De igaza van *Urbán Ernőnek*, aki egyik leghíresebb tanulmányában (1937) így fogalmaz: „A nevelő magatartása és a nevelés szelleme sokkal inkább hordozója a nevelés evangéliumi jellegének, mint valamilyen módszer vagy különleges eszme.”⁸ Ezt pedig nem lehet mással elérni, csak azzal, ha *az iskolák valóságosan, életszerűen kapcsolódnak az egyházi életfolyamatokhoz.* Nevezhetjük ezt jól sikerült munkaközösségnek is, amely a lelkészi és tanári szolgálat között létrejön a felnövekvő nemzedék érdekében.

(b) istentiszteleti életre nevelés

Teológiailag az egyházi iskolára úgy nézhetünk, mint olyan helyszínre, ahol a széles összefüggésben értelmezett, egész

⁷ Ld. Hans-Günther Heimbrock: *Evangelische Schulseelsorge.* In: *Pastoraltheologie* 1998/10. 460-474. old. Különösen is a következő: „Zunächst gilt sicher unbeschadet aller feststellbaren Differenzierungsprozesse kirchlicher Handlungsfelder auch für die Schulseelsorge die generelle Zielsetzung aller evangelischer Seelsorge: also Lebenshilfe als Hilfe zu gefährdeter, aber wünschenswerter Lebensgewissheit, Weitergabe der Annahme des Lebens in Krise und Konflikt, Hilfe zur Reifung zum Erwachsenwerden im Glauben. Aus der evangelischen Botschaft von der Annahme des Sünders resultiert zunächst eine rechtfertigungstheologische Grundorientierung aller christlichen Seelsorge und von daher der Auftrag zu Vergewisserung, Orientierung und Beratung.”

⁸ Urbán Ernő: *Nevelés és evangélium.* In: *Keresztyén Igazság* 1937. 206-209. old. Ugyanitt: „...a törvényre nevelés az evangélium alapján és csak ezen az alapon mehet végbe. Összetartozik a kettő szorosan. A törvény ugyanis nem tud hitet adni, nem tesz senkit sem keresztyénné. Magunktól meg tudjuk ugyan tartani a törvény külső cselekedeteit. Kötelesek is vagyunk erre. Képesek vagyunk »polgári igazság« szerzésére. Azonban ezzel közelébe sem jutunk Isten országának. Csak, ha meghalljuk az evangéliumot, kaphatunk hitet és lehetünk igazán keresztyének.”

életre szóló istentiszteletre való felkészítés megtörténik. Protestáns örökségünk az az értelmezés, amely szerint a hivatás betöltése, a családi élet közössége és a másik ember javára végzett szolgálat a reális istentisztelet részei. Ezt a szellemi alapállást adták át az iskolák és kollégiumok fennállásuk óta, és jó lenne ma is hatékonyabban ráatalálni erre az útra. *Soha sem önmagáért van egy-egy intézmény az egyházban, hanem mindig kötődik egy másik területhez és azon keresztül az egészhez.* Ha ebben az értelemben elkülönül egy-egy intézmény vagy nem ápolja a kapcsolódását a nagyobb rendszerhez, mindképpen vesztes lesz. Az újra felfedezett teológiai dimenziót a keresztyén oktatással kapcsolatban egy 1999-ben megjelent evangélikus iskolai kézikönyv így foglalja össze:

„Az evangélikus iskolák számára a képzés fogalmi meghatározásának eredeti teológiai dimenziója nagyon fontos. Ez abból indul ki, hogy az ember Isten képére és hasonlatosságára teremtett. A képzés célja ezért az, hogy az egyes embert olyanná fejlessze (építse föl), amilyennek azt az Isten gondolta. A keresztyén hit ebben iránymutató és kritikai képesség egyszerre.”⁹ Fontos, hogy végiggondoljuk ezt a teológiai meghatározottságot egy *négyes tagoltságú rendszerben*, amely reformatori alapokra épül.

- Az első az a megállapítás, hogy *az ember teremtmény és istenképű.* Ez azt jelenti, hogy az emberi egzisztencia nem áll a rendelkezésünkre úgy, hogy afölött mi diszponálhatunk, hanem az Isten ajándéka. Az embernek azonban van képessége arra, hogy Istennel közösségben éljen. Az emberi nem istenképűsége mint meghatározottság azt is jelenti, hogy az egyes emberek egyedisége, méltósága és sérthetlensége ezáltal fejeződik ki.

- A második tétel az, hogy *az ember bűnös és Istentől elidegenedett.* Az emberi egzisztencia elrontja ezt az alapvető meghatározottságot, és így csak töredékesen és behatároltan tapasztalja meg. Önmaga felé fordul és elszakad, elfordul Istentől, saját magát akarja az élet középpontjába helyezni.

- A harmadik mondat, hogy *az ember megszabadított és megigazult.* Önmagát nem képes megszabadítani, de szüksége van az evangéliumra, a szabadító örömhírré, Isten megszabadító vigaszára Jézus Krisztusban. Isten vállalja az embert úgy, ahogy van, és legyőzi az elidegenedést.

- A negyedik megállapítás az, hogy *az ember reménykedik és beteljesítésre vár.* Az emberi egzisztencia sohasem kész, befejezett, hanem mindig reménység és jövőfüggő. Ez emeli ki a mélypontokról, és így reménykedik a szenvedés és halál után egy jobb és igazságosabb világban beteljesedő és tökéletes emberi identitásban Istennél.¹⁰

Ebben a legtömörebb megalapozásban találjuk meg a tulajdonképpeni küldetést és célt a keresztyén nevelés számára. Joggal idézi ezután az említett tanulmány *Emmanuel Lévinas* mondatát: „*Istenképűnek lenni nem azt jelenti, hogy Isten ikonja vagyunk, hanem Isten nyomában találjuk magunkat.*” Ezt az állapotot és feladatot látom abban a kifejezésben, hogy a mindennapok istentiszteletére kell nevelnie az egyházi iskolának, mégpedig úgy, hogy a csúc és a mélység, a siker és a kudarc, a győzelem és a vereség ellentétpárja elhordozható, megélhető legyen az élet teljes ideje alatt. (Rm 12,1-2)

⁹ *Handbuch Evangelische Schulen,* Gütersloher Verlagshaus, 1999. 416. old. Lásd még 411-440. old.

¹⁰ uo. 418. old.

A keresztyén oktatás és nevelés a teremtéstől a beteljesedésig, a bűntől a megmentésig húzódnó nagy mű keresztmetszetét kell, hogy kifejezze. *Nem egyszerűen utánpótlás vagy a jövő biztosításának kérdése ez így, hanem egy olyan küldetés elfogadása és teljesítése, amelyben csak alázattal és őszinteséggel lehetünk igazán „munkatársak”.* Keresztyén tanárként nem lehet elégszer elmondani *Szent-Györgyi Albert imádságát*: „Uram, engedd, hogy társaid legyünk az alkotásban, megértsük és megszépítsük a Te kezded munkáját...” (Evangélikus énekeskönyv, 752. old.) A teremtés, elidegenedés, megváltás és beteljesedés négy nagy képében rajzolódik ki az emberben rejlő képességek és lehetőségek, adottságok és korlátok tömege. Ennek mélyebb átgondolása vezet el oda, hogy egyre jobban felfedezhetjük a másik ember értékét és megtalálhatjuk a saját lehetőségünket és helyünket. A protestáns pedagógia itt mindig úgy tekint a saját szerepére és pályájára, mint ajándékra. Nem válhat ez sikerré, győzelemmé és érdemmé, hanem az az út bontakozik ki az élet során egyre jobban és alaposabban a szemünk előtt, amelyen „Isten nyomában” találjuk magunkat. Ez a teológiai alapállás megóv minket az elitképzés egyoldalúságától ugyanúgy, mint az igénytelenség szűrkéségétől.

A szűkebb értelemben vett istentiszteleti életre történő nevelésnek mint protestáns örökségnek is komoly múltja van. A templomi kegyesség gyakorlására és ennek elméleti megalapozására is lehetőséget ad a felekezeti iskola. Nem arra gondolok, hogy a kötelező istentiszteleti részvétel és különféle alkalmak kötelező szervezése a legfontosabb tennivalónk, hanem arra, hogy elmondhatatlanul nagy mulasztás, ha diákkorban elszakad a templomi környezettől a felnövekvő nemzedék. Legfontosabbnak azt tartom, hogy belássuk: a sajátosan mai nyelven és a korosztálynak megfelelő tartalmi és formai keretekkel megtartott istentiszteleteknek milyen nagy ereje lehetne egy-egy közösség életében. Fontos szerepet játszhatna az egyházi élet megújulásában is a fiatalok aktív istentiszteleti részvétele. Érdemes megfigyelni, hogy egy-egy újraindított egyházi iskola szomszédságában megújult-e a gyülekezeti élet, vagy maradt minden a régiiben.

Kicsit régies a „meggyökereztetés” kifejezés, de találó arra nézve, hogy légüres térben mozog és ott is marad az a keresztyén nevelés, amely képtelen arra, hogy összekapcsolja az istentiszteleti és a személyes keresztyén életet 4 vagy 8 évi oktatás és nevelés ideje alatt. Érdemes az istentisztelet értelmezésünket újra átgondolni *Ittész Mihály* 1944-ben írt tanulmánya alapján, amely az istentiszteleti életre való nevelés problémáit és kritikusa pontjait elemzi úgy, hogy közben egy 10 mondatos gyakorlati, szellemi-lelki előkészítést is leír a diákok részére.¹¹ A diákevek alatti rendszeres és jól előkészített istentiszteleti részvétel teszi lehetővé az egész életen át megmaradó ragaszkodás kibontakozását. A reformátori templomi kegyesség nem csupán kultuszi magatartást köve-

tel meg, hanem „igével és életközösséggel” óv az Isten általa bennünket.¹²

A mai kornak megfelelő istentiszteleti forma sem lehet más, mint amit az egész keresztyén iskolára megfogalmazhatunk: *kérdések és feleletek világának dialógusa*. Az igehirdetésből nem maradhatnak ki azok a legalapvetőbb problémák, amelyek naponta foglalkoztatják a tanulókat. De nem lehet – különösen a középiskolai magasabb évfolyamoknál – elkerülni a filozófiai problémák és a nagy életkérdések világát sem. Az istentiszteleti kommunikáció nyelve nem maradhat egy régi és tradicionális nyelv, hanem a mai szóhasználatnak és képvilágnak kell érvényesülnie benne. Ez nem jelent teljes elszakadást attól a nyelvi világtól, ami az általános egyházi gyakorlatban jelen van, inkább arra utal, hogy az „egyidejűség eseménye” az Isten színe előtti esemény. Az átélethető, megérezhető, fiatalokra jellemző légkör vonzó hatása egyetlen istentiszteleti alkalomnak sincs kárára, legfeljebb új nemzedék új hangjaként ébresztheti a környezetét is. Ezen a téren nehezen képzelhető el bármiféle jó értelemben vett eredmény a „kötelező és előírás szerinti” világgal. Igazi alap csak a kölcsönösen átél közösség öröme lehet.

Hogy ez mennyire nem „mai kérdés”, azt rengeteg régi tanulmány is visszatükrözi. Próbáltak pl. 1926-ban közgyűlési határozattal kötelezővé tenni istentiszteletet és aktív egyházi életet tanároknak, de kérdés, milyen eredményre vezetett ez akkor és vezethetne akár ma... Ma is aktuális egy régebbi vágy: „...az volna kívánatos, sőt több ennél, magától értetődően természetes, ha ott láthatnánk valamennyiüket az egyház közösségi életében. Erre azonban még várunk kell...” (a közép-fokú evangélikus iskolák tanáraitól van szó 1935-ben).¹³

Az biztos, hogy ezen a téren éppen a protestáns iskoláknak nagyon fontos feladatuk van a jövő szempontjai miatt is.

(c) az életképesség vizsgálata

Nagyon előtérbe került ma a képzéssel és neveléssel foglalkozó irodalomban az a szó, hogy *életképesség*. Valójában nem jelenthet ez mást az iskolák összefüggésében sem, mint azt, hogy azokra az értékekre kell koncentrálni, amelyek a felekezeti iskolákban végzett tanulókat alkalmassá teszik arra, hogy az élet teljes kihívásának minél inkább meg tudjanak felelni. Hogy ez pontosan mit jelent, arra ad iránymutatást *Rókusfalvy Pál* három részből álló értékes tanulmánya a nevelés tartalma, alapja és irányítúje vizsgálatával.¹⁴ Az alapos tanulmány abban összegzi a küldetést, hogy „...a tét ma már: emberhez méltó túlélésünk, fennmaradásunk. A nagy feladat – s ez mindannyiunké –, hogy tökéletesedő emberként felnőjünk önmagunk okozta problémáinkhoz s megoldjuk azokat. A másik nagy feladat az előzőn belül – s ez az emberrel foglalkozó tudományok

¹² „De soha nem feledhetjük el, hogy az igazi evangélikus kegyesség a templomi kegyességen épül fel, mert csak ez a forma tudja aránylag a legjobban megőrizni az embert a tévelygésektől és az igével, így az Istennel való bensős életközösségben megtartani. Ebben az életközösségben nem önmaga körül forog a hívó lelki élete, hanem Istenre tekint és a templomon kívüli szolgálataiban is érvényesül.”

¹³ Ittész Mihály: *Istentiszteleti életre nevelés*, in: *Lelkipásztor*, 1944. 87. old.

¹⁴ *Rókusfalvy Pál*: *Az erkölcsi nevelés alapja és tartalma: az élet tiszteletének etikája*. In: *Lelkipásztor*, 1999/6. 202-204. old.

¹⁵ *Rókusfalvy Pál*: *A nevelés alapja: a pszichológiai kulturáltság*. In: *Lelkipásztor*, 1999/7-8. 247-249. old.

¹⁶ *Rókusfalvy Pál*: *A nevelés irányítúje: a nevelési eszmény*. In: *Lelkipásztor*, 1999/9. 324-327. old.

¹¹ 1. A templomot rendszeresen látogasd.

2. A templomban pontosnak kell lenned.

3. A templomba megüresített, de hívó szívvel menj.

4. A templomban is imádkozzál.

5. A templomban a gyülekezettel együtt énekeljél.

6. A templomi zenét vedd úgy, mint lelked előkészítőjét.

7. A templomban az ígét és annak hirdetését, a prédikációt úgy hallgasd, mint Isten beszédét, az úrvacsorát pedig úgy vedd, mint Isten jelenlétének bizonyosságát.

8. A templomban gyűjtsd össze Istennek neked személy szerint szóló üzenetét.

9. A templomba hívjál és vezess el mindenkit, akit rád bízott az Isten.

10. A templomot ne tekintsd öncélnak, mert az szolgálát.

szakembereié –, hogy felnőjünk az élet és az ember bonyolultságához.”¹⁵ Ha ezt a megállapítást áthelyezzük a felekezeti iskolák teológiai, pedagógiai és szociológiai vizsgálatára, akkor azt mondhatjuk: *fel kell nőnünk ahhoz, hogy az egyre bonyolultabb vallási világban jól fel tudjuk mérni a képességünk és lehetőségeink határát.* Ne pazaroljunk energiát és eszközöket arra, ami nem segíti a képzés és a nevelés, az élet és a lélek megtartó munkáját. De oda állítsunk elhívott munkatársakat, és teremtsük meg az értékek átadásának és átvételének a lehetőségét, ahol ezzel nagy dolgokat lehet megvalósítani. Ne maradjon egyházi iskolába járó, választ kereső tanuló beszélgető partner nélkül, és az életigenlő, pozitív jövőkép ki ne vesszen a szótárunkból. Ez biztos, hogy nem akkor valósul meg, ha egy nagyon körülírt és pontosan megfogalmazott megújulási tervet valósítunk meg, hanem ha a *belső megújulás személyek gondolkodásában és tartalmak világában egyaránt a mai élethelyzetnek megfelelő kérdéseket vállal fel és kutat.* Ebben a küzdelemben az iskolai hagyománynak – éppen a protestáns iskolákban – az egyik legfontosabb értéke: *a felszabadult és alkotói munkába bevont tanuló.* Az önképzés műhelyei mindig hozzá tartoztak ehhez az iskolai élethez. A passzív diáklét helyére egyre jobban oda kell kerülnie az aktív, kutató és vállalkozó diáktípusnak.

Az önállóságra és a fiatal életkorban történő helytállásra és kezdeményező készségre sok példát lehetne említeni a múltból. Csak egyet emelek ki, „a magyar tanítóság atyját”, *Péterfy Sándort* (1841-1913), aki már 15 éves korában „kilépti bizonyítványt” kap, és „tanító-inasnak” áll be szülőfaluja iskolájába, mert olyan nevelést kapott tanítótól, hogy erre igen korán képessé vált. Nem is felejtette el egy egész életúton az indító mondatokat, amikor kedves gimnáziumi tanára, Beyer János ezt mondta neki: „különösen azt ne hidd, Fiam, hogy a választott pályádon üres fejjel boldogulhatsz, mert aki tanítani akar, annak előbb magának kell valamit tudni...” Ezzel a korai tanítói mondattal indult el, és egész élete során sem felejtette el az önművelést és továbbtanulást.¹⁶ Péterfyről is fennmaradt az, hogy tanulóival meghitt és bensőséges kapcsolata volt.

Az is jó protestáns hagyomány volt abban az időben, hogy ahányzorn csak valaki új tanítói állásba ment, „a tanítói hivatalnak lényeges ágaiban mind elméletileg, mind gyakorlatilag és magaviseletben egyaránt megvizsgáltatott.”¹⁷ Csak alapos ajánlással lehetett új állásba kerülni.

Időben nagyot ugrunk, tartalmi szempontból ugyanazon a területen mozgunk, ha arra az évnvtői mondatra gondolunk, amelyet az 1999/2000. tanév megnyitásakor *Pokorni Zoltán* oktatási miniszter így fogalmazott meg: „Mint tanár és szülő vallom az ismeretközléssel szemben a képességfejlesztés és a nevelés elsődleges szerepét. *Nem matematikát tanítunk, hanem gyerekeket.* Akkor tudjuk igazán korszerű tudáshoz juttatni gyermekeinket, ha gondolkodni tanítjuk meg őket, ha képesek lesznek szilárd értékrend alapján válogatni a rájuk zúduló információtengerből, ha a *gondolkodás és döntés képességének birtokában hagyják el az iskolapadokat...* Kiemelten kívánjuk támogatni az iskolai élet nevelési színtereit is, melyek az elmúlt években méltatlanul és indokolatlanul a háttérbe szorultak.” (Kiemelések: *SZL*)¹⁸

A keresztyén (protestáns) iskolák számára két gondolat is tovább vihető a fenti mondatokból: egyik a tanulmányomban korábban már elemzett *személyes kapcsolódás, a partnerhelyzet*, másik a *személyes döntésekre történő felkészítés.* Mindkettő fejlesztésének műhelye az „iskolák nevelési színtere”. Vajon ma kellő figyelmet szentelünk-e ennek az újraindított egyházi iskolákban? A nevelés nem csak egy mechanikus tevékenység, amit bárki és bármilyen felkészültséggel végezhet, hanem ugyanolyan fajsúlyú, mint a régi idők tanítói alkalmassági „megpróbálása”, ahol alul is maradhatott a pályázó...

Ma azt is a szemünk előtt kell tartanunk, hogy úgy végezhessük munkánkat értékesen és minőségi szinten a felekezeti iskolákban, ha a kor parancsait *az ökumenikus kihívás* felől is átgondoljuk. Ezen a téren sem kell újjáformálni mindent a „minden áron megfelelni akarás” kényszere alatt, de türelmet, megértést és nyitottságot kell sugározni. Erre is áll a már idézett Rókusfalvy-tanulmány egy képe, amely ezt mondja a közoktatással kapcsolatban: „Ha ma zavar van a közoktatásban, az elsősorban abból fakad, hogy szétkorhadt alapokra – új fundamentum nélkül – akarnak sokan új épületet építeni.”¹⁹ Igaz ez a megállapítás az ökumenikus kihívásra az oktatás terén abban az értelemben, hogy szükséges lenne az alapok komoly és őszinte vizsgálata, hogy az építkezés színvonalas nevelést és oktatást jelentsen a jövő felekezeti iskoláiban. Több jó közös kezdeményezés történt a közelmúltban ebben az irányban (pl. ökumenikus vallásstanári találkozó Gödöllőn 1999 tavaszán).²⁰

Az a kérdés, amit az elmúlt napok egyik nagy vitájában *Hankiss Elemér* fogalmazott meg, kikerülhetetlen mindegyikünk számára, akik a felekezeti oktatásban és nevelésben tevékenykedünk. „...a kérdés azonban az, képes-e a keresztyénség ezt az igazabb emberi kiteljesedést mai nyelven megfogalmazni, olyan hatásosan, mint azt a fogyasztói ipar teszi a maga receptjeivel...”²¹ Túl keménynek tűnhet ez a viszonyítás, de környezetünk valósága igazolja. Mert a „piac” és a „színtér”, ahol helyt kell állnunk, realitás ma már ebben az értelemben, legfeljebb a magatartásunk és a hozzáállásunk lehet lelkiismeretes és hűségese ügy, hogy a felkészültségünket szeretnénk javítani a naponkénti újrakezdés alkalmával.

Nagy hiba lenne, ha nem tudnánk ma igazán örülni az újrakezdésnek és a felekezeti iskolák megerősödésének. De ennél nagyobb mulasztásunk lenne, ha nem beszélnénk őszintén a hiányosságainkról és bizonyos területeken még mindig jelentkező felkészületlenségünkről. Ha ezek pótlásán fáradozunk alázattal és lelkiismeretes munkavégzéssel, akkor lesz jövője az újraindult felekezeti iskoláknak, sőt csak ezen az úton lehet kivédeni a gög, a nagyság fitogtatása és a felesleges strukturális terjeszkedés kísértését. Talán a legegyszerűbb kérdés megfordítása is segít ebben az önvizsgálatban. „*Milyen keresztyén iskolára van szükségünk?*” – hangzik a szokásos kérdés. Fordítsuk most meg így: „*Milyen keresztyén iskolára van szükség a mai diákoknak, tanulóknak?*”²² Lehet, hogy a két kérdésre teljesen megegyezne a feleletünk, ha azonban nem, akkor az eltéréseken mindenképpen érdemes eltöprengeni.

¹⁹ Rókusfalvy, i.m. 326. old.

²⁰ Előadási anyagát ld.: Lelkipásztor, 1999. 261-270. old.

²¹ A hópehely és a lavina (Barsi Balázs és Varga Károly a világbirodalmi szinkretizmus veszélyéről) In: Magyar Nemzet, Nézőpont 1999. okt. 22. 12. old.

²² Unsichere Verhältnisse, Religiöse Erziehung in der Pluralität. In: Die Zeichen der Zeit/Lutherische Monatshefte, 1999/10. szám 6-9. old.

¹⁵ i.m. 326. old.

¹⁶ Mesterházy Jenő: A magyar tanítóság atyja: Péterfy Sándor. In: Keresztyén igazság, 1942. 133. old.

¹⁷ u.o.

¹⁸ „Nem matematikát tanítunk, hanem gyerekeket...” Pokorni Zoltán oktatási miniszter tanévnyitó köszöntője. In: Hegyvidék, 1999. okt. 6-i szám.

A demokrácia teológiai megközelítésének vázlatja

Az előadás, amely készülő doktori dolgozatom első fejezetének rövid összefoglalása, a nyíregyházi Bessenyei György Tanárképző Főiskolán, 1999. november 3-án, a Tudomány Napja alkalmából hangzott el. Írásom ebben a formájában nem tudományos dolgozat: az angol nyelvű szakirodalomra való utalásokat, melyek jelentősen megnövelték volna a terjedelmet, elhagytam. Az alábbi gondolatok kísérleti stádiumban vannak; az olvasó hozzászólását, kritikáját szívesen fogadom.

Mi szükség van erre a vázlatra?

Az elmúlt három év során az angliai Durham egyetemén Dietrich Bonhoeffer német evangélikus mártír teológus életét, teológiáját és teológiájának különböző értelmezéseit kutattam. Érdeklődésem egyre inkább Bonhoeffer teológiájának *politikai vonatkozásai és következményei* felé fordult. Erre a területre az ötvenes évek közepétől kezdve folyamatosan reflektált a nemzetközi szakirodalom, de a sajátos helyzetben élő és dolgozó magyar teológusok is; kézenfekvőnek látszik tehát a nemzetközi és a magyar eredmények összehasonlítása: *ki volt Bonhoeffer nekik, és kicsoda nekünk?* Ez a megközelítés ugyanakkor jelenünkbe is elvezet. Az elmúlt tíz esztendő során lezajlott demokratikus fordulatok, melyeket a tengerentúlon szokás egy egységes, úgynevezett „harmadik globális demokratizálódási hullám” eseményeiként látni, a korábbi érdeklődés lendülete és logikája szerint a *Nemzetközi Bonhoeffer Társaság* néhány jól ismert tagját annak a kérdésnek a felvetésére készítették, hogy milyen szerepe lehetett Bonhoeffer teológiai örökségének a demokratizálódási hullám létrejöttében, és teológiája milyen további inspirációval szolgálhat a demokratikus átalakulások szempontjainak tisztogatásához, a demokratikus átmenetek motiválásához és a törékeny, fiatal demokráciák stabilizálásához. Ezek a kérdések, tudomásom szerint, magyar vonatkozásban még nem szóltak meg; a kérdések megfogalmazása és megválaszolásuk kísérlete kutatásom tárgya és elsőrendű célja.

Az angol nyelvű szakirodalom feldolgozása során arra jutottam, hogy a tárgyhoz tartozó elemi kérdések felvetéséig is hosszú út vezet: két problémahalmazra nézve kell előbb szilárd, tárgyilagos és természetesen védhető állásfoglaláshoz jutnom. Az első probléma: *milyen értelmező módszerrel közelítsék Bonhoeffer teológiai örökségéhez?* A nemzetközi kutatásban két alapvető vélemény alakult ki. Az első szerint, és a kutatók többsége ezt képviseli, Bonhoeffer teológiájának a megértéséhez az úgynevezett „*történeti-kontextuális*” módszer vezet el, azaz Bonhoeffer szövegeit életrajzában összefüggésben és egy adott szituáció kihívásainak fényében kell értelmezni, mintegy megkérdezve: mit mondana Bonhoeffer itt és most? Tapasztalataim szerint ez a módszer gyakran egészen önkényes magyarázatokhoz vezet. Bonhoeffer életrajza, melyet egykori tanítványa, bizalmasa, unokasógóra, halála után töredékes műveinek kiadója, Eberhard Bethge készített el,

rendkívül részletesen adatolt mű, mely egy világos ívű életrajzi kompozíció mentén igyekszik tárgyalni a Bonhoeffer szövegei által felvetett teológiai problémákat. A kompozíció szépsége élményszerű olvasmánná teszi az életrajzot, ugyanakkor az események tényei és az életrajzíró magyarázatai gyakran egymásba folynak, ezáltal Bethge koncepciózus kommentáló megjegyzései is a történeti hitelesség igényével lépnek fel. Ez a mű eredeti környezetében, a hatvanas évek Nyugat-Németországában egy jóbarát apológiája volt egy olyan olvasókör számára, mely a tisztelet és az érdeklődés mellett egy sor kritikával is illette Bonhoeffer életművét és személyes döntéseit.

Bethge személyes elfogultsága érthető és védhető, de könyvének kritikán felül álló történeti forrásként való használata már nem; s éppen ezt teszik sokan, akik Bonhoeffer szövegeit csak és kizárólag ennek az életrajznak a koncepciója szerint tárgyalják. Ez a szövegek önkényes magyarázatának egyik forrása. A másik forrás a magyarázó kontextusának, a kontextus személyes értelmezésének korai ráerőltetése a szövegre. Gyakran elhangzik, hogy Bonhoeffer öröksége arra való, hogy használjuk; a használat pedig gyakran azt jelenti, hogy Bonhoeffer szövegeinek bőséges örökségéből helyzetünk megvilágítására, véleményünk súlyozására, aktuális ellenfeleink megsemmisítésére kedvünkre válogatunk. Ezzel az eljárással párhuzamos annak ismételt hangsúlyozása, hogy Bonhoeffer szövegeinek jelentős része korához kötött, elavult, nem hozzánk szól: a kiválasztott szövegek Bonhoeffer saját szövegei általi kontrollja ezáltal gyakorlatilag lehetetlenül. S mivel a „történeti-kontextuális” módszert követő teológusok többnyire adósk maradnak annak magyarázatával, hogy miért tartják az egyik szövegrészletet időszerűnek és a másikat elavultnak, értelmezésüket tárgyilagosan megközelíteni gyakorlatilag lehetetlen; az olvasó vagy zsigeri szinten egyetért velük, vagy zsigeri szinten elutasítja őket. Gyakran támadt fel bennem az az érzés, hogy a szóban forgó írások nem is tartanak igényt másra, mint zsigeri szintű szimpátiára. Ezek a tapasztalatok vezettek el végül ahhoz a döntéshez, hogy, bár mind Bonhoeffer életrajzát, mind a magyarázó kontextusát a magyarázat szempontjából fontos tényezőnek tartom, az értelmezés első lépésében ezeket felfüggesztem, és Bonhoeffert először szövegei olvasása és értelmezése révén igyekszem megérteni. Ezzel a döntéssel a kutatók marginális csoportjához csatlakozom, akikről a többség vagy nem vesz tudomást, vagy a „*statikus Bonhoeffer-értelmezés*” esetleg a „*Bonhoeffer-orthodoxia*” vádjának hangoztatása révén igyekszik meggyőzni magát arról, hogy ezzel a lehetőséggel nem kell komolyan számot vetnie.

A második problémahalmaz, amivel munkám előkészítő fázisában meg kellett birkóznom, a demokrácia fogalma, a *demokratikus átalakulás jelensége teológiai megközelítésének lehetősége*. Ha a Bonhoeffer-kutatás területén elfogultságokat és önkényes megoldásokat tapasztaltam, akkor ez erre a szélesebb területre többszörösen igaz. Az angolszász teológiai közélet ugyanúgy megosztott, mint a hazai politikai közélet; az

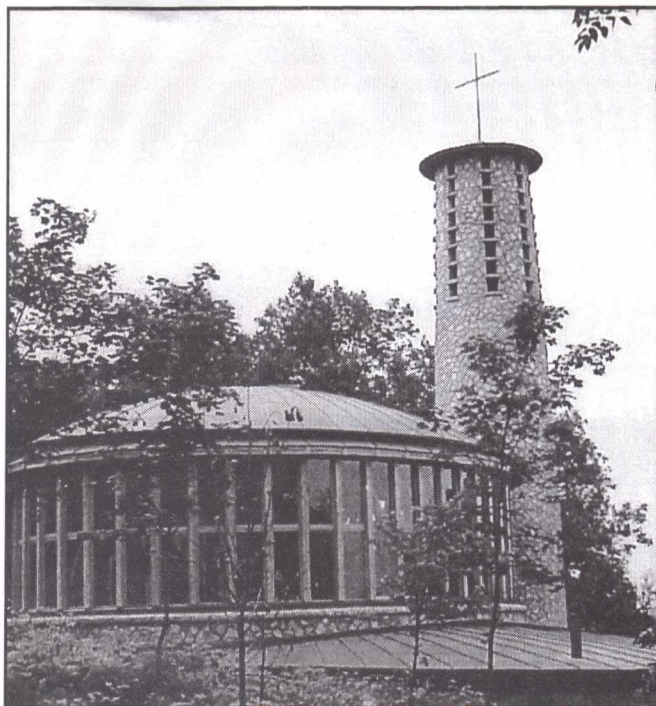
egyik vagy a másik teológiai tekintély kritikátlan magyarországi alkalmazása csak stabilizálná azt a zsigeri szintű, gyakran irracionális gyökerű megosztottságot, amely elemi szinten gátolja az értelmes kommunikációt, s ezáltal visszaveti a demokratikus gondolkodásmód széles körű elterjedését és a formálisan demokratikus intézmények rendeltetészerű működését. A kérdésben megnyilvánuló teológusok jelentős része a hidegháborús évtizedek alatt stabilizálódott bal-jobb orientáció szerint alakít szekértáborokat. Évekkel ezelőtt annak megítélésére osztotta meg a közvéleményt, hogy a baloldali diktatúra gyógyítható-e, míg a jobboldali diktatúrának radikálisan ellen kell-e állni, vagy fordítva; ma, ugyanezen szekértáborok között arról szól a csatazaj, hogy a keresztyénség mint olyan gátja-e vagy ösztönzője-e a demokratikus átalakulásnak. Ez a megosztottság természetesen kihat Bonhoeffer teológiai örökségének megítélésére is. Azok az angolszász szerzők, akik Bonhoeffer teológiáját a dél-afrikai fajüldöző rezsim elleni ellenállás eszközként tették, támogatták azoknak a kelet-német evangélikus egyházi vezetőknek a törekvését, akik ugyanebből a teológiából a volt kelet-német kormánnyal való békés és kooperatív együttműködéshez kerestek és találtak indításokat. A mai viták összefüggésében van, aki Bonhoefferben a demokratikus szocializmus egyik előfutárát látja, míg más a karakteresen autoriter politikai jobboldalon helyezi el. A Bonhoeffer-kutatás saját ígérete és nyilvánosan vallott igénye szerint konstruktív szempontokat adna a demokrácia elméletéhez és gyakorlatához, ami azt is jelentené, hogy transzcendálná a régi és destruktív ellentéteket; jelen állapotában viszont inkább úgy működik, hogy az egymással szemben felépített szekértáborok harcosait hatékony munícióval látja el. Ilyen körülmények között, a Bonhoeffer-értelmezés módszereinek újragondolása mellett, szükséges a demokrácia teológiai megközelítésének újragondolása is. Ezt igyekszem összefoglalni a dolgozat címében megígért vázlatban, azzal a meggyőződéssel, hogy ennek a vázlatnak a Bonhoeffer-kutatás napi problémáin túlmutató, általánosabb érvénye is lehet.

A vázlat

A teológus, ha teológiáját kapcsolatba kívánja hozni a demokrácia politikai teóriájával, három lépésben, vagy három különböző szinten közeledhet a demokrácia fogalmához és gyakorlatához. Vizsgálhatja a demokráciát mint sajátos történetű, veretű, sajátos logikával és fogalomkinccsel érvelő tradíciót, amely, múltjának értékeiből merítve, egy hagyományaihoz hű jövőképpel, vízióval is szolgál. Vizsgálhatja a demokráciát mint az egyén és a közösség, kisebb és nagyobb közösségek együttélésének szabályozó rendszerét; végül vizsgálhatja a demokrácia születésének, a demokratikus átalakulásnak, vagy éppen a demokrácia stagnálásának, esetleg egy ígéretesnek induló demokratikus fejlődés visszafordulásának folyamatát. A hármas megközelítés, demokrácia mint tradíció, mint rendszer és mint folyamat kellően átfogó képet nyújt a demokráciáról és sok kapcsolódási lehetőséget kínál a teológiai szempontok és gondolatok számára is.

I. A demokrácia mint tradíció

A demokratikus gondolkodásmód születésével és fejlődésével kapcsolatos alapszövegek átolvasása a követke-

zőkről győzheti meg az olvasót. A modern demokrácia három indítás szerint szerveződött meg, melyek ma is a demokratikus gondolkodás karakteres típusai. Időben első a *liberalizmus örökségét továbbvivő demokrácia*, melyben a liberalizmusnak a késő-középkori organikus társadalmak megnyitását célzó erőfeszítésének szelleme szerint az egyén szabadságának és a személy elidegeníthetetlen méltóságának hangsúlyozása dominál. A liberális demokrácia nem tudott megbirkózni a középkori rend felbomlásával együtt járó problémákkal, s a szabadság eszméjének képviselője mellett, mint a közösség fontosságát hangsúlyozó két nagy korrekciós kísérlet, megjelent a *szociáldemokrácia* és a *kereszténydemokrácia*. A szociáldemokrácia az anyagi javak méltányosabb elosztásában jelöli meg annak feltételét, hogy az egyén szabadsága valóban kiteljesüljön, a kereszténydemokrácia pedig a hagyományos értékek újbóli képviselésében látja a valódi szabadság zálogát. Ezen tradíciók legújabb, a nyolcvanas és a kilencvenes években publikáló képviselőinek írásaiból az derül ki, hogy mindhárom tradíciónak van részletes elképzelése a demokratikus rend szelleméről és működéséről, mindhárom sarkalatos kérdésnek látja az egyéni szabadság ügyét, de azt más és más utakon igyekeznek elérni.

A teológusnak – aki, mint mindenki, saját magát politikai szempontból az egyik vagy a másik tradíció, azok valamilyen változata vagy kombinációja szerint határozza meg – arra kell törekednie, hogy mindhárom tradícióval kész legyen az érdemi dialógusra. Az első szabály tehát, hogy bárhol álljon személyesen ő maga, az egyik vagy a másik tradíció által kínált jövőképeket vagy startégiái javaslatokat abból igyekezzen megérteni, amit az illető tradíció képviselője állít, s ne abból, amit a másik benne kritizál. Gyakori jelenség teológusok között, hogy a hozzájuk közel álló szárny érvelését kritika nélkül elfogadják, a másik gondolatait egyszerűen ideológiának minősítik, hallatlanná teszik vagy ösztönözését megkérdőjelezzik: ebben az esetben a teológus egyszerűen része lesz annak a manipulatív tömegkultúrának, amit pedig hivatása szerint meg kellene kérdőjeleznie, s azon felülemelkedve termékeny alternatívát mutatnia. A teológus azzal járulhat hozzá az érdemi kommunikációhoz, ha az egyes tradíciók által kínált megoldá-

sok teológiai kritikáját adja, megmutatva azok értékeit és gyenge pontjait egyaránt. Hadd álljon itt csak egy-egy mondat mindhárom tradícióval kapcsolatban. A liberális demokráciát nem lehet eléggé dicsérni azért, hogy támogatja a szabad egyéni kezdeményezést és bátorítja a személyes felelősségvállalást, de meg kell kérdezni, hogy vajon nem épít-e túlzottan az ember – állítólag – természetes méltányosságára. A szociáldemokrácia igazát, hogy az éhező és elemi nélkülözésben élő ember akkor sem tud élni szabadságával, ha azt a jog elvben felkínálja neki, nem lehet elvitatni, de meg kell kérdezni, hogy milyen eszközökkel tudja rávenni a szociális újraelosztást működtető népes bürokráciát arra, hogy az ne a maga javára gyűjtsön, s ne próbálja meg kizsákmányolni azokat, akiket szolgálnia kellene. Végül, a kereszténydemokrácia hozzájárulását, miszerint emberségünk és egyben szabadságunk nemcsak társadalmi és gazdasági tényezőkben, hanem szellemileg megragadható igazságokban is gyökerezik, nem lehet eléggé hangsúlyozni, de éppen a teológusnak éberem kell figyelnie arra, hogy partikuláris, csoportérdekeket szolgáló szempontok ne emelkedhessenek az örök igazság rangjára, sem a szellemi igazság ne függetlenedhessen a társadalmi és gazdasági tényezőktől.

II. A demokrácia mint rendszer

A demokrácia működésének elveit szokás két alapvető szempont szerint vizsgálni és csoportosítani. Az első szempont szerint a demokrácia elsősorban arra való, hogy a mindenkori kormány kénytelen legyen elszámolni munkájának hatékonyságáról, kompetenciájáról és becsületességéről. A második szempont szerint a demokrácia az a rend, amely lehetővé teszi a politikai életben való minél szélesebb körű részvételt és az önkormányzatot. Az első vélemény szerint a demokrácia fő funkciója a kormány kiválasztása, ellenőrzése, és a hatalmi túlkapások meggátolása; a második szerint a feladata a polgári erények minél szélesebb körű gyakorlásának biztosítása. Jól látható, hogy az első vélemény egy etikailag bizalmatlan vagy legalábbis óvatos emberképben gyökerezik, míg a második több bizalmat szavaz, általában és ismeretlenül a polgárnak.

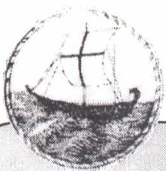
Számtalan tényező függvénye lehet az, hogy egy közösség inkább az egyik, vagy inkább a másik alaptípus szerint igyekszik berendezni az életét. A kérdéshez való hozzászólás a teológus számára kényes feladat. Megnyilvánulása lehet teológiailag kifogástalan, esetleg néhány etikai maxima hangsúlyozása, de politikai szempontból teljesen semmitmondó; vagy belemerhet olyan részletekbe, amelyek a napi és naponta változó érdekérvényesítés területére tartoznak, melyben ő nincs szükségképpen otthon, s véleménye nem is lehet kompetens. A praktikus angolk a harmincas évek végén kidolgoztak egy elméletet, amely az utóbbi években újra a szociáletikusok figyelme középpontjába került. Az elmélet szerint egy politikára vonatkozó teológiai kijelentésnek valahol közepén kell állnia a kritikán felül álló, de semmitmondó általánosság és a napi stratégiát érintő javaslat, határozat között. Képviseljen egy megfogható teológiai szempontot, etikai értéket vagy preferenciát, tüzzön ki konkrét célt, de ne akarja pontosan megszabni azt az utat, amely révén a célt el kell érni. Ez a feladat a teológust egy olyan teológiai beszédmód alkalmazására készíti, amelyben a teológia fő forrásaiból világos és elkötelező erejű indítások nyerhetők, de amely a részletekre néző

egyztetéseknek is helyet ad, amely a demokratikus gyakorlat lényegi eleme. Ha a politika felől közelítjük meg ezt az ideálisnak tűnő teológiai beszédmódot, akkor világossá kell lennie annak, hogy a teológus hozzájárulása értékekhez és nem pártokhoz kötődik, de figyelembe veszi a képviselt program megvalósíthatóságának körülményeit is. A teológia felől nézve, éppen a lutheránus gondolkodásmód látszik ígéretesnek. *A keresztyén ember szabadságáról* szóló értekezéstől kezdve megmutatkozik Luther emberképének az a jellegzetessége, hogy a *külső ember* és a *belső ember*, azaz a cselekedeteinkben, teljesítményünkben megmutatkozó én és a Krisztus által megragadott, hívő én kapcsolatát nem látja egymást közvetlenül meghatározónak. A közvetett kapcsolat feltételezése visszaélésre is alkalmat adhat: *látható* életemnek nincs köze a Krisztusban élt *elrejtett* életemhez; ha viszont a visszaélés veszélyét kellő önkritikával sikerül elhárítanunk, akkor a *külső* és a *belső* laza kapcsolata helyet adhat a részletek megtárgyalásához szükséges rugalmasságnak.

III. A demokrácia mint folyamat

Ha a demokrácián mint tradíción a múlt azon vizsgálatát értettük, amely a jövőre nézve igyekszik indíttatásokat találni; ha a demokrácián mint rendszeren a jelen feladatainak napi megoldását értjük; s a múlt, a jelen és a jövő összetartozását egy amerikai teológus szavai szerint így fejezzük ki: az egyik generáció elmondja a másoknak, hogy miképp alakítja a jövő a múltból építkezve a jelen; akkor a demokrácia mint folyamat azt a módot igyekszik leírni, ahogyan a jelen formálódik, azaz egy demokratikus rend kialakulásának és fenntartásának emberi tényezőjét.

A pszichológus *Carl Gustav Jung* rövidebb a második világháború befejezése után így írt: „Az igazi demokrácia messze nem önműködő pszichológiai intézmény, amely az emberi természet úgy számol, amilyen az valójában, és a saját határai között utat ad a szükséges konfliktusoknak”. Egy kortárs teológus, *Walter Wink*, egészen hasonló szellemben így ír: „A demokrácia, ideális esetben, intézményesített erőszakmentesség, a konfliktusok erőszakmentes megoldásának rendszere...” Jung közismert gondolatait az ember pszichikai árnyékáról és kivetítésekre való hajlandóságáról Wink teológiai értelemezéssel látja el: arról beszél, hogy a másokra való átvetítés helyett magunkban álljunk ellen a saját árnyékunknak, annak az általános ellenállásnak részeként, melyre a gonosszal szemben a bibliai tanúságtétel biztat, s ha mások sötétsége mellett a magunk sötétsége ellen is harcolunk, azaz ha felismerjük a mások és a magunk sötétségének lényegi azonosságát, akkor készek lehetünk a másikkal való valódi megbékélésre. A két kulcskifejezés tehát, amivel a teológus megragadhatja a demokratikus átmenetek gyakran fájdalmas folyamatát, az *ellenállás* és a *megbékélés*. Ha a politikai harc, a felismert rosszal szembeni ellenállás végső célja és perspektívája nem az „ellenfél” elpusztítása, hanem a vele való tartós és végleges megbékélés, ha a politikát a nálunk szokásossal szemben nem úgy definiáljuk, mint a hatalom megszerzésének és megtartásának technikáját, hanem mint az emberi együttélés művészetét, akkor fiatal demokráciánk valóban megteremheti a nevéhez méltó gyümölcsöket. A demokratikus folyamat lényegével, az ellenállás és a megbékélés szándékának és gyakorlati megnyilvánulásának természetével, azok szoros összetartozásával kapcsolatban pedig a teológusnak sok mondanivalója lehet.

EGYHÁZI VILÁGHÍRADÓ

1999. november 21. – december 20.

Milyen ökumenikus egyházi hírek állnak előtérben most, az évezredfordulón? Végigtekintve 1999 utolsó hónapjának nemzetközi híryanagán, abból főleg három témára hívjuk föl az olvasó figyelmét.

Az első a Genfben és Észak-Amerikában szinte egy időben kibocsátott két ökumenikus fölhívás a vallások közötti és a keresztyénségen belül jelentkező feszültségek és erőszak legyőzésére. Meghalljuk-e a mai világban nyilvánartott, 56 vallási gyökerű, sokszor véres konfliktusban a karácsonyi evangéliumot és Jézus ígését a „békét teremtők” boldogságáról (Mt 5,9)?

A másik jelentős hír az Augsburgban aláírt Közös Nyilatkozat további világ-visszhangjáról számol be. Lesz-e ökumenikus folytatása az egyházak közötti, békét kereső és a teológiai dialógusban Róma és Genf között az első jelentős előrelépést jelentő megegyezésnek? Az egyoldalú kritika hangjai helyett lesz-e elég hitünk a türelmes és egységet kereső párbeszédhez, a megosztás erőinek legyőzéséhez a keresztyének között és a többi valláshoz való viszonyulásban?

Végül, a harmadik hír, amelyet kiemelünk a többi közül, a német reformációi egyházak ez idei nagy zsinatának a központi témája: az egyház és minden keresztyén hívő missziói küldetése a mai szekularizált világban. Erről szól az a hír is, amely Raiser EVT-főtítkár prágai látogatásáról tudósítva rámutat: Európa közép-keleti része ma kiváltképpen „missziói terület” az evangélium hirdetői számára. Megtaláljuk-e a megfelelő utat az evangéliummal a mai szekularizált emberhez, a Mammon világában és az erkölcsi törvény nélküli társadalomban?

Fölvívjuk még a figyelmet azokra a hírekre is, amelyek a Szentföldről, Indiából és Kínából érkeztek az ott élő keresztyének gondjairól és örömeiről, reménységeiről 1999 utolsó hónapjában.

(A híryanag lezárása: 1999. december 20.)

I. EGYHÁZI VILÁGSZERVEZETEK

EGYHÁZAK VILÁGTANÁCSA

(Két ökumenikus felhívás a vallások békéjére az új évezred fordulóján)

Szinte egy időben két világméretű, jelentős kezdeményezésről adtak hírt Európa és Észak-Amerika sajtója és elektronikus médiumai.

Október 24-én Genfben az egyházi világszervezetek és a nemzetközi humanitárius szervezetek (Vöröskereszt stb.) az ENSZ világnapján közös felhívást intéztek a világ kormányaihoz, egyházaihoz és segélyszervezeteihez: „Megdöbbenve attól a tényről, hogy jelenleg több mint 50 vallási gyökerű konfliktus van a

világban, a Genfben képviselt világvallások és a genfi humanitárius világszervezetek vezetői megegyeztek abban, hogy ünnepélyes fölhívást intéznek a világ vezetőihez.” A *Genfi Spirituális Felhívás* aláírói kinyilvánítják, hogy „elvetnek minden gyűlölködést és erőszakot, elítélnék minden vallási vagy spirituális jellegű indoklást a diszkrimináció vagy a kirekesztés igazolására. Visszautasítanak minden kizsákmányolást vagy hatalmaskodást az erő, az intellektuális képességek vagy a spirituális meggyőződés alapján”.

Az 56 ilyen hátterű jelenlegi konfliktus ugyan nem vallásháború, mégis szoros kapcsolatban áll a vallási meggyőződésekkel, mint például a koszovói és a kelet-timori véres konfliktusok vagy „Észak-Írország megbotránkozató példája”.

A felhívás egyik kezdeményezője *William McCormish* volt, a genfi református Szent Péter-katedrális északír származású dékánja. A katedrálisban október 24-én tartott istentiszteletet követően a dokumentumot többek között a genfi nemzetközi egyházi szervezetek vezetői, az ENSZ emberi jogi főbiztosa, az ENSZ menekültügyi főbiztosa, a Nemzetközi Vöröskereszt elnöke és a genfi keresztyén, zsidó, mohamedán és buddhista vallási képviseltek vezetői írták alá. Genf hagyományos helye az ilyen világméretű felhívásoknak, és a globalizálódó mai világnak különösen is szüksége van az ilyen etikai normákra – jelentette ki Svájc genfi nagykövete a nemzetközi szervezeteknél. A felhívást aláíró egyházak és nemzetközi szervezetek azt remélik, hogy kezdeményezésük

széleskörű támogatásra talál a népek és a vallások világában.

Ugyanakkor egy anglikán-episzkopális lelkész, *Rod Reinhart* (Detroit, USA) arra hívta föl a világvallások híveit, hogy a harmadik évezredben, minden év januárjában, ünnepeljék együtt a „*Világ-Szombatot a vallási békéért*”. Az első ilyen nemzetközi békeünnepet 2000. január harmadik szombatjára javasolta. Kezdeményezését támogatja számos vallási szervezet az Egyesült Államokban, köztük nemcsak keresztyén, hanem zsidó és mohamedán szervezetek is. A „Világ-Szombat” támogatói az Internet világhálózatán keresztül szólítottak föl az új kezdeményezés támogatására már a 2000. év januárjában.

(ENI)

(Másfélmillió dolláros adomány az ökumenikus Intézetnek Bosseyben)

Az USA legnagyobb lélekszámú protestáns egyháza, az Egyesült Metodista Egyház másfélmillió dollárt ajánlott föl az ökumenikus képzés és nevelés céljaira az Egyházak Világtanácsa félévszázados Ökumenikus Intézetében, Bosseyben.

Dr. Heidi Hadsell, az Intézet jelenlegi amerikai igazgatónöje arra a kérdésre, hogy miért éppen Bossey nyerte el ezt a hatalmas adományt, amikor annyi anyagi gondja van jelenleg az egyházak nemzetközi ökumenikus szervezeteinek, ezt válaszolta: „Bossey a nemzetközi ökumenikus találkozások helye, és a legjobb képzést tudja adni az ökumenikus mozgalom jövőbeli vezetőinek. Amíg nem lesznek ilyen új, fiatal ökumenikus vezetők, addig nem lesz új ökumenikus mozgalom sem a világban”. Hangsúlyozta, hogy Bossey azért a legalkalmasabb hely az ökumené új vezetőinek a képzésére, mivel ott minden nagyobb keresztyén egyház – protestánsok, ortodoxok és római katolikusok – együtt van jelen a világ 30-35 országából. Egyik sincs túlsúlyban, és az Intézet fiatal hallgatói szembesülnek egymás egyházainak hitével és igazságaival. Az Intézetnek jelenleg 48 hallgatója van a világ minden részéből.

Az amerikai metodisták adománya a legnagyobb ilyen célú felajánlás volt az Egyházak Világtanácsa félévszázados történetében, és egy új tanszék fölállítását teszi lehetővé az Ökumenikus Intézetben.

(ENI)

EVANGÉLIKUS VILÁGSZÖVETSÉG

(A Közös Nyilatkozat további világ-visszhangja)

Folytatódnak a világ minden részéből érkező beszámolók az Augsburgban aláírt egyháztörténelmi Közös Nyilatkozat széleskörű visszhangjáról.

Németországban az Evangelische Kirche in Deutschland (a Német Protestáns Egyházszövetség), az Egyesült Evangélikus Egyház (VELKD) és az Arnoldshaini Konferencia – tehát az evangélikus, református és uniált egyházak – *közös nyilatkozatban köszöntötték* az Augsburgban aláírt teológiai konszenzus-dokumentumot, mint amely jelentős közeledést jelent a reformáció egyházai és a római katolikus egyház között a keresztyén tanítás centrális kérdéseiben, több mint 400 év éles vitái után. „A most elért eredmény még nem jelenti az egyházközösség helyreállítását. De fontos előfeltétel lehet ebben az irányban, ha ezután is felhasználják a további vitás kérdéseken való munkálkodásra... Az elért megegyezés kiindulóponttá lehet a további dialógus-fáradozásokban, hogy eljuthassunk a teljes egyházközösségre, amelyben a még megmaradó különbségek egymással »kiengesztelődve« nem lesznek többé elválasztó erők egymás között” – hangzik a közös protestáns nyilatkozatban a Vatikán és a Világszövetség teológiai dokumentumáról. A nagyjelentőségű megnyilatkozást *Manfred Kock* praeses, az EKD Tanácsának elnöke, *Roland Hoffmann*, az Egyesült Evangélikus Egyház vezető püspöke és az Arnoldshaini Konferencia részéről *Christian Zippert* püspök írták alá. A Világszövetség sajtószolgálatja decemberi számában újabb részletes beszámolókat közöl a teológiai konszenzus-dokumentum további világ-visszhangjáról. Közli a német protestáns egyházak közös nyilatkozatát, és színes beszámolókat hoz a teológiai konszenzus-dokumentum aláírásának közös római katolikus-evangélikus megünnepléséről *Londonban, a Dél-Afrikai Köztársaságban, Chilében és Új-Zéland szigetein.*

(lwi de – ENI)

(Az Evangélikus Világszövetség elnöke Rómában)

Christian Krause püspök, az EVSZ elnöke, december hónap első felében lá-

togatást tett a pápánál a Vatikánban. Ez volt az első alkalom, hogy Krause püspök és *II. János Pál* pápa találkozott egymással. A 70 ország 130 evangélikus nemzeti egyházát képviselő püspök meghívást kapott arra is, hogy a pápával együtt vegyen részt Rómában az évezredforduló januári ünnepségein.

(ENI – lwi de)

(Dr. Noko EVSZ-főtítkári tanácskozása Kofi Annan ENSZ-főtítkárral New Yorkban)

Október elején *dr. Ishmael Noko* EVSZ-főtítkári hivatalos látogatást tett *Kofi Annan* ENSZ-főtítkárnál, hogy megbeszélést folytassanak az *Egyesült Nemzetek Szervezete és az egyházi világszervezetek, köztük az Evangélikus Világszövetség, szorosabb együttműködéséről az új évezredben.*

Dr. Noko ismertette az ENSZ-főtítkárával a Világszövetség eddigi fáradozásait a béke és az igazságosság érdekében évtizedeken át a világ különböző részeiben és az egyházak ökumenikus együttműködésének jelentőségét ezen a területen. Egyetértettek abban, hogy az ENSZ és a világvallások, az egyházak együtt kell, hogy éljen járjanak a háborúk, az erőszak, a szegénység és a társadalmi igazságtalanságok elleni világméretű küzdelmében.

Kofi Annan főtítkári kifejezte az ENSZ köszönetét az Evangélikus Világszövetség több évtizedes, sokoldalú partnerei segítségéért a szegénység elleni küzdelemben, a helyi háborúk áldozatainak menekültek millióinak nyújtott *segélyakciókban* és az egyházaknak az ENSZ világkonferenciáin nyújtott NGO (nem-kormánysszervezeti) közreműködéséért.

Az EVSZ főtítkára közeli látogatásra hívta meg az ENSZ főtítkárat a genfi Ökumenikus Centrumba.

(lwi de)

EVANGÉLIKUS ÉS REFORMÁTUS VILÁGSZÖVETSÉG

(Újabb dialógust kezd a két világszövetség a szorosabb együttműködésről)

Az utóbbi években mindkét egyházi világszövetség részéről elhangzott a szorosabb együttműködés szükségessége a két nagy reformációi egyház között a mai világban. November végén először ülésezett Genfben a két egyházi világszer-

vezet új, 11 tagú munkabizottsága a következő témák megvitatására: az evangélikus és református egyházi kapcsolatok helyzete ma a világ különböző régióiban – a két egyház ökumenikus közeledésének új lehetőségei és követelményei – az EVSZ és RVSZ szorosabb gyakorlati együttműködése a jövőben. Az új közös bizottság évenként tanácskozik.

Az EVSZ és RVSZ közös *Teológiai Dialógus Bizottsága* ezt megelőzően 1986 és 1989 között dolgozott és 1989-ben *Budapest*en, utolsó ülésén tette közvéleményre a teológiai és gyakorlati közeledés mai lehetőségeiről.

(lwi de)

VATIKÁN

(A pápa-látogatás indiai visszhangja)

Rövid indiai látogatásakor *II. János Pál pápa* fölhívta az erős kisebbségben élő indiai és ázsiai egyházakat a kontinens misszionálására: „Ázsia népeinek szükségük van Jézus Krisztusra, az evangélium élő vizére, amelyet egyedül Ő adhat számunkra” – áll „Az egyház Ázsiában” (*Ecclesia in Asia*) címmel kibocsátott pápai dokumentumban.

A kormányon lévő hindu nacionalista mozgalom és fanatikus hindu vallási csoportok élesen *kritizálták* ezt a fölhívást, amely szerintük India népét a keresztényen hitre akarja téríteni. A katolikus püspökök egy ökumenikus tanácskozáson tiltakoztak az egyoldalú támadás ellen. Ugyanezen az ülésen *dr. K. Rajaratnam*, az Indiai Egyházak Tanácsa evangélikus főtitkára kijelentette: „Nagyon jó, hogy a pápa világossá tette: *el vagyunk kötelezve az evangélium hirdetésére az egész világon*. Ugyanakkor jó az is, hogy a pápa azt is kijelentette: az egyház el van kötelezve a *szerepre is a szegények iránt, legyenek azok más vallások hívei vagy keresztények*”.

(ENI)

EURÓPAI EGYHÁZAK KONFERENCIÁJA

(A 40 éves évforduló ünnepei Dániában)

Decemberi számunkban már megemlékeztünk a legnagyobb regionális ökumenikus szervezet, az Európai Egyházak Konferenciája 40 éves jubileumáról. Az EEK három nyelven kiadott sajtószolgá-

lata december elején *részleteket* közölt a jubileumi ünnepekről.

Az ünnepet a dániai *Nyborg* városában tartották, ahol az EEK első nagygyűlése is találkozott a „hidegháború” kellős közepén: akkor még csak 42 európai egyház részvételével, 20 országból. A hálaadó ünnepi istentiszteletet *Odensee* katedrálisában *K. Dreijergard* evangélikus püspök tartotta. Az EEK jelenlegi elnöke, *Jérémie* párizsi ortodox metropolita igehirdetésében megemlékezett az ökumenikus szervezet nagy szolgálatáról a „hidegháború” nehéz évtizedeiben, az egyházak egységéért és Európa népeinek kiengesztelődéséért, amit sokan elfelejtenek a jelenben. Az ezt követő ünnepségen *dr. Walter Schwimmer*, az Európa Tanács új osztrák főtitkára arról szólt, hogy az Európa Tanács mai feladataiban Európa egyháza a Tanács igazi „szövetségesei” egy olyan új Európáért a 21. században, amely közös *lelki és erkölcsi értékekre* épül majd.

Az EEK Központi Bizottsága *125. tagegyházként* felvette tagjai sorába a *Bulgáriai Metodista Egyházat*. A genfi központban pedig a női munka és az egyházközi kapcsolatok titkársága vezetésére meghívta *dr. Eva-Sybilie Vogel-Mfato* asszonyt Németországból.

(CEC Monitor)

II. A VILÁG EGYHÁZAI

NÉMETORSZÁG

(Az EKD Zsinat ülése Lipcsében)

November első felében tartotta meg idei zsinati ülését a Német Protestáns Egyházszövetség (EKD) Lipcsében. Jelen voltak a megnyitó istentiszteleten és ezt követően köszöntötték a zsinatot *Johannes Rau* államelnök és *Gerhard Schröder* kancellár is.

Az idei zsinati ülés fő témája ez volt: „*Istenről szólni a világban*”. *Manfred Kock* praeses, a Tanács elnöke kiemelte évi jelentésében: a harmadik keresztény évezred küszöbén *az egyháznak a missziói küldetést kell legfontosabb feladatának tekintenie; nem a régi hagyományos értelemben, hanem minden egyes keresztény hívő küldetéséért a szekularizált világban*. A kereszténység felőli tudatlanság a volt NDK tartományokban és a rohamosan erősödő szekularizmus a nyugati német tartományokban „olyan kihívást

jelentenek ma az egyháznak, hogy ennél nagyobb el sem gondolhatunk” (*E. Jüngel* teológiai professzor).

Johannes Rau államelnök a német egység helyreállításának 10. évfordulóján tartott ünnepi ülésen kijelentette: hála és köszönet illeti meg az egyházakat a szétszakított évtizedeiben az *egység és az összetartozás* lelki ápolásáért a „berlini fal” idején. Ugyanakkor több szociális igazságosságot követelt a társadalomban, mert „*a szabadság igazságosság nélkül nem maradhat fenn*”.

Sok más időszertéma között foglalkozott a *zsinati ülés a nők és a fiatalok helyzetével az egyház életében*, és külön díjat alapított a női teológusok kiemelkedő tudományos munkáinak évenkénti jutalmazására.

(ENI – epd-w)

(Globális Etikai Központ alapítása Wittenbergben)

November elején Globális Etikai Központ alakult meg Wittenbergben. A „Luther-város” új tudományos központjának a célja az lesz – mondta *Johannes Rau* államelnök az alakuló ülésen –, hogy a mai „*globális világ*” kialakulása és az *erkölcsi érték-normák változása közepette szilárd etikai irányelveket adjon az emberi cselekvés számára a társadalmakban és az egyházakban*. Az új Etikai Centrumnak ugyanakkor erősítenie kell a *világméretű dialógust* a vallások és a kultúrák között az emberiség mai nagy kérdéseiben – jelentette ki *Theo Ben-Guarirao*, az ENSZ közgyűlés idején namíbiai elnöke. A globalizálódás folyamatának „*emberi arculatot*” kell kapnia, másképp nem a társadalom egészét, hanem egy kisebbség önző érdekeit fogja szolgálni. Ehhez tartozik a „*háború a szegénység ellen*” és a szegény országok adósságainak elengedése is – mondta. *Hans-Dietrich Genscher* volt német külügyminiszter, az új intézmény egyik alapítója arra figyelmeztetett, hogy a jövő évezredben a világban *nem az „erőszak jogának”, hanem a „jog erejének”* kell érvényesülnie. Egyetértés volt az alakuló ülésen abban, hogy az erkölcsi normák globális kialakításában és érvényesítésében főleg az egyházaknak és a vallásoknak kell előljárniuk. Sajnos, az egyházak hangja ma olyannyira „gyenge” a világban, hogy aligha szolgálhat a politikai és gazdasági élet alapjaként az öt világrészen.

(ENI – epd-w)

(A diakonissza-szolgálat nehézségei a mai Németországban)

Az Ökumenikus Sajtószolgálat (Genf) beszámolót közölt a német diakonissza-anyaközösség helyzetéről és mai szolgálatáról. Az első női „testvérközösség” 150 évvel ezelőtt alakult meg a német protestáns egyházakban. Másfél évszázadon keresztül Krisztus „szolgálóleányai” igen jelentős szolgálatot végeztek a lelkipálosítás, a szociális munka és az oktatás-keresztény nevelés területén. A legutóbbi évtizedekben azonban a négy nagy nővérközösségben, ahol a diakonissza nővérek szolgáltak, számuk erősen visszaesett. Míg 1930-ban még 40 ezer evangélikus diakonissza állt szolgálatban az egyházi élet területén, jelenleg a 100 anyaházban számuk mindössze 7.200; de közülük is csak mintegy kétezer végeznek aktív szolgálatot a gyülekezetekben és az otthonokban.

A diakonissza-hívás megújítására történtek ugyan kezdeményezések, még a hagyományos diakonissza-életforma (nővérközösségek) megváltoztatásával is. A westfáliai Bielefeld-Béthel Sarepta-anyaközösségében – nem először – házasságot kötött párját is fölvetették a nővérközösségbe. A Sarepta-közösség vezetői azt remélik, hogy nemcsak fiatal, hanem egyre inkább magányos, idősebb nők is jelentkeznek majd az egyháznak erre a fontos szolgálatára a mai társadalomban.

(ENI)

SVÁJC

(A genfi ortodox metropolita a keleti és nyugati egyházak ökumenikus közeledéséért)

Feltűnést keltő, békülékeny nyilatkozatot tett az ortodox és a nyugati egyházak jelenlegi feszült viszonyáról Genfben Damaskinosz Papandreou ortodox metropolita, aki az Ortodox Ökumenikus Patriarchátus hivatalos képviselője a Chabbesben levő Ortodox Centrumban a genfi egyházi világszervezeteknél.

A svájci metropolita határozottan sikeresen látogatott a keleti és a nyugati egyházak közötti szoros, eleven ökumenikus kapcsolatokért az új évezredben. Míg a kommunizmus összeomlása után a keleti ortodox egyházak újjáépítik egész egyházi életüket, erős fundamentalista irányzatok Oroszországban és más volt

kommunista államokban növelik a feszültséget a keleti és a nyugati egyházak között. „Ezek az irányzatok nem ismerik igazán az ortodoxia hitét, annak lényegét” – mondta –, ezért tenni kell valamit romboló munkájuk megállítására. Sajnálatosnak nevezte, hogy a pápa csak Grúziába látogatható el legutóbb, ahol az ortodoxia „kemény-vonalasai” vannak uralmon, és a grúz ortodox egyházat is a kilépésre készítették az Egyházak Világtanácsából.

Ugyanakkor azonban a svájci metropolita szilárd védelmezője a keleti ortodoxia keresztényiségének, lelkes támogatója a keleti és a nyugati egyházak teológiai dialógusa folytatásának és az erősebb ökumenikus közeledésnek az új évezred kapujában.

CSEHORSZÁG

(Az Egyházak Világtanácsa főtitkára Prágában)

November végén Prágában tett látogatást dr. Konrad Raiser, az Egyházak Világtanácsa főtitkára. Látogatása során megbeszélést folytatott Miloslav Vlk prágai bíboros-érsekkel, és találkozott Vacláv Havel államelnökkel is, akit meghívott a 2000-ben, Prágában tervezett Ökumenikus Fórum konferenciára.

A látogatás során Alfred Kocáb lelkész, a Charta '77 egyik aláírója élesen kritizálta az Egyházak Világtanácsát, hogy a kommunizmus uralma idején nem támogatta eléggé a csehszlovák tag-egyházakat a vallásszabadság és az emberi jogok megsértői ellenében. Raiser főtitkár azt válaszolta: az ilyen egyoldalú állásfoglalásokhoz nem tud csatlakozni, bár minden kritikát kész megvizsgálni. Ezekben a kérdésekben a józan történelmi elemzésre volna szükség, mert csak egyedül ez segíthet.

Az EVT főtitkára azt is kijelentette: az egyházak számára Csehország ma erősen „missziói terület”, mivel saját bevallása szerint a lakosság többsége nem tagja az egyházaknak. A római katolikus egyházhoz tartozónak a teljes lakosság 40 százaléka vallja magát, míg a többi egyházak mintegy öt százalékot képviselnek együttesen. Ezért – mondta a főtitkár – az egyházak számára elengedhetetlen az igehirdetés és a lelkipásztoralás új formáinak a szüntelen keresése az egyre inkább szekularizálódó társadalomban.

(epd-w)

AUSZTRIA

(Római katolikus apácanővér az Ökumenikus Egyháztanács új elnöknője Ausztriában)

Ismeretes, hogy Ausztria azon kevés ország egyike Európában, ahol a lakosság 70 százalékát kitevő Római Katolikus Egyház 1994 óta teljes jogú tagja az Egyházak Ökumenikus Tanácsának.

A kisebb tageszolgálatok egyhangúlag üdvözölték azt a teljes egyetértéssel hozott döntést, hogy az Osztrák Ökumenikus Egyháztanács új vezetője 2000. január elsejétől Christine Glebner római katolikus apácanővér legyen. Michael Staikos ortodox püspök a választás után kijelentette: az egyhangú döntés „igazi modell” lehet sok más ország számára, amelyekben a római katolikusok még csak nem is tagjai a nemzeti Ökumenikus Tanácsnak. Christine Glebner nővér közölte a sajtóval, hogy Christoph Schönborn bécsi bíboros, az Osztrák Római Katolikus Egyház feje teljes támogatását adta „a különleges lehetőség vállalásához” az osztrák egyházak közötti ökumenikus együttműködésben.

(ENI)

OROSZORSZÁG

(Az egyházak és a csecsenföldi hadjárat)

II. Alekszij moszkvai ortodox pátriárkához intézett levelében Konrad Raiser EVT-főtitkár üdvözölte a pátriárka november 12-én kelt nyilatkozatát, amelyben a civil lakosság védelmére szólította föl a hadsereg tagjait. Ugyanakkor azonban az Egyházak Világtanácsa és az Európai Egyházak Konferenciája nevében ezt írja: „Sajnáljuk, hogy sokszor az erő aránytalan és felelőtlen alkalmazása történik a hadsereg részéről, ami az ilyen súlyos esetekben humanitárius krízishez vezet”. Raiser főtitkár levelében arra kéri az Orosz Ortodox Egyház fejét, hogy az iszlám vezetőkkel közösen minden lehetőt tegyenek meg a súlyos válság békés, politikai tárgyalások útján történő rendezéséért.

(ENI – epd-w)

SENTFÖLD

(Keresztény-iszlám feszültség Názáretben a mohamedán mosé terve körül)

Két éve tart a súlyos vita a názáreti

római katolikus Angyali Üdvözlés-katedrális közvetlen közelében tervezett, hatalmas mohamedán mosé fölépítése körül.

A keresztyén egyházak együttes erővel tiltakoztak az izraeli kormányzat döntése ellen, amellyel megadta az engedélyt a mosé fölépítéséhez azon a téren, ahol a világszerte ismert, a zarándokok egyik végcélját jelentő Angyali Üdvözlés modern, hatalmas katedrálisa áll Názáretben. Miközben Jasszer Arafat palesztin vezető és a jeruzsálemi Iszlám Tanács a feszültségek enyhítésére és az építkezés elhalasztására hívtak föl, Názáretben mintegy 6 ezer mohamedán hívő heves összecsapásokat idézett elő a mosé alapkövének elhelyezésekor.

A feszültség fokozódása közben a Vatikán éles tiltakozást jelentett be az izraeli kormánytól, és veszély fenyegette II. János Pál pápa márciusra tervezett látogatását is Názáretben.

A legújabb jelentések szerint a Legfőbb Iszlám Tanács Izraelben fölhívta újjól a názáreti mohamedánokat arra, hogy mondjanak le a mosénak a katedrális terén, annak közvetlen közelében való felépítéséről és törekedjenek a vallási béke megőrzésére a 2000. jubileumi év megünneplésére készülő keresztyénnel.

(ENI – epd-w)

AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK

(Új vezető az 50 éves USA – Nemzeti Egyházak Tanácsa élén)

Novemberben ünnepelte meg az Egyesült Államok Egyházainak Nemzeti Tanácsa (NCCUSA) főnnállásának 50 éves évfordulóját. Az USA legnagyobb ökumenikus szervezetének jelenleg 35 tagegyháza van. Joan Brown Campbell főtitkár 9 évi szolgálatát követően, most egyhangúlag Robert W. Edgar vezető metodista teológust, volt szenátor választották meg a főtitkári tisztségbe. Az új főtitkár 2000. január elsején foglalja el hivatalát. Kijelentette: az NCC anyagi gondjainak rendezése mellett legfőbb két feladatának tekinti az ökumenikus együttműködés erősítését az egyházak között Észak-Amerikában, ugyanakkor pedig az „egyházak hangjának” erősítését az amerikai társadalomban, a közvéleményben.

(ENI)

INDIA

(A keresztyén nők nagygyűlésének fölhívása a nők lelkesi ordinációjának elismeréséért valamennyi egyházban)

A dél-indiai Secunderabadban október közepén az eddigi legnagyobb női nagygyűlést tartotta a 29 tagegyház által alkotott Indiai Nemzeti Egyházak Tanácsa. A millennium közeledtével összehívott találkozón 21 protestáns és ortodox tagegyház több mint 2 ezer női delegátusa vett részt és legfontosabb határozataként a nők lelkesi ordinációjának általános elismerését követelték az új évezred kezdetén. „Lépjének ki a néma hallgatás csendjéből” – szólította föl India keresztyén asszonyait Prasanna Kumari asszony, az Indiai Egyesült Evangélikus Egyház főtitkára. Míg egyre több protestáns egyházban elfogadták már Indiában is a nők lelkesítését szentelési teológiai tanulmányaik befejezése után, az indiai római katolikus, valamint ortodox és evangélikus egyházak eddig elzárkóztak a nők ordinációjától. A nagygyűlésen, amelyen 200 római katolikus női megfigyelő is részt vett, több ortodox tagegyház női delegátusai is csatlakoztak felszólalásaikkal a nők lelkesi szolgálata általános elismerésének követeléséhez.

(ENI)

KÍNAI NÉPKÖZTÁRSASÁG

(A Falunkong buddhista szekta spirituális mozgalma)

Érdekes beszámolót közöl a „Spotlight on China” észak-amerikai missziói sajtószolgálat az újabban a világ-médiában egyre többet szereplő buddhista Falunkong spirituális mozgalomról Kínában. Leírja, hogy a Kínai Népköztársaság vezetői a szigorúan elzárt kormányegységben ez év tavaszán egy napon arra ébredtek, hogy a Múzeum teret és közvetlen környékét mintegy 10 ezer néma tüntető – nők és férfiak – vette körül. A buddhista „Falunkong” spirituális mozgalom képviselőiben jelentek meg Peking kormánynegyedében egész Kínából, mint bejelentették, a mozgalom 70 millió tagja képviselőiben.

A meglepetést főleg az okozta, hogy a kínai államvezetés szinte semmit sem tudott addig erről a hatalmas mozgalomról, amely buddhista, taoista és konfucianus eszméket és gyakorlatot hirdet.

Nem kíván politikai megmozdulás lenni – mint kijelentették –, hanem a buddhizmus spirituális értékeit kívánja érvényre juttatni a kínai társadalomban. A mozgalom megalapítója, aki jelenleg New Yorkban él, Li-Hong-Ce a betegségek és a Gonosz elleni küzdelmet és az igazság, a jóság és a türelem követését hirdeti követőinek.

A kínai hatóságok először türelmet tanúsítottak a főleg városokban elterjedt buddhista spirituális mozgalom iránt. A július első felében tartott és országos méretű tüntetések után azonban betiltották a Falunkong mozgalmat, és számos vezetőjüket letartóztatták. Az újabb tüntetések és a szigorú állami föllépés következményeit feszült figyelemmel várják Kínában és a külföldön is. Lehetséges – írja a minneapolis-i sajtótudósítás –, hogy a betiltott spirituális mozgalom „földalatti” ellenálló mozgalommá válik, erős politikai színezettel. De az is lehetséges, a kezdetben valóban politikamentes megmozdulás egyszer csak ugyanolyan gyorsan eltűnik és föloszlik, amilyen váratlanul megjelent a világ legnépesebb országában.

(Spotlight on China)

(Isten neve a kínai keresztyén publikációkban)

A kínai keresztyének számára nem kis teológiai problémát jelent Isten nevének a kínai nyelvre való lefordítása. Az említett folyóirat szerint a négy leggyakoribb megjelölése kínai nyelven Isten nevének: „mennyek Ura”, „az Úr mindenek fölött”, a „legfőbb Úr”, és az „Isteni Lélek”. A protestáns és a római katolikus teológusok megegyezésre töreksenek Isten neve egységes megjelölésében, mivel a törvényekben és a közvéleményben a római katolikusokat és a protestánsokat két különálló vallásnak tekintik.

(Spotlight on China)

JEGYZET: Újabb, állandó hírforrás jelentkezik az Egyházi Világhíradó c. számában. Köszönet érte dr. Arne Sovik, volt kínai misszionárius, evangélikus teológiai professzornak, az Evangélikus Világszövetség genfi központjában a hetvenes években volt kollégánknak, aki jelenleg a Lutheran Literature Society for the Chinese (Evangélikus Irodalmi Társaság a kínaiak számára) missziói folyóiratát szerkeszti Minneapolisban. Hallva egyházi hírszolgálatunkról, örömmel боcsátja azt rendelkezésünkre. Hálás köszönet érte!

Hermann von Loewenich bajor püspök nyugalomba vonult

1999. október 31-én búcsúzott az aktív szolgálattól **Hermann von Loewenich**, bajor evangélikus püspök. Von Loewenich püspök többször járt hazánkban, és szívügyének tekintette az egyházaink közötti partnerkapcsolatot. Nyugdíjba vonulásakor hálás köszönettel gondolunk ezen szolgálatára. Az alábbiakban közöljük a budavári templomban 1998. márciusában tartott igehirdetését.

Legyetek tehát Isten követői, mint szeretett gyermekei, és éljetez szeretetben, ahogyan a Krisztus is szeretett minket, és önmagát adta értünk „áldozati ajándékkul, az Istennek kedves illatként.” Ef 5,1-2

Kedves Gyülekezet!

Különleges esemény, hogy ma testvéreim között lehetek. Megindít az, hogy Budapesten a Vár történelmi templomában ünnepelem Önökkel az istentiszteletet. Megindító egy olyan országban prédikálni, amely politikailag egyre közelebb áll hozzánk. Magyarország eljegyezte magát az Európai Unióval. A NATO-tagság már napirenden van. A politika lassan utoléri azt, ami egyházainkban már régóta érvényes: a megbízható partnerkapcsolat, ami még a nehéz években jött létre, és amit mindkét egyház formálisan is megpecsételt.

„Magyarország hasonló – és mégis teljesen más!” – mondták az egyik bajor *Predigerseminar* segédlelkészei, miután meglátogatták az Önök országát és egyházát. Ezért van a partnerkapcsolat, hogy a hasonlót és az egészen mást megismerjük és kölcsönösen gyümölcsözővé tegyük. Partnerkapcsolatunk gyümölcssei szépen gyarapodnak a sokféle találkozásban. Ezeknél újra meg újra átéljük, hogy az egy Lélek, az egy hit és az egy reménység munkálkodik bennünk, s hogy nekünk egy Istenünk és Atyánk van.

Ez az egy Istenünk és Atyánk készítette egyházainknak az utat a gondok és az örömök idején. Felejthetetlen számunkra, németek számára, hogy Magyarországról vágták át a vasfüggönyt, s ezáltal nyílt meg a kapu a szabadság felé. Felejthetetlen, hogy annak idején sokan Istent látták munkálkodni. Hiszen a Biblia arról tanúskodik, hogy Isten a szabadság Istene. Isten, aki népét az egyiptomi rabszolgaságból szabadságra vezette. Isten, aki a világ népeit Jézus Krisztus által a bűntől és a haláltól való szabadságra vezette.

Erről az Istenről kell, kedves Gyülekezet, az Efezusi levél szerint példát vennünk. Szó szerint: utánozzátok az Istent. Ez szokatlanul hangzik fülünknek. Szokatlan olyan keresztények számára, akik a lutheri hitvallásokba gyökereztek bele. Lehetünk Isten utánozói. Mímelhetjük Istent.

Gyermekként és fiatalként szívesen vettem részt színját-

szásban. A Windsbachi Fiúkórus internátusában nem csak énekeltek, hanem színdarabokat is előadtunk. Utánozhattam egy lovagot, játszottam Ali babát és Jancsit a mesedarabban. Tetszett, ha tanárt vagy politikust utánozhattam. De vétek lett volna Istent utánozni. Lehet ezt? Szabad ezt? Luther kételkedett ebben. Ezért fordította ezt a bibliai szakaszt szerényen így: kövessétek Isten példáját. Mégsem szeretnék tágítani attól, hogy itt szó szerint Isten utánzásáról olvasunk!

Ennyi föltétlenül nyilvánvaló: Szükségünk van a mai időkben is a hit példaképeire. Nem csak tanító könyveken keresztül, nem csak jó érvelések által, nem is az állami hatalom segítségével maradt életben kétezer esztendőn át a kereszténység. Asszonyok és férfiak példái nyomán, akik meggyőzően élénk élték hitüket, és továbbadták a hit éltető erejét. Isten igazsága emberré lett. És mindig újra megjelenik emberi kezekben és lábokban.

Gyanítom, hogy ilyen eszményképek Önöknek is fontosak voltak, amikor a kommunizmus idején újra meg újra dönteniük kellett: azonosulok az uralkodó szokásokkal, vagy keresztény maradok. Ma is döntő kérdés: belesimulok a nyereségorientált világba, mindig a magam hasznát keresve, vagy keresztény maradok, és megosztom javaimat a felebaráttal. Ilyen

döntési helyzetekben szükségünk van – keresztény módon – imponáló férfiakra és nőkre. Ilyen eszményképek nélkül bizonyára én sem lettem volna lelkész.

Valószínűleg a mi eszményképeink olyan keresztények voltak, akik elutasították volna azt, ha Isten utánzóinak nevezik őket. Az ég és a föld Istenét, aki szent és akinek kezéből semmi ki nem csúszik, egyetlen halandó ember sem tudja utánozni. Ha fiatal korunkban világmegváltó fantáziával rendelkezünk is, ez azután hamar elillan. „Olyanok lesztek, mint az Isten”- így befolyásolta a kígyó az embert, s indította el egy végzetes úton. Újra meg újra megjelenik az emberiség történelmében ez a kísértés. Emiatt tanít minket a Biblia arra, hogy különbséget tudjunk tenni Isten és ember, Teremtő és teremtmény között.

Ennek ellenére szólít fel az Efezusi levél: Utánozzátok Istent, szeretett gyermekei! Olyanoknak kell lennünk, mint a gyermekek, akik mindaddig a szüleiken tájékozódnak, amíg lépésről lépésre meg nem tanulnak a saját lábukon állni.

Isten mindannyiunkat a saját képére teremtett, és ezzel egészen különleges méltóságot ajándékozott. Ez a méltóság, természetesen, szörnyű módon széttöredezett és bemocskolódott. Tapasztalatból tudjuk, mi mindenben munkáltuk ezt mi magunk is. Jézus Krisztusban azonban ez a képmás emberi arcként őszintén felviláglott.

„Utánozzátok Istent!” Ez tehát azt jelenti: *Krisztuson tájékozódjatok.* Az ő képén orientálódjatok. Nem egy mesterségesen felépített szent látványát kell magunknak elkészíteni és azt feldíszíteni, hiszen azzal csak látszatszentekké válhatnánk. *Nem Isten lényét kell utánoznunk, hanem Isten keze munkáját, ahogyan Martin Buber mondta.* Ezt pedig Jézusnál tanulhatjuk meg, ezért szüntelenül rá kell tekintenünk. Nem a mai ügyeskedő-típus a mi példaképünk, hanem maga Krisztus.

Ugyanakkor számomra egyértelmű, hogy Jézus sokkalta több, mint példakép. Ő a mi Megváltónk, aki a gonosz hatalmától megszabadított. Meghalt értünk. Feláldozta magát értünk. Mindez megismételhetetlen. Áldozata egyszer s mindenkorra érvényes. Találunk manapság embereket, akik nem keresztények, és mégis adott az útjuk a kereszténységhez és az egyházhoz azáltal, hogy Jézust példaképnek fogadják el. Talán megnyerhetjük a bizalmukat, ha ebben az „Ő keze munkáját” látjuk meg, s az emberekkel való törődésben Őt utanozzuk.

„*Vegyetek példát róla!* Legyetek jószágosak, mint ő, szívesek és barátságosak” – írja az apostol. „Nyissátok meg szíveteket egymás számára, bocsássatok meg egymásnak, ahogyan Krisztus is megbocsátott nektek!” A praktizáló szeretet és megbocsátás útjára indít minket.

Jézus nyomán – annak, aki ezt komolyan gondolja – hamar nyilvánvaló lesz, mennyire rá vagyunk utalva Jézus irgalmas cselekvésére. És ugyanígy meg fogjuk tapasztalni, hogy csak egyedül tőle nyerhetünk erőt arra, hogy kritikus helyzetben, nehéz kihívások közepette is a szeretet útján maradjunk.

És ez a jelen gazdasági helyzetben különösen is fontos. A piac szabályozói és feltételei szorongatnak minket. Változásai egyikünket jómódúvá teszik, a másikat munkanélküliségbe, netán nyomorba taszítják. Ne késlekedjünk, maradjunk Jézus nyomában, annak a követőjeként, aki önmagáról ezt mondta: „*Olyan vagyok közöttetek, mint aki szolgál, mint egy Diakonosz.*”

„*Éljetek szeretetben, ahogyan Krisztus is szeretett minket!*” Évi igeként végigkísér minket ez a mondat. Szeretetben maradni – én így értem – azt jelenti: ahol ez a szeretet, ahol Krisz-

tus maga a középpontban van, ott Ő határozza meg a légkört. Tudom, sokan mondják: levegőből és szeretetből még nem él meg az ember. De az ilyenek elfelejtik: levegő nélkül megfulladnánk, és Krisztustól áradó szeretet nélkül társadalmunk a fagyhalálban elpusztulna.

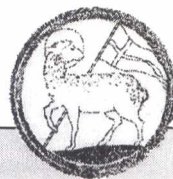
Szükségünk van hát *a szeretet élettereire*, ahol a klíma rendben van. Nélkülözhetetlen számunkra, hogy legyen a szeretetnek olyan élet-helye, ahol emberek fellélegezhetnek és feltöltekezhetnek.

A szeretet ilyen élettere a keresztény egyház. Önöknél, itt Magyarországon is megérezhetik ezt az emberek: különösen azok, akik egy tál meleg levest kapnak, vagy akiket elér a diakónia valamilyen szolgálata. De gyülekezeti tagok is, akik átélik a különböző alkalmakat, vagy megismerik, hogy a szolgálatunk ebben a lélektelen világban az ő lelkükért van. Vagy éppen azok a németek, akik néhány évig itt élnek és dolgoznak, és az itteni gyülekezetben otthont találnak.

A szeretet ilyen élettereinek „jó illata” van. Ez a szeretet jót tesz az értelmünknek is. Szagolhatjuk, érezhetjük, izlelhetjük, ha Jézus szeretetét emberi módon megélik, s ha ügyelnek az emberi mértékre és méltóságra, s azáltal Istent dicsérik. Visszatükröződik benne Krisztus ajándéka és értünk hozott áldozata – „Istennek kedves illatul.”

Tegyük le hát a jövőnket és a jelen gondjait Isten kezébe. Vegyünk példát Urunkról, aki életét egészen a keresztig teljesen Isten kezébe helyezte. Isten jó akarata valósul majd meg. Ebben megbízhatunk. Nála van egyházaink jövője egész Európában. Nála van a mi személyes jövőnk is. Szeretete megmarad akkor is, ha szívünk utolsót dobban. Szeretete erősebb a halálnál. Szeretetébe ajánlom testvéreimet s az itt folyó igen áldásos munkát. Ámen.

(ford.: Hafenscher Károly ifj.)

„Tanulni, úgy vélem, 's a' hibát elhagyni soha sem késő”¹

Horváth Zsigmond (1782-1845)

Dolgozatomat Csöngé és Kővágóörs gyülekezeteinek ajánlom

1. Bevezetés

Ki volt Horváth Zsigmond? A rövid kérdésre a legtömörebben megfogalmazható válaszok valahogy így hangoznának: *evangélikus lelkész, esperes, akadémikus, lelkes és reformgondolkodású ember*. A magyar reformkor kimagasló lelkészalakja, aki soha nem szűnő lelkesedéssel fáradozott hazájának és egyházának megújításáért; akit csillapíthatatlan tudásvágya soha nem hagyott nyugodni; aki a „jó pap holtig tanul” elvet talán tökéletesen megvalósította.

A címben szereplő idézet – „Tanulni, úgy vélem, 's a' hibát elhagyni soha sem késő” – a stilisztikáról szóló cikkében szerepel ugyan, azonban úgy vélem, e tudós lelkész életét és gondolkodásmódját tökéletesen megsejteti velünk. Horváth Zsigmond hitte, hogy a problémákat nemcsak elfogadni kell, hanem azokon változtatni is lehet, sőt a változtatás és jobbítás feladatát komolyan kell vennünk. Ő komolyan vette, és tenni próbált. Mindannyiunk számára tanulságos lehet felfedezni és megismerni az ő életét, közéleti tevékenységét és alkotásait.

A dolgozat első részében Horváth Zsigmond életrajzát próbálok meg összeállítani, ezt követően pedig megjelent művei közül szeretnék bemutatni néhányat röviden.

2. Élete²

„En föllebb irt születtem Kis-Köcsken Vas vármegyei helységben nemes szüléktől 1782. junius 21-én.”³ Ezzel a mondatral kezdi életrajzát Horváth Zsigmond, majd részletesen leírja életének fontosabb eseményeit.

Tíz évig tanult a soproni líceumban, ahol *Kis János* hatása alá kerülve megszerette az irodalmat, és kialakult benne az önálló gondolkodásra való igény. 1802-ben kandidátusi vizsgát tett, és ösztöndíjat kapott a jénai egyetemen. Szeptember végén indult útnak Bécs, Prága, Drezda, Lipcse városok érintésével, ahol végiglátogatta a főbb nevezetességeket.

Jénában két évig hallgatott híres professzorokat, akik közül életrajzában is említi néhányat: *Griesbach, Paulus, Gabler*,

Voigt, Schelling.⁴ 1804-ben egy hosszabb kiránduló és városnéző körutat szervezett. „A tavaszi szünnapok alatt gyalogló utazási kirándulást tevék Székely Ferencz barátom társaságában.”⁵ Részletes leírását adja az útvonalnak és a számára fontos nevezetességeknek. Így beszámol arról, hogy *Weimarban* a nagy hercegi parkban egy 100 éves narancsfa és egy régi, római stílusban épített palota vonták leginkább magukra figyelmét. Itt kereste fel Herdert, Schillert és Goethét, akik szívesen fogadták. *Erfurtban* megnézte Luther celláját és eredeti képét, egy Bibliában az ő saját kézírását és nagy szónoki székét. *Seebergben*, a városon kívül fekvő obszervatóriumban az igazgató titkára, a magyar származású csillagász, Zách Ferenc báró minden műszert bemutatott a két érdeklődő jénai diáknak. *Göttingenben* Eracsieg és Varga magyar diákokkal töltött néhány napot. Megnézték a könyvtárat valamint a múzeum modellgyűjteményét és szobrait, festményeit. Jéna felé visszaindulva betértek *Wartburgba*, ahol Luther Márton a wormsai gyűlés után menedéket talált, és a Biblia fordításával foglalkozott. Életrajzában megjegyzi, hogy minden utazásáról pontos naplót vezetett.

1804. szeptember végén indult vissza Magyarországra más útvonalon. Ezúttal Coburg, Regensburg és Bécs voltak a főbb állomások, ahol megnézte a „látásra méltó” nevezetességeket.

Hazatérése után rövid ideig pedagógusi munkát végzett, *Nyizsnianszky György* gyermekeinek nevelője lett.⁶ Később e tapasztalatait írásban is elemezte.⁷

1806. január 6-án mondott próbapredikációt a csöngői evangélikus gyülekezet előtt, amely meghívta lelkészének. A lelkészé szentelést Nagy István szuperintendens végezte 1806. január 20-án Sárszentlőrincen. Csöngéire visszatérve Horváth Zsigmond több beköszönő elmélkedést tartott, majd Döbrentei Lajos kemenesaljai esperes iktatta be hivatalába.

Csőngői lelkészként saját tudásvágyán kívül, amelyhez a soproni és a jénai diákevek egyaránt kiváló táptalajt adtak, két körülményt említi önéletrajzában, melyek a továbbhaladásra és a színvonalas munkára ösztönözték:

1. „Mindenfelől tudós és jeles hitszónokok vettek körül.” A

* A tanulmány az Evangélikus Hittudományi Egyetem egyháztörténeti tanácskérére benyújtott szemínáriumi dolgozat alapján készült.

¹ Horváth Zsigmond: *A magyar stylisticát tárgyazó észrevételek*, Tudományos Gyűjtemény, 1818/11. 77. o.

² Az életrajz legnagyobb részét a Magyar Tudományos Akadémia kéziratárchívában található önéletrajz alapján állítottam össze. Önéletrajzát Horváth Zsigmond 1840. augusztus 12-én Teleki József, a Magyar Tudós Társaság elnökének kérésére írta meg és küldte el a társaság részére.

³ Horváth Zsigmond önéletrajza, MTA kéziratár K1231:47, 1. o.

⁴ Schelling, a német romantika nagy filozófusa 23 évesen kezdett tanítani a jénai egyetemen, 1798-1803-ig volt az egyetem tanára. Valószínűleg az ő sokoldalú munkássága is nagy hatással volt Horváth Zsigmondra. Különösen az Akadémia folyóiratában megjelenő későbbi cikkei utalnak erre, amelyek között biológiai, orvostudományi és sok egyéb témájú cikket találunk.

⁵ Horváth Zsigmond önéletrajza, MTA kéziratár K1231:47, 2. o.

⁶ Járj Péter: *Kétszáz éve született Horváth Zsigmond*. In: *Evangélikus Élet*, 1982. február 14., 5. o.

⁷ Pedagógusi tapasztalatairól írt cikkének címe: *A házi nevelésnek hibáiról és azoknak orvoslása módjáról*, Tudományos Gyűjtemény, 1825/12.

felsőre sorolt személyek között szerepel Kis János,⁸ Beliczay Jónás⁹ és Gödör György¹⁰ neve.

2. „A gyülekezetben több előkelő úri család volt, akiknek megelégedését a lelkész egyik legszebb jutalmának tekintheti.”

Csőngei lelkészi szolgálata alatt valószínűleg hamar sikerült elnyernie az előkelő családok és az egész gyülekezet tetszését és szeretetét. Életrajzában említi, hogy csöngői, 18 évi szolgálata alatt több más gyülekezetbe is meghívták. Hűségének Kis János szuperintendens utasítása vetett véget. 1824 februárjának végén két alkalommal is felkeresték a parókián a kövágóörsi gyülekezet megbízottai. A meghívást Kis János rendelete tette nyomatékosná, és bár a szeretett kemenesaljai tájat Horváth Zsigmond nem szívesen hagyta el, nem volt más lehetősége, mint az ajánlat elfogadása.

1824. április 11-én, virágvasárnap tartotta *beköszönő beszédét Kövágóörsön*, ahol László Sámuel esperes iktatta be. Lelkiismeretes lelkészi munkáját és a már Csöngén elkezdett tudományos és közéleti tevékenységet a Balaton vidékén is folytatta. A Balatonmellék nyelvjárását kutatta, vizsgálta és elemzte. Főleg e tevékenysége nyomán választották a *Magyar Tudományos Akadémia* (Magyar Tudós Társaság) levelező tagjai közé 1833. november 19-én.

Megbízható és színvonalas lelkészi munkáját tanúsítja, hogy 1837. július 11-én Alsódörgicsén az egyházmegyei ülésen a szavazatokat rejtő borítékok felnyitása nélkül, egyhangú felkiáltással zalavidéki esperesnek választották.

1845. október 17-én *Kövágóörsön halt meg*. Ugyanebben az évben a Magyar Tudományos Akadémia december 29-i ülésén Toldy Ferenc, az akadémia titkára mondott felette gyászbeszédet. Ebből származik a következő rövid idézet: „...azt érezte Horváth Zsigmond, hogy egy önfejlődésű tudományos kor feltételei itt még nem léteznek... És elvegyült lassanként Horváth is, annyiakkal együtt, kik *jobbra valának rendeltetve tehetségeik által*, azok közt, kiket Isten nem íhletett meg. És így csak szorgalom gyümölcseit hagyta maga után.”¹¹

3. Művei¹²

Ahogy az életrajzban már említettem, Horváth Zsigmond egyik legfontosabb tudományos tevékenysége a balatonmelléki nyelvjárás kutatása volt, melyet a Magyar Tudományos Akadémia számára végzett. Az 1838-ban megjelent *Tájszótár*at később is folyamatosan bővítette, kéziratos kiegészítésekkel küldött az Akadémiának.

Ezen kívül azonban a legkülönbözőbb témákban írt tanulmányokat, cikkeket, valamint több útikönyv fordítását is elkészítette. A könnyebb tájékozódás és az áttekinthetőség érdekében először négy nagy csoportban sorolom fel Horváth Zsigmond műveit, a dolgozat későbbi részében pedig ezek közül szeretnék néhányat részletesebben is bemutatni.

Tudományos értekezések, cikkek

- A triumphusról – Erdélyi Múzeum 1817/IX.
- A magyar stylistikát tárgyazó észrevételek – Tudományos Gyűjtemény 1818/XI.

⁸ Horváth Zsigmond Csöngén kezdődő lelkészi szolgálata idején, 1806-ban Kis János dömölki lelkész volt. 1808-ban került Sopronba, majd 1812-től a Dunántúli Evangélikus Egyházkerület püspöke lett.

⁹ Beliczay Jónás 1806-ban Kemeneshögyészen szolgált.

¹⁰ Gödör György 1806-ban Újfalú lelkésze.

¹¹ in: Toldy Ferenc összegyűjtött munkái és irodalmi beszédei I. kötet, 148. o.

¹² Szinnyei (szerk.): Magyar írók élete és munkái, ill. A Magyar Tudós Társaság 1946. évi évkönyve alapján.

• A házi nevelésnek hibáiról és azoknak orvoslása módjáról – Tudományos Gyűjtemény 1825/XII.

• A Vesta szüzekről – Tudományos Gyűjtemény 1832/X.

• A világ rendszere, vagyis az égi testek az Isten dicsőségének harsány tolmácsai – Tudományos Gyűjtemény 1822/IV.

• A 12 égi jegyek magyarázatai – Tudományos Gyűjtemény 1833/XI.

• Életrendszer – Tudományos Gyűjtemény 1836/VI.

• Hosszú élet példái – Tudományos Gyűjtemény 1836/VIII.

• A csillagok esmértetése – Tudományos Gyűjtemény 1837/II.

• A Balatonmelléki tájszólás kivonata – Tudományos Gyűjtemény 1839/XII.

Erkölcstani művek (saját munkák)

• *A vallásnak intései s vigasztalásai*. Mellyeket a' csengei ev. híveknek, A' midőn ezek az ő gyászos hamvaiból újonnan felépült Templomjokban November 21-kén 1813-dik Eszten-dőben Isteni-tisztelet végett legelőszer beléptek, tolmácsolt és szívekre kötött Horváth 'Sigmund.

• *Elmederítő, szívképző s characterfestő történetek s adatok* füzére. Gyönyörködtetve oktató olvasókönyv. I-II. kötet, 1840.

Utazási munkák, útikönyvek (fordítások)

• *Cooknak*, ama híres anglus hajós-kapitánynak a föld körüli utazása, melyet Banks és Solander tudósok társaságában tett 1768-1771. esztendőben. (Németből ford.) Pest, 1810.

• Amerikának a haszonnal mulattató esmértetése I. kötet, Győr, 1813

• Gróf Macartneynek Chinába tett követségi utazása. Pest, 1818. (Nevezetes Utazások Tárháza sorozat V. kötete, szerkesztette és kiadta Kis János)

• Meermannak utazása Éjszaki Európában, Pest, 1819. (Nevezetes Utazások Tárháza sorozat VIII. kötete)

Kéziratban maradt művek

• A reformáció története a leghitelesebb kútfőkből

• A naptárak értelmesítése

• Egyház-szerkezet

• Népinevelés és oktatási rendszer

3.1. Útikönyvek

A reformkor szellemi áramlatának hatása fedezhető fel Horváth Zsigmond törekvéseiben, ugyanis legfőbb célja a kiadásra kerülő könyvekkel, hogy a népet – és különösen is a fiatalokat – tanítsa és művelje. Útikönyvsorozata is hozzájárult ahhoz, hogy a kor más országaiban tapasztalható életformák, jogrendek és szokások ismertetése folytán a sok ezernyi olvasóban is megérlelődjön a reformigény és a feudális viszonyok felszámolása utáni vágy. *Amerikának haszonnal mulattató esmértetése* című könyvének előszavában írja, hogy a magyar irodalom nehézségekkel küszködik, ezért minden írónak feladata, hogy megkedveltesse a tudományt és az olvasást a hazafiakkal. E nemes szándék pedig az író szerint olyan könyvek által érhető el, amelyek „...a hasznosat a kellemessel, az édes csemegéket a tápláló eledellekkel szépen összepárosítják, s amelyek a szükséges ismereteket... gyönyörködtető hangon terjesztik.”¹³ Elméletét Horatius szavaival is alátámasztja: „Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci.”¹⁴ Az előszó az-zal zárul, hogy ez az elv vezette az írókat a fordítói munka során.

¹³ Horváth Zsigmond: Amerikának haszonnal mulattató esmértetése, Győr, 1813., 7. o.

¹⁴ uo., „Minden tetszést az visz el, aki a hasznosat a kellemessel vegyíti.”

*Cooknak, ama híres anglus hajós-kapitánynak a föld körüli utazása*¹⁵ című útikönyve szintén megfelel a „kellemeset a hasznossal” vezérelvnek. A könyv elején megtalálható a tengeri utazás két célja:

1. A Vénusznak a Nap előtt való áthaladását megfigyelni.

2. „Új tartományok felfedezése a Déli óceánon III. György Anglia királyának parancsolatjára.”¹⁶

Ezután Cook kapitány életrajzáról olvashatunk néhány érdekességet. 1728-ban, a York-i grófságban született. Szülei tizenhárom évesen hajósinasnak adták. Eleinte szakácsként kellett dolgoznia, de hamar kitűnt tehetsége miatt a hajóskapitány segítőtársa és kormányos lett. Állhatatosan kitartott célja mellett, felismerte, hogy matematikát kell tanulnia, hogy hajóskapitány lehessen. Ezért apjától kapott összes pénzét matematika és hajómesterség magánoktatásra költötte. Érdemeire hamar felfigyeltek. Azonban takarékoságából nemsokára fősvénység lett. Komor és barátságtalan emberré vált. Pályája azonban gyorsan ívelt felfelé, hadnagy és hajóskapitány lett belőle.

A könyv fő része leírja a föld körüli hajóutat, a különböző országok, szigetek elhelyezkedését, valamint lakosainak szokásait, életmódját. Az Indiáról szóló fejezetben leírást ad a helyi főzési szokásokról is. Álljon itt egy rövid részlet ezzel kapcsolatban.

„Nem régiben tanultuk ki, hogy az Indianusok az eb' húst kedves ededelnek tartják, s magának a disznó husnak is elibe teszik. (...) Fogta a külömben kövér kutyát, két kézzel száját, s orrát mind addig befogta míg megfulladott. Ez a' megölés egy jó fertály óráig tarthatott. Az alatt egy láb mélységű gödröt tsináltak, ebbe tüzet raktak, rendében kis köveket tettek a' fa közé, hogy annál jobban által melegüljön. Azután a' kutyát a' tüzre tartották, s a' szőre lesöpörtetvén csigahéjjal tisztán levakarták. Ugyanazon csigával felmetszették, a' belét kivették, s a' tengerben mindaddig mosták, míg egészen meg nem tisztult. Akkor a vérrel együtt kókosdió' héjakba téteett. Mihelyt elengedő képpen által melegült a gödör, kivették belőle a' tüzet. Fris levéllel behintették, s a' kutyát rá tették. Erre ismét levelet raktak, s azon fellyül meleg köveket, 's ekkor osztán az egész lyúkat földdel betemették. Mintegy 4 óráig ezen állapotban maradt a sült. Akkor kivétetett, 's kész volt. Ettünk belőle, s nem tsak hogy jól megültnek, hanem egyszerűsmind jó izünek is találtuk. Mindent így sütnék meg.”¹⁷

A fent leírt eset csupán egyetlen érdekes és rövid történet a könyvből. Sok hasonló elbeszélést olvashatunk még a különböző népek életmódjáról és szokásairól. Úgy gondolom a „kellemeset a hasznossal” ars poeticáját e könyvnek a fordításával is sikerült megvalósítania Horváth Zsigmondnak.

3.2. Erkölcstani művek

„Nincs kártékonyabb elv, mint a megszokott dolgok mellett örökösen megmaradni.” – írja Horváth Zsigmond az *Elmederítő, szívképző s characterfestő történetek' s adatok füzére* című kétkötetes könyvének utószavában. Újulni és a korszellemmel előrehaladni kell – írja 1840-ben. Érvelése pedig az,

¹⁵ A mű teljes címe: *Cooknak, ama híres anglus hajós kapitánynak a föld körüli utazása*, melyet Banks és Solander tudósok társaságában tett 1768-1771. esztendőkbén

¹⁶ Horváth Zsigmond: *Cooknak, ama híres anglus hajós kapitánynak a föld körüli utazása*, Pest, 1810., 17. o.

¹⁷ Horváth Zsigmond: *Cooknak, ama híres anglus hajós kapitánynak a föld körüli utazása*, Pest, 1810., 118-119. o.

hogy minden században más gondolkodásmód és más ízlés uralkodik. A különböző nemzetek is más és más nézeteket vallanak. Ami ma régi, az valaha új volt. Az újítás ösztöne benne van a természetünkben.

„Most a hatalmasan megindult mozgékony időben minden valamennyire művelt nép az újítás, javítás és tökéletesedés pályáján óriási léptekkel halad előre... Árpád ivadékának sem illik az emberi nem jelesbjeitől igen messze elmaradni.”¹⁸ A magyar ifjúságot lelkesíti és biztatja ezekkel a szavakkal, hiszen nekik szánta ennek a munkának mindkét kötetét. Az utószó lezáró mondata pedig szinte testamentumként így hangzik: „Nosza tehát! Bármely tövises pályán újabb lelkesülettel induljatok, fussatok, haladjatok!”¹⁹

Mindkét kötet összegyűjtött rövid tanmeséket, fabulákat, idézeteket tartalmaz. Ezek közül kettőt szeretnék illusztrációként bemutatni.

Thales „Azt kérdezték Thalestől a' hét görög bölcsek egyiktől: mi legszebb? Ő felelt: a' mindenség. Továbbá mi nagyobb? a' tér, melly mindent magába foglal. – Mi legerősebb? a' szükség, mert ez mindent meggyőz. – Mi legnehezebb? az önismeret. – Mi legritkább? Egy megöszült zsarnok. – Mi vigasztalhat a szerencsétlenségben? Egy boldogtalanabb ellenségnek látása. – Mi kívántatik a' feddhetetlen élethez? – Annak elkerülése mit másokban gáncsolunk. – Mi szükséges ahhoz, hogy szerencsések legyünk? Egészséges test, mérséklett vagyon, 's felvilágosult értelem.”²⁰

A hűtlenség bére „Egy angol nő férjét halála óráján magához hivatá, s miután iszonyú fájdalommal elbeszélésével szívét meglágyította volna, kérte, hogy ellene elkövetett vétékét bocsátaná meg neki. E' felől neki ígéretet tétetvén, nyiltan megvallá, hogy férje iránt hűtlen leve. Megbocsátok – felelte az angol – mert nekem is éppen hasonló tettért van okom töled engedelmet kérni. Az asszony is jelenti készségét a' megbocsátásra. »Tudd meg tehát« – így szól a' férj, hogy én észrevén kacérságodat mérget adtam be, melynek következtében most meg kell halnod.”²¹

A' vallásnak intései s vigasztalásai címmel jelent meg az a beszéd, amelyet Horváth Zsigmond 1813. november 21-én mondott el Csöngén, a korábban leégett templom helyén felépített, újonnan elkészült templomban. A beszéd tulajdonképpen egy hosszú – 2-3 óras – prédikáció, melynek mottója Nehémiás 8, 9b és 10b versei. „...Urunknak szent napja ez. Ne bánkódjatok, mert az Úr előtt való öröm erőt ad nektek.”²² Ezen kívül azonban négy másik igét is a gyülekezet szívére helyez Horváth Zsigmond, amelyeket a jeles ünnepi alkalom legfőbb tanulságaiként szeretne átadni gyülekezetének. „...vegyíték szívetekre ... A' Vallásnak Hozzátok intézett Vigasztalásait és Intéseit!

Mind eddig segítségül volt Tenéked az Úr és a' TE siralmidat öröme fordította;

Az Isten féljed és az ő parancsolatait megtartsad, mert ez az embernek fő dolga;

Az én Házam imádságnak Háza;

Légy hű mind halálig és megadom Néked az Életnek Koronáját.

¹⁸ Horváth Zsigmond: *Elmederítő, szívképző s characterfestő történetek' s adatok füzére*, 1840., 304. o.

¹⁹ uo., 305. o.

²⁰ uo., 67. o.

²¹ uo. 202. o.

²² Nehémiás 8,10b – A Magyar Bibliatanács kiadása, Budapest, 1990.

Ezek azok a' nagy igazságok és kötelességek, melyekre a' Vallás e' jeles alkalmatossággal Sz. Gyülekezetünket emlékezteti."²³

3.3. Tudományos cikkek, értekezések

Az erkölcsi és vallási nevelés fontosságát emeli ki a sok gyakorlati tanács leírása mellett *A házi nevelésnek hibáiról és azoknak orvoslása módjáról* című értekezés. Rövid neveléstörténet és a nevelés fogalmainak áttekintése után a következő meghatározást adja: „A nevelés azt jelenti, hogy a gyermekben szunnyadó testi és lelki erőket ébreszteni, erősíteni, képezni kell.”²⁴ Ezt nem lehet elég korán elkezdni. Fontos, hogy már kismamaként készüljön a nő az anyaságra, vigyázzon magára és a magzatra is.

Nem szabad a gyerek minden vásottságát, rosszaságát eltűrni, mondván, hogy még gyerek. Szükség van néha a fenyítésre is. Hosszú idő, sok tanítás és vesződés kell ahhoz, hogy a szükséges ismereteket megtanulják. A jó erkölcs magvait apránként lehet csak a szívükben elületni. Kiemelt szerepe van ebben a példaadásnak.

Hibaként említi, hogy sok szülő és nevelő szélsőséges módon vagy durván bánik gyermekével, vagy pedig az elkényeztetés hibáját követi el. Azonban ennél is nagyobb probléma, hogy sok szülő nem gondoskodik gyermeke *erkölcsi* kiműveléséről, csupán a külső „csinosítást” tekintik fontosnak. Ezzel kapcsolatban írja, hogy ugyan jó dolog a test idomosságát, a rendes tartást figyelembe venni, és fontos a nyelv, a zene, a rajz, a tánc, a lovaglás és az asszonyi munkák, azonban nem csak ebből áll a nevelés. „Az idomos testet és a szép termetet csak úgy becsülhetjük igazán, ha az egy sokkal szebb léleknek hüvelye.”²⁵

További súlyos hiba, hogy „a gyermekek vallásos formáltatása nagyon elmulasztatik”. A hasznos ismeretek oktatásában első legyen a vallás. A tehetős szülők ugyanis sokszor csak tudományokra és mesterségekre tanítatják gyermeküket. Kezd uralkodóvá válni, hogy a tehetős urak ritkán jelennek meg a gyülekezetben istentiszteletre. Ez a példa természetesen a gyerekekre is hatással van. Ezenkívül szomorú következményei vannak a vallástalanságnak a társadalom és a családi élet szintjén is. Sok szerencsétlen házasságnak vagyunk tanúi, illetve sok panaszt hallunk háládatlan gyermekekről is.

A hibák felsorolása után néhány javaslattal próbál segíteni szülőknek és tanítóknak. A nevelést korán kell elkezdni – írja – és fokozatosan, lépésenként előrehaladni, ahogyan a természet sem siet, hanem bölcs törvényeket követ. Idő kell ahhoz, hogy a csemetéből fa legyen. Nem szabad eltiltani gyermekeinket a játéktól és vidámságtól. Tanítsuk meg őket szépen beszélni (a fontosabb szavakat több nyelven) – tanácsolja a szerző. Ne nyugodj addig, amíg valamit világosan fel nem fogtak. Bár ez hosszú és gyakori kérdézet kíván, később időnyerés lesz.

Lelkészként Horváth Zsigmond természetesen a vallásos nevelésre teszi a legnagyobb hangsúlyt. „Mondd meg nekik: az igazi boldogság a lélek békessége.”²⁶ Az erkölcsnek egyedül a vallás adhat tartást és alapot – írja. Van Isten, akihez a jó és ártatlan szív megtalálja az utat. E meggyőződés nélkül a Föld siralomvölgyé lesz.

Végül pedig kiemeli, hogy *a jó példa* mindennél hasznosabb és mindennél jobb tanítómester. „A mások majmolásának hatalmas ösztöne velünk született.”²⁷

A Tudományos Gyűjteményben 1836-ban megjelent *Életrendszer* című tanulmányt még az írás megjelenése előtt bírálta Almási Balogh Pál, az Akadémia rendes tagja.²⁸ Erősen kritizálja az író hiányos orvosi és pszichológiai ismereteit. Az értekezés egyes részeit felesleges szöszaporításnak tartja. Kifejti, hogy a grammatika és nyelvhelyesség ellen is többször vét a szerző. Észrevételeit azzal zárja, hogy a kézirat figyelmet alig érdemel. E kedvezőtlen bírálat ellenére az értekezést fél év múlva közreadták az Akadémia hivatalos folyóiratában.

A cikk legnagyobb része a hosszú élet feltételeiről és az élet meghosszabbítása érdekében adott tanácsokról szól. A hosszú élet egyik alapvető feltétele az író szerint az egészség megőrzése. Ennek érdekében a következő tanácsokat adja:

Légy mértékletes ételben, italban, alvásban!

Ügyelj a tisztaságra!

Tégy elegendő testi mozgást! A mozgásvágy velünk született. A lomha heverés a testet ellankasztja és nyavalyákat okoz.

Légy barátja a mezei életnek! Kedvetlenség és betegség ellen jó gyógyír a kirándulás a természet nagy templomába, ahol minden évszakban újabb gyönyörűségek kínálóznak.

A hosszú élet másik feltétele Horváth Zsigmond szerint az elegendő vagyon. A szegénység ugyanis kínos állapot – írja –, amely gyakran még a legjobb lelkeket is leveri. „A szorgalommal párosult megelégedés... fűszere az életnek. Így honosul meg nálunk a vidám elme, mely létünk fő orvossága, s az egészség dajkája.”²⁹

Azonban az egészséget félteni és a javakat gyűjteni mégsem a legfontosabb dolog. Vannak ugyanis sokkal finomabb mérgek. Ilyenek például a rakoncátlan indulatok, a mohó vágyak, melyek a lelket nyugtalansággal töltik el. Ezért a hosszú élethez szükséges a becsület is. A becsület ugyanis jó hírt szül, a jó hír vidámságot, a vidámság egészséget, az egészség pedig hosszú életet.

Ki remélhet tehát hosszú életet? – teszi fel a kérdést ismételtelen a tanulmány végén. A választ pedig három pontban összszegzi.

1. *Aki képes uralkodni indulatain.* – Ismerd meg időben ösztöneid, és tanuld meg megfékezni őket. A féktelen indulatok az embert az állatok sorsába taszítják. Az önuralom nagyon nehéz dolog, de a csendes és hidegvérű emberek számíthatnak hosszú életre.

2. *Aki nemesíti lelkét, törekszik a tudományos kiművelésre, sokat olvas és beszélget bölcs emberekkel.*

3. *Aki a vallás útmutatásai szerint él, és a vallásban lelvi gazsgasztalást.*

A tanulmányt pedig azzal zárja le, hogy életünk napjai Isten kezében vannak. A legpontosabban kialakított életrend sem adhat bizonyosságot, a halál mindenki előtt ott van.

Az értekezés tartalmánál rövid áttekintése után talán már jobban érthetőek Almási Balogh Pál kemény kritikaként leírt megjegyzései. Azonban – úgy gondolom – Horváth Zsigmond nem is törekedett szakmailag kifogástalan orvosi tanulmány megírására. Cikkeit lelkészként írta, így természetes módon a lelkész megállapításai és tanácsai kapnak helyet bennük. A legkülönbözőbb témákban megjelent tanulmányaiban sok ma is aktuális problémát tárgyal, így ezek a cikkek néha számunk-

²³ Horváth Zsigmond: A' vallásnak intései és vizsgatásai, Győr, 1813.

²⁴ Horváth Zsigmond: A házi nevelésnek hibáiról és azoknak orvoslása módjáról, Tudományos Gyűjtemény 1825/12., 54. o.

²⁵ uo. 60. o.

²⁶ uo. 74. o.

²⁷ uo. 93. o.

²⁸ A bírálat dátuma 1835. november 29. – MTA kéziratár, 24/1835.

²⁹ Horváth Zsigmond: Életrendszer, Tudományos Gyűjtemény, 1836., 28. o.

ra is érdekes olvasmányok lehetnek, amelyek számos máig érvényes bölcsességet fogalmaznak meg.

Összegzés

A hatalmas és sokoldalú életmű áttekintése után felemás gondolatok ébredhetnek bennünk. Kell-e, jó-e, ha egy lelkes szinte polihisztorként a legszélesebb témakörökkel foglalkozik, vagy maradjon az általa művelt témakörön belül, művelje a teológiát, és hirdesse az evangéliumot anélkül, hogy a folyamatos emberi tudásgyarapodás kihívásaira megfelelő válaszokat keresne? Horváth Zsigmond, a reformkor embere egyértelműen a fejlődés és a megújulás útját választotta. És bár törekvése nem volt, nem is lehetett kifogástalan, ezért is kapott kemény bírálatokat, mégis rájött arra, hogy a „megszokott dolgok mellett örökös maradáni” törvényszerűen lemaradást, idővel pedig hiteltelenséget eredményez.

A reformkor általános, minden területen érvényes felzárkózási és fejlődési szemléletének üzenetéből talán éppen a keresztyén teológia mai tudósai meríthetnek a legtöbbet. Amit Horváth Zsigmond a reformkor újulást kényszerítő szelleméből felismert, az a készítés a 20. század végi keresztyén teológiának az egyéb tudományágakkal való kapcsolatában elengedhetetlenül fontos feladata kell, hogy legyen. Az állandó megújulás képessége természetesen nem a vallási hagyományok, a gyökerek megtagadását jelenti, hanem azt a szemléletmódot, mellyel evangélikus tradícióink kiapadhatatlan erőforrásából táplálkozva a 20. század végi teológia minden korban képes lépést tartani az emberi valószínűség kutatás fejlődésével.

Irodalom

Horváth Zsigmond saját műveinek felsorolása a dolgozat harmadik fejezetében található. A saját műveken kívül az alábbi irodalmat használtam a kutatás során:

Kéziratok

Horváth Zsigmond életrajza kísérőlevéllel, Magyar Tudományos Akadémia kéziratára, K 1231:47

Horváth Zsigmond – Gyásztár, Magyar Tudományos Akadémia kéziratára, 18/1839

Almási Balogh Pál véleménye Horváth Zsigmond Életrendszer c. művéről, Magyar Tudományos Akadémia kéziratára, 24/1835

Horváth József rendes tag véleménye a hosszú élet példái c. cikkről, Magyar Tudományos Akadémia kéziratára 1835:3

Horváth Zsigmond levelei Toldy Ferenchez, Magyar Tudományos Akadémia kéziratára, 4r. 70 sz.

Lexikonok

Péter László (főszerk.): Új magyar irodalmi lexikon, Budapest, 1994. Révai Nagy Lexikona X., Budapest, 1914.

Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái, Budapest, 1891.

Ványi Ferenc (szerk.): Magyar Irodalmi Lexikon, Budapest, 1926.

Egyéb

Járy Péter: Kétszáz éve született Horváth Zsigmond, in: Evangélikus Élet, 1982. február 14. 5. o.

Magyar Tudós Társasági Névkönyv 1846-ra, Buda, 1846., 89-90. o.

Toldy Ferenc: Gyászbeszéd Horváth Zsigmond felett, in.: Toldy Ferenc összegyűjtött munkái és irodalmi beszédei I., Pest, 1872., 145-149. o.

A hatalom szeretete és a szeretet hatalma

Ezt a provokatív és elgondolkoztató címet viselte az Egyesült Német Evangélikus Egyház (EKD) teológiai konferenciája, amelyet 1999 októberében tartottak Berlinben. A konferencia anyaga egyrészt Dietrich Bonhoeffer életére és teológiájára, másrészt a Barmeni Nyilatkozat IV. pontjával kapcsolatos, az EKD által elfogadott teológiai állásfoglalásra alapozott.

I. Az Istennek engedelmes hatalom

A Biblia a hatalom fogalmát a legtöbbször Istennel kapcsolatban említi, és pozitívan értelmezi. Örökké tartó királyi hatalommal egyedül Isten rendelkezik (1Krn 29,11-12; Zsolt 22,29; Mt 6,13; Jel 1,6 stb.), aki hatalmat ad az embereknek (Jób 12,13; Mik 3,8; Róm 13,1-3 stb.). A kapott hatalomnak feladata és felelőssége van. A hatalommal való visszaélés, illetve a hatalommal járó feladatok fel nem vállalása Istennel

szembeni engedetlenséget jelent. A Biblia tud a „földöntúli”, ártó és áldó hatalmasságok létezéséről is, de ezeknek térbeli és időbeli korlátai vannak, végesek és Isten által legyőzettek.

A Biblia szerint tehát az embernek adatott bármely hatalom lehetőséget jelent. Lehetőséget Isten akaratának teljesítésére, részesejét Isten világfenntartó és kormányzó munkájának megvalósításában. Ennek megfelelően – bár paradoxnak tűnik – az engedelmisség és a hatalom összetartozó fogalmak! Az embernek adatott hatalom lehetőség az Istennek való engedelmisségre. Itt is Jézus Krisztus példáját vehetjük alapul. Az isteni hatalommal rendelkező Krisztus engedelmes volt mindhalálig, mégpedig a kereszthalálig.

A hatalom és az engedelmisség alá- és fölérendeltségi viszonyt feltételez. Az Isten-ember kapcsolat szempontjából ez természetes, teremtett voltunk abszolút engedelmisségre kötelez a Teremtő irányában. „Micsoda fonákság! Egyenlőnek tartható-e az agyag a fazekassal? Mondhatja-e az alkotás alkotójának: Nem ő alkotott engem?! Mondhatja-e a fazék a fazekasnak: Nem ért a dolgához?!” (Ézs 29,16). Engedelmisségünk alapja azonban nem a félelem a hatalmas Istentől, a megtorlástól, a kárhózzától, hanem az Isten szeretete! Ez a szeretet bizalmat és ragaszkodást ébreszt bennünk, ez a sze-

¹ Der Dienst der ganzen Gemeinde Jesu Christi und das Problem der Herrschaft (Band 1.2.) – Votum des Theologischen Ausschusses der Evangelischen Kirche der Union zu Barmen IV. – Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh 1999

retet aláztatos, függőséget és kiszolgáltatottságot vállal értünk.

Az ember-ember viszonyt tekintve a hatalom és az engedelmesség kérdése nem tekinthető abszolútnak. Róm 13,1-4 ír ugyan arról, hogy minden hatalom az Istentől van, így engedelmeskedni kell a hatalomnak, viszont láthattuk, hogy a hatalom csak akkor lehetséges, ha nem feledkezik el alapjáról és céljáról. Krisztus tanítványa engedelmeskedik a felsőbbeknek, de kritikusan szemléli tevékenységét, és ismeri az Istennek való engedelmesség abszolút voltát (ApCsel 5,29).

II. Az embert rabságban tartó hatalom

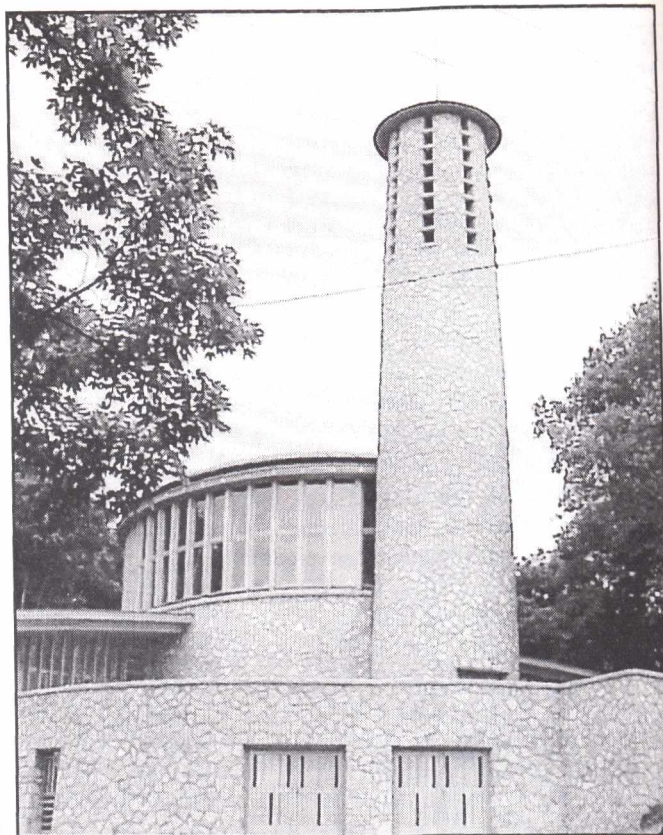
Ha a hatalom szót meghalljuk, akkor többnyire nem az a pozitív, Isten előtt felelős hatalom jut eszünkbe, amelyről imént olvashattunk. Félelem, függőség, manipuláció, kihasználtság, tehetetlenség, korrupció stb. – inkább ezek a negatív töltetű gondolatok és érzések kerülnek elénk a szó hallatán.

Bizonyára sokak számára ismerős a nagyon megdöböntő eredményű Philip Zimbardo-vizsgálat². A szociálpszichológus egy börtönutánezatot alakított ki a Stanford Egyetem területén, majd önként jelentkező egyetemista férfiakat választott ki a börtön „benépesítésére”. A jelentkezők közül pénzfeladobással döntötték el, ki lesz „fogoly”, ki pedig „börtönőr”. Csak az volt a feladat, hogy a „rabokra” vigyázzanak az „őrök”. Két hetesre tervezték a kísérletet, de hat nap múltán félbe kellett szakítani azt, mert a „rabok” és a „börtönőrök” személyiségében még e rövid idő hatása is olyan jeleket és változásokat mutatott, amely beláthatatlanná tette a vizsgálat következményeit. Témánk szempontjából a „börtönőrök” viselkedése a megdöböntő. Ezeket a fiatal, értelmes, tanult és művelt embereket teljesen megváltoztatta az a tény, hogy uralkodhattak valakik felett. Úgy kezelték társaikat, mintha nem is emberek volnának, teljesen kihasználta a hatalmukból adódó lehetőségeket. A vizsgálat eredményeként többek között megállapították azt, hogy a hatalmi szerep magában hordozza – ember voltunkból adódóan – a hatalommal való visszaélés valóságát. Minden szinten megfigyelhető ez a jelenség. Egy kisgyermek is kihasználja a kisebb és az erőtlenebb gyermekkel szemben az általa birtokolt hatalmat. Sok más szociálpszichológiai és személyiséglélektani vizsgálat is azt bizonyítja, hogy az ember személyiségét formálja és átformálja a hatalomhoz fűződő kapcsolata és viszonyulása.

A Biblia is egyértelműen tudatja, hogy az ember visszaél a neki adott hatalommal. „Nincsen igaz ember egy sem, nincsen, aki érti, nincsen, aki keresi az Istent. Mind elhajlottak, valamennyien megromlottak, és nincsen, aki jót tesz, egyetlenegy sincs.” (Róm 3,10-12). A magunk és mások elbukásainak gyakori tapasztalása hangsúlyátoldást eredményezett. Hatalom alatt a lehetőség helyett befolyást és befolyásolást értünk általában. Már nem az engedelmség a hatalom kibontakoztatásának és megvalósításának alapja, hanem az uralkodás. Ehhez természetesen szükség van olyan emberekre, akikre a hatalommal rendelkező befolyással bír. Az uralom megszerzése a többiekől behódolást követel, amelyet a jutalom elnyerése vagy a büntetés elkerülése motivál. Szó sincsen már szeretetről, és

² Elliot Aronson: A társas lény. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1999⁹ 28. old.

Csepeli György: Szociálpszichológia. Osiris Kiadó, Budapest, 1997. 201-202. old.

szinte már egyértelmű, hogy a kívülálló a folyamat láttán a hitelességre kérdez rá. Honnan van ennek a hatalomnak az alapja, az eredete? Mi vagy ki teszi ezt legitimmé? A manipulált tömeg?

III. A hatalom megjelenésének területei az egyházban

A konferencia ezzel a kérdéskörrel kapcsolatosan a Barmeni Teológiai Hitvallás IV. pontját vette kiindulásként:

Mt 20,25-26. „Tudjátok, hogy a népek fejedelmei uralkodnak rajtuk, és a nagyok hatalmaskodnak rajtuk. De tiköztetek nem ez a rend: hanem aki naggyá akar lenni közöttetek, az legyen szolgátok.”

A különféle egyházi tisztségek nem indokolhatják egyesek uralmát a többiek felett, hanem arra valók, hogy általuk az egész gyülekezetnek adott és parancsolt szolgálat gyakoroltassék. Elvetjük azt a hamis tanítást, amely szerint az egyház e szolgálatról eltekintve egyéb vezetők intézkedésének jogosultságát elismerhetné.

I. Munkatársak a gyülekezetben

A Jézus Krisztusról szóló örömhír hirdetésének és továbbadásának feladata minden ember számára adatott. E feladat megvalósításának egyik kiemelkedő helyszíne a gyülekezet. Főállású, mellékállású és önkéntes munkatársak együtt dolgoznak e feladat megvalósításán. Nagyon meghatározó akár a gyülekezeti tagok irányában, akár az egyházak külvilág felőli megítélése és hitelessége szempontjából a munkatársi közönség testvérisége. Többlelkű gyülekezetek gyakran a lelkes kompetenciaharcának, versengésének áldozatai. Hatalmi harcok, konfliktusok, sértődések és gyűlölködések határozzák meg a gyülekezetben belül a munkatársak egymáshoz fűződő kapcsolatát, vagy a krisztusi szeretet légköre dominál?

A gyülekezeten belül megkülönböztethetjük a tanítói, igehirdetői, diakóniai, missziói, „közigazgatási” funkciókat. Hogyan viszonyulnak egymáshoz ezek a funkcióterületek? Van-e egyiknek-másiknak kiemelkedő szerepe a többiekhez képest? Ki a felelős az egyes területek munkájáért, eredményéért? Mi a meghatározó egyes gyülekezeti, egyházi tisztségek betöltésénél? A kompetencia, az adott területen való szakmai jártasság, vagy az önkéntes munkatárs áldozatvállalása? Ki dönt a munkatársakkal kapcsolatos kérdésekben? A lelkes? A presbitérium?

Tanúságtételünk hitelessége is múlik azon, hogy a gyülekezet keretein belül munkálkodó munkatársak egy meghatározott jó rend szerint, egymás terhére is hordozva, ám egymás értékeit és feladatait tiszteletben tartva végezhessek! Lehetőséget és alkalmakat kell adni arra, hogy előkerüljenek az egymás között vagy a feladatokkal kapcsolatban felvetődő problémák, és ezek testvéri légkörben megbeszélésre kerüljenek. Az igehallgatás, az Isten előtti közös megállás, az imádság a Lélek által testvéri közösséget teremthet az együtt munkálkodók között.

2. Egyházvezetés Barmen IV. tükrében

Krisztus egyháza a világban munkálkodik, itt hirdeti az evangélium örömhírét. Ennek megfelelően az egyháznak intézményi aspektusa is van, ahol alá- és fölérendeltségi viszonyok léteznek. Mt 20,25-26 értelmében azonban miközöttünk nem a világi rend uralkodik, így az egyház vezetőinek feladata a tanítványi közösség szolgálatában élni. A Biblia ezt a szolgálatot a pásztor-képpel mutatja be. A pásztor őrzi, védi, legelteti, terelgeti a juhokat. Ha kell, az életét is adja értük. E képet vizsgálva a hangsúly nem az uralmón és a hatalmon, hanem a feladaton és a felelősségen van! Természetes, hogy van ennek a feladatnak hatalmi aspektusa is, de e hatalom még egyértelműbben lehetőség Isten akarátának teljesítésére.

Az egyházi vezető a tanítványi közösség szolgálatában él. Szolgálatát nem önmaga választotta, hanem e szolgálat is elhíváson alapul. Az Isten és a tanítványi közösség hívja el az egyház vezetőit. Ez a folyamat egymásrautaltságot, illetve kölcsönösséget feltételez. A tanítványi közösség részéről engedelmesség illeti a felsőbbiséget, a felsőbbiség részéről pedig a tanítványi közösségért való felelősség felvállalása a feladat. Ennek a feladatnak vannak egyházkormányzati aspektusai is, ahol a határozottság és döntésképeség alapfeltétel, de itt sem vesztí elvénél Pál apostol tanítása: Minden dolgotok szeretetben menjen végbe! (1Kor 16,14).

3. Anyagi kérdések

A pénz kormányozza a világot! – mondja szólás. A pénz kormányozza az egyházat is? És ki irányítja a pénzt? Ámítás lenne azt nem tudomásul venni, hogy az „adok” hatalmat jelent, a „kapok” pedig függőséget eredményezhet.

A Biblia több helyen is említi a pénzt mint olyan hatalmat, amelynek szeretete elválaszt bennünket az Istentől. Ez a hamis mammon, aki azzal ámit el bennünket, hogy boldogságunk függ tőle. Mivel sokat ígér, és látszólag teljesíti is ígérését, sokan hisznek hatalmában.

Az egyház, a gyülekezet működőképessége anyagiakon is múlik. Az anyagi megszerzése többféle forrásból történhet, de nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt, hogy az anyagiak elfogadása függőséget, kötöttséget jelenthet. Az egyház nem vesztíheti el, nem vetetheti meg szabadságát, véleménynyilvánítását, Krisztus evangéliumát semmiféle világi hatalommal! Így

az anyagiak megszerzésének szempontjából legfontosabb az egyháztagok áldozatkészsége. Gazdag emberek koldus egyháza az emberek hitéről árulkodik.

Az anyagiak megléte az egyházban sohasem lehet öncélú. A tanúságtétel feladata nemcsak azt jelenti, hogy áll a templom, hirdetik az ígét, zajlik a hittanóra, hanem azt is, hogy nem megyünk el a szociálisan rászorulókkal mellett. Koldus tagok gazdag egyháza az egyház Krisztustól való eltávolodásáról árulkodik.

4. A médiák lehetőségei

A tömegkommunikáció nemcsak befolyásol döntéseket, értékeket, eseményeket, hanem meg is határozza ezeket. A médiák hatalma azért is veszélyes, mert a befolyásolás és meggyőzés professzionális eszközeit használják egy olyan fogyasztói társadalomban, ahol a cél a fogyasztás és a szórakoztatás. A médiák hatalma szorosan összefügg a média tulajdonosának és pénzforrásának hatalmával, az általa képviselt értékekkel, véleményekkel. Vannak törvények, amelyek ezeket a viszonyulásokat meghatározzák, de ezek általában a fogyasztói társadalom piaci viszonyaihoz alkalmazkodva tág teret biztosítanak a médiák „árúkeszletének”.

Az egyházak általában idegenül és határozatlanul mozognak ezen a terepen, és sokak számára még az is kérdés, mennyire és mire használhatja fel az egyház ezeket az eszközöket. Korunk új kihívásaira válaszokat vár a ma embere, és ezek a válaszok mai formában kell, hogy megszólaljanak. Így küldetésünket és feladatunkat felvállalva kell kilépni erre a területre is, és megszólaltatni a ránbízottakat. A hitelesség és a minőségi megjelenés kérdése nagyon fontos. A minőségi megjelenés nem azt jelenti, hogy átvesszük és igazodunk a fogyasztói társadalom szabályihoz és alapelveihez, hanem azt, hogy színvonalasan szólaltatjuk meg azt, ami a miénk.

IV. Impulzusok

A konferencia anyagának ismertetése nem lenne teljes, ha pár szóban nem említenék meg néhány, a teológiai programhoz szervesen kapcsolódó, azt kiegészítő egyéb rendezvényt.

A Berlin-Charlottenburg Marienburger Allee 43 alatt áll az a ház, amely Bonhoeffer szüleinek tulajdonában volt. Ennek padlásszobájában élt és dolgozott Bonhoeffer, 1943-ban itt tartóztatták le a Gestapo emberei a teológust. Nagy élmény volt Bonhoeffer gondolatait a hatalomról és a hatalom-nélküliségről ebben a házban végighallgatni. A Gestapo volt területén (Prinz-Albrecht Straße) található „A terror topográfija” szobadísz kiállítás, amely egy világi hatalom szörnyűségei szerkesztését és egykori valóságát tárja fel a maga borzalmaiban. „Mein gelibtes du” címmel két fiatal színművész adta elő Bonhoeffer és Maria von Wedemeyer levelezését. A börtönből és a börtönbe írt szerelmeslevelek a szeretet hatalmának valóságáról tanúskodnak. Végül Berlin, a maga kettéosztott egységében, a Brandenburgi kapuval, a Kabaréval, a pár méter hosszsan emlékként meghagyott fallal, az egykori tilalmi területen épülő új, modern városközponttal, a maga egyedi történetével is arról tanúskodik, hogy a szeretet hatalma más, mint a hatalom szeretete. Az egyik mindent legyőz, a másikat előbb vagy utóbb legyőzik. Az egyik soha nem fogy el, a másik önmagát pusztítja.

Hatékonyágnövelés az egyházi szervezetek újragondolásával

1. Általános értékelés az egyházi folyamatok sajátosságairól

Az egyházban lezajló tevékenységek jelentős részének ismétlődő, jól meghatározható célja van. Szinte minden szervezeti, szervezési és beruházási tevékenység racionális elvárásokkal és többé-kevésbé azonosítható körülményekkel hozható összefüggésbe.

A tevékenységek általános céljait részben a „józan ész”, részben keresztyén erkölcsi értékeink, a belső és külső (egyházi, állami) szokások, szabályok vagy törvények határozzák meg. A hatékony végrehajtás és a végrehajtás ellenőrzésének érdekében azonban az egyes tevékenységek elérendő (és később számon kérhető) konkrét célját is meg kell határozni. A céljelölés legfontosabb feladata a tevékenység értelmének megfogalmazása (helyes-e az irány?). A célokat a folyamatok végrehajtói és eredményeinek élvezői szempontjából külön-külön kell átgondolni. Nem kizárt, hogy a végrehajtók és „felhasználók” eltérő célokat fogalmazzanak meg, így egy-egy folyamat kapcsán célrendszerek alakulnak ki.

A hittantanítás évről évre megismétlődő tanítási anyagai gyakran válnak megszokottá anélkül, hogy figyelembe vennék az elvárások megváltozását. A pedagógia magasabb színvonalat követel, a gyerekek, szülők másféle élethelyzete másféle tanítást igényel. A megszokott formák – amit mi, tanítók továbbra is igényként támasztunk saját tanítási szolgálatunk felé – összeütköznek a tanulók és a gyülekezet elvárásaival. Természetesen ezt senki nem meri néven nevezni, gyakran nem is képesek erre a tanulók és a családtagok. A célok együttes megnevezése azonban elvezethet a célrendszerek olyan optimális kialakításához, ami ugyan sok munkát igényel, de a hatékonyságot is sokszorosára növelheti.

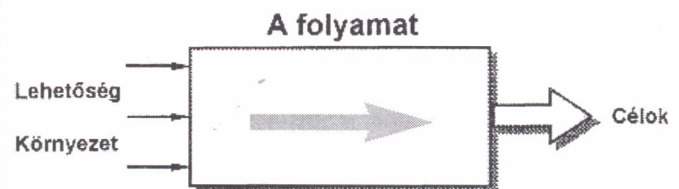
Bonyolítja a helyzetet, amikor észrevesszük, hogy egyetlen tanulónak többféle, egymásnak olykor ellentmondó elvárása van (pl. sokat tanuljon és jól is érezze magát). Sőt, a tanító is egyidejűleg kell, hogy eleget tegyen különböző tanítási feladatainak, a közösségépítésnek, a hitre juttatásnak, a magas szintű oktatásnak stb. A céljelöléssel egyidőben pontosan értelmezett elvárásokat kell megfogalmazni. Ezeket az elvárásokat nemcsak a folyamat egészére, hanem a különböző szempontok szerinti célrendszer minden egyes „részelemére” ki kell alakítani. A tevékenység előrehaladását a részcélok megvalósulása alapján mérhetjük. A gyakorlati méréshez mérési módszerek és számszerűsített célértékek szükségesek. A számszerűsítés segítségével lehet abban, hogy a folyamat hatékonyságát is értékelhessük.

Természetesen felmerül, hogy lehet-e, sőt szabad-e egyházi folyamatokat mérni? Míg egyik oldalról nagyon fontos ezeknek a tiltásoknak a meghallása, másfelől azonban igaz az, hogy gyakran inkább azért félünk a számszerű mérésektől,

mert ezek ügyetlenségünket, lustaságunkat, kudarcainkat leplezik le, munkánk sikertelenségét és rossz hatásfokát mérik. Mivel rendszerépítésünk azokkal az egyházi területekkel foglalkozik, ahol az emberi tevékenység kiszolgálóként teremti meg az igehirdetés lehetőségeit, jogos és indokolt a mérésnek eszközként való felhasználása.

Annak érdekében, hogy a célok meghatározása és a mérési tevékenység a folyamat támogatását tegye lehetővé, figyelembe kell venni a végrehajtáshoz kapcsolódó lehetőségeket. A folyamat potenciálját a tág értelemben vett erőforrások és az a környezet határozza meg, amelyben a folyamat lezajlik. A számba jöhető erőforrásokat a legtöbbször a rendelkezésre álló idővel, ismeretekkel, szakértelemmel, emberekkel, anyagi erőforrásokkal azonosítjuk. Egyházi tevékenységekről lévén szó mindenképp ki kell térnünk a folyamatban résztvevők elkötelezettségére is. Ezeket tekinthetjük a folyamat bemenetének.

A folyamatok kimenetét, eredményeit és hatékonyságát a folyamat környezetének támogató vagy visszafogó hatása is befolyásolja.

Adott folyamat esetében mind a bemeneteket, mind a környezetet adottnak kell vennünk (bár mindkét terület fejleszthető önálló folyamatok keretében), így a kitűzött célok elérése szempontjából a legnagyobb jelentőséget a folyamat szervezetsége, tervezett volta jelenti.

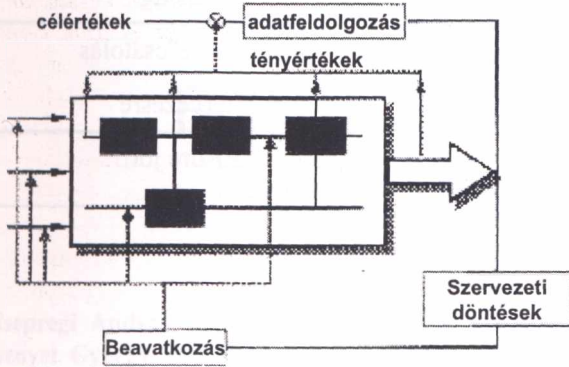
A folyamatok tervezése nem csak az elvégezni szándékolt tevékenységsorok és a rendelkezésre álló bemenetek meglétét, átgondolt voltát jelenti, hanem a célok helyességének vizsgálatát és a folyamat előrehaladási ütemének előzetes felmérését is.

Rendszerépítésünk erőssége az, hogy nem csak egy átlagos, jó sémához közel álló, már kiépült közegben lehet alkalmazni, hanem bármilyen – akár a legrosszabb – helyzetben is, hiszen a folyamatok tervezésekor mindig az adott sajátosságokat kell vizsgálnunk. A rendszerépítés folyamata így mindig alkalmazkodik a meglévő adottságokhoz. Ez azt is jelenti, hogy nem vonulhatunk félre azzal a mentegetőzéssel, hogy „lehet, hogy nagyobb gyülekezetekben, erősebb egyházmegyékben ez megy, no de nálunk...”

A célrendszer megvalósulásának mérése nem öncél. A tényértékek meghatározása és a célértékek számonkérése a folyamat szabályozása szempontjából fontos. Mindennek alapján lehet a folyamat végrehajtásának hatékonyságát is mérni.

A javításhoz jelentős ismeret, tapasztalatok, kellő bölcsesség szükséges.

A szervezettség nem csupán az előre eltervezettséget igényli, hanem a jó stratégiával megvalósított szabályozást is feltételezi.

Folyamat előrelátó tervezése

Vasárnaponként a lelkésznek autóval kell utaznia a gyóni gyülekezeti központból Ócsára az ottani istentiszteletre. A távolság kb. 25 kilométer, nagyjából 20 percet kell számolni az útra. Igen ám, de az egyik vasárnapon vásár keresztezi az utat. Ez növeli az időt. Van azonban egy másik út is. Ez kicsit rosszabb, lassabb, de nem keresztezi vásár. Ahhoz, hogy ezzel az úttal is lehessen számolni, egyszer ki kell próbálni. Le kell mérni az időt, ellenőrizni kell, hogy mennyire rossz az út. Nyereséget jelent-e a kritikus vasárnapokon ennek az útnak a választása?

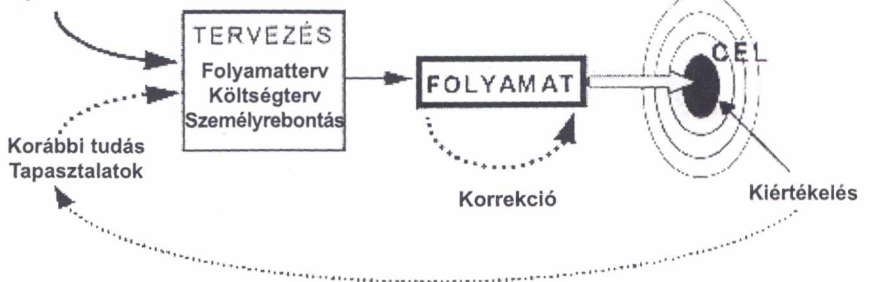
Az eredmények felhasználási módjának legszínesebb képét talán az ifjúsági- és gyermekmunka területén tapasztalhatjuk. Már a kiindulási pontok rendkívül különböznek. Rendszerépítésünk során rákérdezünk arra, hogy hová vezet a további felhasználás. Mik a kitűnő gyermekmunka csatlakozási pontjai az ifjúsági munka felé, mik az ifjúsági munka eredménymegőrző tennivalói stb.

Az előző zsinat számára komoly gondot jelentett, hogy a több egyházkerületi központ kiválasztásakor több eltérő szempont alapján kellett megoldást találni. Ilyen szempontként került elő, hogy

- a jövőendő székhely gyülekezete elég erős-e?
- elérhető-e közlekedés szempontjából?
- ki lehet-e alakítani elég takarékosan a püspöki működést?

Mivel a zsinat a püspöki tevékenység fő céljaiban, így a püspöki székhely ideális jellemzőiben sem tudott egyetérteni, gyakran ellentmondásos és szakszerűtlen volt a döntéshozatala. A felmért áldozatok nem voltak összevethetőek a nyereségekkel, illetve az új működés által megtakarított jelenlegi kiadásokkal. Vagy nem álltak rendelkezésre ilyen adatok, vagy az adatok birtokosainak nem volt érdekük publikálni ezeket. A nagy horderejű kérdésekre jellemző, hogy a célratörő, radikális megoldások hatékonyságát biztosító felmérési és szervezési módszerek szinte teljesen hiányoznak az egyház irányításából.

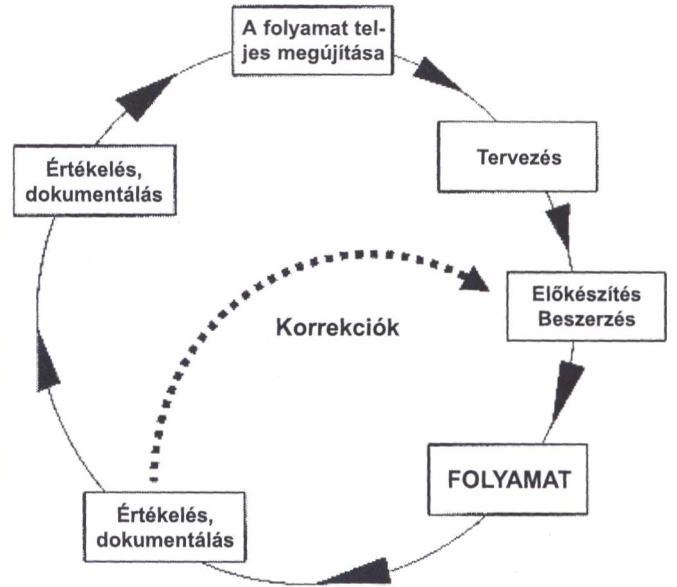
Célmeghatározás
Helyzetfelismerés

2. A folyamat sajátosságai

2.1. Projekt- (egyszeri eseményfolyam-) vagy folyamatszabályozás

Folyamataink legtöbbször többé-kevésbé rutinszerűen ismétlődik (rendszeres gyülekezeti alkalmak, ülések összehívása, jegyzőkönyvezése...). A folyamat jellegzetes résztevékenységei során – sajnos – rendre ugyanazokat a jellegzetes hibákat követjük el. A hatékonyság értékelésére az ismétlődő folyamatok legfontosabb lépéseit kell rögzíteni és érzékelni ezekhez képest az eltéréseket. A folyamatok fejlesztéséhez az összegyűlt tapasztalatokat kell felhasználni. A folyamat javítása során az elemzés, kiértékelés és az eredmények visszacsatolása kapják a legnagyobb szerepet.

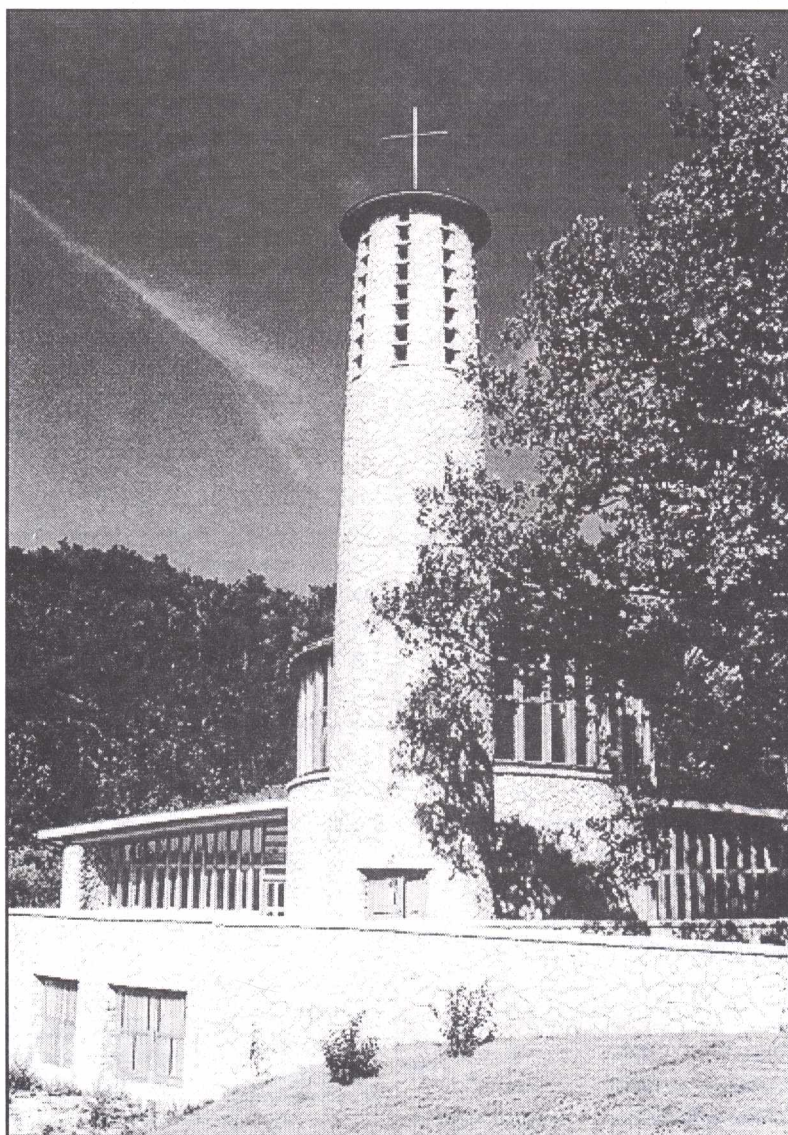

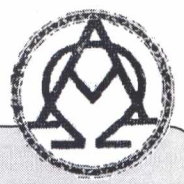
Az egyházi élet jelentős és különleges eseményei – sajátos rendezvények, ünnepi alkalmak, találkozások – egyediek. Nem csupán hangulatuk, tartalmuk alapján megismételhetetlenek. Az előkészítésük, lebonyolításuk során bekövetkező hibák már nem javíthatók. E folyamatok (projektek) során a hatékonyság növelésének útja nem az utólagos kiértékelés és helyesbítés, hanem a tervezési fázis „mi-lenne-ha?” elemzései és a lehetséges hibák feltárása és kiküszöbölése kapják a főszerepet. A hibák csak „fejben” követhetők el, és ezek kiértékelésével nem vissza, hanem előre kell csatolni a folyamatba.

Míg az ismétlődő folyamatok során a tanulás elvén lehetünk okosak, az egyedi folyamatok és projektek során az „elsőre

jól” elvet kell megvalósítani. Természetesen ekkor sem mondhatunk le az utólagos kiértékeléséről, a tanulságok levonásáról. A projektek kiértékelése során az olyan sajátosságokat kell megtalálni, amelyek más – céljai szempontjából akár teljesen – eltérő folyamatokra is alkalmazhatókká válnak.

	Ismétlődő folyamatok	Projektek
Feladat	Céltartás	Célmegközelítés
Az ellenőrzés tárgya	Múltbéli tapasztalatok	Részcélok
Követelmény	Biztonság	Pontosság
Beavatkozás	Visszacsatolás a végrehajtásra	„Előre”csatolás a tervezésre
Jelszó	„Saját kárán tanul az okos”	„Elsőre jót!”

EGY KIHÍVÁS SZEMÉLYES HÁTTERÉRŐL

Csepregi András ez év szeptemberétől a nyíregyházi Bessenyei György Tanárképző Főiskola evangélikus hittantanár szakán tanít rendszeres teológiai tárgyakat. Laborczi Géza, megbízott tanszékvezető meghívására vállalta el ezt a munkát. Az Evangélikus Hittudományi Egyetem rektora, dr. Szabó Lajos nevezte ki főiskolai adjunktussá és bízta meg a nyíregyházi oktatással. Régi diáktársként örültem az újbóli találkozásnak. Többek közt ennek apropóján is kérdeztem.

Bartha István: *Lelkészcsaládból származol. Édesapád és két nővéred lelkész. Öcséd teológiai tanár. Apósod az Újszövetség professzora. Te magad többévi lelkészi szolgálat után egy olyan munkába álltál be, amelyet többen gyanakvással, de legalábbis óvatos várakozással figyelnek. Milyen út vezetett ide?*

Csepregi András: Édesapám, aki népfőiskolai tanárként kezdte a lelkészi munkát, majd az evangélizációs mozgalomban dolgozott, 1953-ban sárszentlőrinci lelkész lett. A régi evangélikus dunántúli faluban egymás mellett áll a templom, a lelkészlakás és az iskola. Így a parókián felnőve az iskolai környezet is hozzátartozott az életünkhöz. Kisiskolás koromban gyakran gondoltam arra, hogy tanítani fogok. Budapesten jártam gimnáziumba, és az érettségi után a Teológiára jelentkeztem, ami akkor számomra teljesen magától értetődő döntés volt, bár később gyakran gondolkodtam azon, hogy miért nem merült fel bennem semmi más elképzelés. Az iskolát mint környezetet mindig szerettem, szívesen tanultam, és lelkészi munkám közben is kerestem a tanítás lehetőségét. Györkönyi szolgálatom öt éve alatt az az izgalmas feladat jutott nekem, hogy újra építhetem az általános iskolai hitoktatást. Kelenföldi gyülekezeti lelkészként tanítottam a két budapesti evangélikus gimnáziumban és a Teológián. Három esztendei angliai tanulás után talált meg a nyíregyházi főiskolára szóló hívás, amit nagy örömmel fogadtam, hiszen ideális módon ötvözhetem lelkészi mivoltomat a tanítás rendszeres örömeivel. Ami az óvatos várakozást illeti, magam is érzem, hogy a hittanárképzés kísérlete új, legalábbis nekünk, akik fiatalok vagyunk, és abban nőttünk fel, hogy az egyház a templomfalak között és a parókiák kerítése mögött él. A tanárképzés intézményes formájában jelen lenni nem problémamentes, de egészséges kihívás: hitünket, annak kifejezését, vagy kifejezésének éppen dadogó kísérleteit a többi humán és természettudomány jelenlétében kell megélnünk és megkísérelnünk. Ha ez sikerül, és ez még

mindig csak lehetőség, akkor tettünk valamit azért, hogy az egyház hite átjárja a maga természetes környezetét.

B.I.: *Nem állhatom meg szó nélkül, hogy abban a gyülekezetben kezdted a lelkészi szolgálatot, amelyben magam is egy esztendeig teológusként helyettesítettem, ami ma is sokat jelent számomra. Hogyan emlékszel vissza azokra az évekre?*

CS. A.: A györkönyi időszak, mint talán minden pályakezdő életében az első komoly munka, az első szerelem ideje volt. Nagyon sok meghatározó benyomás ért. Sok engem építő emberi figyelemmel találkoztam, és sok emlékezetes hibát követtem el. Életre szóló tanulságként azt hoztam magammal, hogy bár a lelkészi munkával, mint sok más hivatással is, bizonyos szerepkényszer jár együtt, az ember akkor tudja a legtöbbet adni, ha sikerül önmagát adnia. Sosem felejttem el, hogy amikor már küszöbön állt Györkönyből való elköltözésünk, és a gyülekezet tagjai hónapokon keresztül tudták, hogy máshol fogok majd dolgozni, a helyzet feloldotta a szigorú szerepeket, és sokkal mélyebb, érdemibb kapcsolat alakult ki többekkel, mint azelőtt. Ezt azóta is életem egyik nagy ajándékaként tartom számon.

B.I.: *Angliában nem egyedül, hanem feleségeddel és fiaiddal voltál. Nyíregyházára pedig úgy jöttetek, hogy újabb családtag érkezését vártátok. Mesélnél róluk?*

CS.A.: Feleségem, Cserháti Márta, és két fiunk, András és Marci jelenléte Angliában számomra nem mellékes körülmény volt, hanem döntő módon segített abban, hogy otthon érezzem magam. Márta maga is tanult, újszövetségi szakon végzett doktori kutatásokat, ezáltal szakmailag is kollégák lettünk. A nyugati teológiai irodalomban szokás egy-egy megjelent könyvet a házastársnak ajánlani, azzal a köszönettel, hogy az író hálás azért, hogy amíg a könyvön dolgozott, a házastárs minden hétköznapi gondot levett a válláról. Mártitól ennél sokkal többet kaptam azáltal, hogy ő maga is kutatott, az ő munkája meg nem szűnő inspiráció volt számomra. A fiúk iskolába jártak, s az ő révükön egy olyan iskolai és szülői közösségnek lehettünk tagjai, akiket diákként soha nem ismerhettünk volna meg. A teljes család együttléte tehát olyan sokdimenzióssá tette életünket, hogy valóban több szálon kapcsolódhattunk környezetünkhöz, és a távolságban is átélhettük, hogy otthon vagyunk. A jövő meg fogja mutatni, hogy ebből a közös élményből mit fogunk tudni átadni majd harmadik gyermekünknek, aki decemberben született.

B.I.: *Két hónapja kezdted el a munkát a főiskolán. Milyenek az első benyomásaid a diákokkal, a kollégákkal és egyáltalán Nyíregyházával kapcsolatban?*

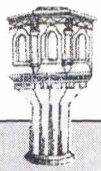
CS.A.: Első benyomásaimat egy gondolattal úgy foglalhatom össze, hogy úgy érzem, sokfelé nyitott lehetőség kellős közepébe kerültem. A várossal, Nyíregyházával kezdem, amelyet korábban nem ismertem. Úgy tűnik, hogy a város gyorsan fejlődik, s a három határ közelsége – az itteniek Kelet kapujának nevezik Nyíregyházát – valóban jó ügyeket, gondolatokat, inspirációkat közvetítő központtá teheti ezt a helyet. Imponáló számomra az az erőfeszítés, ahogy a Tanárképző Főiskola igyekszik diákjainak minél többet nyújtani. Az evangélikus gyülekezet bár nagy múltú, nem csak a múltjából él, hanem igyekszik partnere lenni ezeknek a törekvéseknek. A gyülekezet kedvesen fogadott, sok gyakorlati segítséget kaptunk, és bizonyos rendszerességgel istentiszteleten is szolgálhatok, ami reménység szerint tovább fogja erősíteni a kapcsolatunkat. A hittanárképző szak négy évfolyamán negyven hallgató tanul, érdeklődő fiataloknak ismertem meg őket (akinek nem inge, ne vegye magára), akikért magam is szívesen tanulok. A szak tizenegy oktatója többnyire lelkesíti vagy más munkája mellett tanít a főiskolán. Néhányukat régóta ismerem és szerepük van abban, hogy szívesen vállaltam ezt a munkát. A másokkal való mélyebb ismeretséget a jövő ajándékaként tartom számon.

B.I.: *Úgy tűnik, hogy fészket tudtok rakni ebben az új környezetben? Milyen terveitek vannak a jövőre nézve?*

CS.A.: A fészkekrakás nem egészen spontán folyamat, törekedni is kell rá. S nekünk minden okunk megvan arra, hogy tartósan letelepedjünk. Ez összefügg a tervekkel is. Három évi angliai kutatás során nagyon sok írivaló halmozódott fel bennünk. Márti a történeti Jézus kutatásának harmadik hullámával

foglalkozik, a Jézus-kutatás egy olyan újabb fejleményével, aminek Magyarországon még alig van visszhangja. Az ide tartozó művek a kilencvenes években jelentek meg, és közös alapállásuk szerint a történeti Jézust eredeti zsidó környezetén belül kell igyekeznünk megérteni. A harmadik hullámhoz tartozó teológusok – főleg angol és amerikai írók – történeti igényű képet igyekeznek Jézusról rajzolni. Márti azt kutatja, hogy míg a történeti érvelés segítségével teológiai kijelentéseket igyekeznek megfogalmazni Jézusról, a teológusok milyen történeti érvekkel dolgoznak. Az én témám Bonhoeffer teológiája, amellyel az elmúlt ötven év során igen sok magyar teológus foglalkozott, s talán éppen azért lehet érdekes néhány újabb szempont képviselője. Az 1989-es politikai fordulat után, amely tengerentúli politológusok szerint része a globális demokratizáció harmadik hullámának, a Nemzetközi Bonhoeffer Társaság néhány jólismert tagja arra a kérdésre keresi a választ, hogy Bonhoeffer teológiája milyen szerepet játszhatott ebben a változásban, s milyen további inspirációt kínálhat a demokratikus átalakulás folyamatához. Számomra az izgalmas kérdés ennek a kutatásnak a kritikus magyarországi alkalmazhatósága, azaz, ha van Bonhoeffernek a globális demokratizációra nézve mondanivalója, hogy hangoznék az közöttünk? Reméljük tehát, hogy a tanítással járó munka mellett elég sok időt tölthetünk majd a szék és az íróasztal között, és az előttünk álló esztendőben sokmindent közkinccsé tehetünk. A közvetlen feladatunk a disszertáció befejezése, melyet a durhami egyetemen jövő év szeptemberéig kell benyújtannunk, ezután kerülhet sor a szóbeli védésre. Ha mindez sikerül, munkánk formális elismerése is megtörténik.

Vízkereszt utáni utolsó vasárnap

Jn 12,20-26

Látni akarjuk Jézust

Jézus dicsősége

Vízkereszt ünnepének vasárnapjai Jézus dicsőségéről tanítanak valamit. Ezért nevezzük őket aranyvasárnapoknak, szemben a világi szóhasználattal, ahol a karácsony előtti, ádventi vasárnapokat nevezik így. Önkéntelenül is elárulva szívük gondolatait és elképzeléseik lényegét: vásároljatok minél többet, ez az aranyvasárnap. Zárójelben, esetleg kimondatlanul: nekünk, kereskedőknek az igazán.

Felszines csillogás minden ünnep, vásár, élet és siker Jézus nélkül. Nem leszünk boldogabbak, ugyanúgy tovább törekszünk újabb céljaink elérésére. S mire elértük, elveszti varázsát, szépségét és vonzását. Azt mondjuk: Ebben mi a különös? Ezért minek törekedtem annyira? Mi a felszín mögé, méginkább fölé szeretnénk látni. A dolgok mélyére. Látni szeretnénk a küzdelmeink értelmét. Látni, hogy mi igazán érték, arany ebben a világban. Kinek az ajándékai tesznek megelégedetté. Hogy értékelni, szeretni tudjam az Urat, és aztán örömmel, szívesen tudjak én is adni abból a sok kincsből, amit szeretnének kiapadhatatlan forrásából én is kaptam.

Lássuk meg Jézust, hogy ki is ő igazán. Azt nyújtja, amit ígért. Nem változik az ajánlata. Elérhető, amit kínál, enyém lehet ugyanúgy, mint bárkié. Sőt: az is az enyém lehet, ami az övé. De csak *vele együtt*.

Ki is Jézus?

Vizsgáljuk meg ezt igénkben néhány szó alapján.

Néhány görög: 20. v. Az ókorban ők voltak az igazság nagy keresői. Igénk nem beszél arról, hogy pontosan honnan jöttek. De azért jöttek, hogy imádkozzanak az ünnepen, tehát istenfő prozeliták lehettek, akik a páskára jöttek Jeruzsálembe. Jövetelük Krisztus dicsőségére utal: azért jöttek, hogy imádják Istent, és eközben Jézussal találkoztak, akin keresztül igazán megismerhetjük az Atyát.

Látni akarjuk Jézust: 21. v. Miért kérik ezt, amikor Jézust minden további nélkül láthatták és hallhatták ott, ahol nyilvánosan tanított és munkálkodott? Mert a látás itt többet jelent, mélyebb üzenetet hordoz: Megismerni akarták Jézust és az ő tanítását. Személyes kapcsolatra vágytak, ahol kérdés-felelet formájában ismerik meg őt, ahol mindent elmondhatnak, fölvehetnek, hogy tisztázódjon szívük kérdése: ki is ő igazán? Valóban ő-e a világ Megváltója – tehát a miénk is? A görögök szívében ez volt: készek vagyunk imádni őt, ha valóban imádatra méltó. Érteni és követni akarjuk.

Fülöphöz mentek: 21-22. v. Ő pedig először Andráshoz. Bizalmuk volt hozzá. Talán a görögös neve miatt. Vagy talán a sok találkozást kérő között sorrendet kellett tartani. S az jöjjön Jézushoz személyesen, akinek igazán fontos, aki számára ez

előrelépést jelent hitében. A két tanítvány nagy segítség volt a találkozás előkészítésében.

Eljött az óra: 23. v. Közeledett a döntő óra a mi Urunk Jézus életében (2,4; 8,20 stb). Tudatosan vállalja a keresztet, nem fut el előle. Átformálja győzelemmé.

Megdicsőítessék: 23. v. Az embereknek a halál vereség, kudarc, de Jézusnak eszköz a föltámadáshoz, győzelemhez és végül Isten dicsőségének a fölragyogtatásához (2Kor 4,6. 2Tim 1,10). A dicsőség Isten legmagasztosabb tulajdonsága. Isten-ségét jelzi. Ezért akarták azt minden korban elvenni tőle a hatalmasok: „Örök dicsőség... ennek, annak...” A mi Istenünk pedig azt mondja: „Dicsőséget másnak nem adom.” (Ézs 42,8. (Válasz erre: Ézs 43,21 és ApCsel 12,23.)) Dicsősége azt jelenti, hogy fensége, szentsége, végtelen szeretete és igazságos ítélete nyilvánvaló lesz. Legfőképp Jézusban, most és amikor visszajön. Ezt a dicsőséget látják meg a görögök és az egész világ, ha Jézusra tekint.

Búzaszem: 24. v. Ha meghal értünk Jézus, ennek gyümölcse a megváltás, bűnbocsánat és az, hogy Isten országába juthatunk. Fil 2,5-11 szerint nem tekintette zsákmánynak az ő gazdag életét, hanem szétesztotta mindenét. Ez az isteni életforma a kizsákmányolással szemben. És ez vezet neve minden név fölötti dicsőségéhez, melynek nyomán mindenek elismerik őt és leborulnak előtte.

Aki gyűlöli a maga életét: 25. v. Ez a tanítványra vonatkozik. Annyira odaszánja magát Krisztusnak, hogy nem önmaga áll élete középpontjában, és éppen ezért nem is aggódik saját sorsa, helyzete miatt. Így élhet szabadon Istennek. A hívő ember életében van egy változás, amikor meghal önmagának (Gal 2,20), és az Isten nélküli terveket, célokat, tárgyakat félre teszi. Mert aki meg akarja tartani az életet, elveszti. Aki Jézus szolgálja akar lenni, teljesen oda kell szánnia magát.

Megbecsüli az Atya: 26. v. Aki követi Jézust a nehézségekben, az osztozik Jézussal a megbecsülésben, a dicsőségben is.

Látni akarjuk Jézust

A görögök Isten imáadására mentek Jeruzsálembe. Közben Jézusról is hallottak. Kitől ellenségesen, kitől barátilag. Mi az igazság? Kicsoda ő? Ma is kérdés: keresed-e az igazságot? Ha a részleteket elfogulatlanul egymás mellé helyezed, összeáll a kép: Jézus több, mint... aminek és akinek eddig gondoltam. Vízkereszt vasárnapjai Jézus egy-egy dicsőséges vonását mutatták meg. Most összeáll a kép.

Mert a görögök azért jönnek, hogy Jézust lássák. A zsidók azt mondták: jelt szeretnénk látni. (Mt 12,38; 1Kor 1,22), de ezek az emberek példák abban, hogy azt mondták: Jézust szeretnénk látni. Ez a „látni” azt jelenti, látni, hogy ki igazán ő. Személyesen találkozni, tudakozódnival tőle, beszélgetni vele. Határozott céllal mentek Jézushoz. Ha te is világosan megfogalmazod kérdéset, szükségedet, kételyeidet: választ kapsz tőle. Egyáltalán, van-e ilyen vágy benned, hogy látni akarod őt? A tanítványok feladata pedig az volt, hogy Jézushoz vigyék őket. És Jézus megmutatja, hogy ki is ő.

1. Jézus képes önmagát föláldozni. Már a megkísértés története során följánlotta a Sátán, hogy tartsa meg az életét, és legyen hatalmas úr, de vele és általa. Kereszt és megváltás nél-

kül. De akkor mi lenne velünk? Örökre elvesznénk. Ilyen nagy Jézus szeretete, hogy inkább önmagát áldozta föl. (Ld. 27-28. v.) Egy régi leírás szerint ezek a görögök egy fejedelem követei voltak, és azért jöttek, hogy följánljanak egy nyugodt helyet országukban. S erre válaszol ígénkben Jézus: nem! Meg kell halnia. Nem öregkori végelgyengülésben, egy csöndes otthonban, hanem a kereszten. Ezt vállalja értünk. Így szeret! – Akárhogy is van, ő nem tekintette zsákmánynak azt, hogy Istennel egyenlő... Értünk élt, és értünk halt meg. Mindent értünk cselekedett. A gabonamag elhalt, hogy sok gyümölcsöt teremjen. Fölfogod-e ezt a nagy szeretetet?

2. Jézus képes a világot megváltoztatni. Egy új életformát hoz. Amikor nem önmagammal élek már, hanem „él bennem a Krisztus”. Azt mondja: „Aki gyűlöli a maga életét...” Mit jelent ez? Aki annyira elkötelezi magát Krisztusnak, hogy élete nem ön maga körül forog. Aki már szereti az Urat, és ezért nem nehéz neki őt szolgálni, érte tenni. Ha még nehezedre esik az Úr akarata szerinti élet, akkor valami nincs rendjén a szíved mélyén.

Jézus a mag képével egy nagy lelki igazságot szemléltet: nincs dicsőség szenvedés nélkül; nincs gyümölcsöző élet halál nélkül; nincs győzelem alárendelés nélkül. A kis mag magában gyenge, semmi. De ha elültetik, „meghal” és termést hoz. Betölti a rendeltetését. Mint Urunk tette a kereszten. Te is mondd ki, ha belátod: elvesztett vagyok, halált érdelek. Hogy az Úr is kimondhassa a kegyelem fölmentő szavát. S egész más színben fog ragyogni az élet, a világ, az egyház, maga az Isten! Arra hív Jézus, hogy rendeljük alá neki az életünket mi is. Válasszunk: önző egyedüllét, vagy gyümölcsstermés; az életed elvesztése vagy megtartása; önmagad érdeke, vagy Krisztus szolgálata; önelégültség, vagy Isten dicsérete. Olvastam egy emberről, aki meglátogatott egy távoli missziói állomást, hogy lássa, hogyan élnek ott a barátai. Amikor látta a nagyon egyszerű életkörülményeket, fölkiáltott: „Hogy áshattátok el itt magatokat!” Erre misszionárius barátja nyugodtan így válaszolt: „Nem mi ástuk el magunkat, hanem Isten ültetett el ide minket.”

3. Jézus képes követőit a célig vezetni. Lehet, hogy sok áldozatot is hozni kell a hívő embernek, de ez a szolgálat velejárója. Még a sportbeli eredményekért is áldozatot kell hozni. És nem panaszkodik ezen, aki megteszi, mert ez a mindene. A hitben is így van. Jézus követői örömmel vállalják a vele való áldozatot, az Ő szolgálatát a Földön. Aki követi őt az alázatos szolgálatban, az követheti őt a megbecsülésben és dicsőségben is. Nem hagyja el az Úr az övéit. Nagy jutalmat ad nekik már itt és majd egykor is. De ezt a szolgálatot csak az tudja vállalni, aki „látja” őt: magának, szolgának és Úrnak.

Széll Bulcsú

Hetvened vasárnap

Mt 9,9-13

Egzegézis

Máté tudósítása nagymértékben követi Márk anyagát. Éppen ezért feltűnő minden apró változtatás. A megelőző történetben Máté csak az írástudókról beszél, akik a bűnbocsánat jézusi gyakorlatát kifogásolják, ebben a történetben a farizeusok kerülnek előtérbe, akiknek a bűnösökkel való asztalközösség elfogadhatatlan, a következő történetünkben pedig Keresz-

telő János tanítványai kifogásolják Jézus tanítványi körének bőjtölési szokásait. Ha ezeket a szereplőket és az általuk feltett kérdéseket együtt látjuk, akkor kap igazán hangsúlyt a 13. vers: „Irgalmasságot akarok, és nem áldozatot.” *Ennek az ősi prófétai mondatnak a krisztológiai tartalma lehet igehirdetésünk kulcsa.*

Jézus vitában áll ezekkel az emberekkel. Ez a történet és az itt elhangzó párbeszéd is egy ilyen vitahelyzetben érthető meg igazán. Máté teológiája áll a szerkesztés mögött, mely szerint a törvény igazi betöltése az irgalmas felebaráti szeretet. Jézus minden ellenfelének, illetve vitapartnerének ezt akarja világgossá tenni. Legyen szó bűnbocsánatról, vámszedőkkel való asztalközösségről, vagy böjtről, a lényeg minden esetben a 13. versben fogalmazódik meg. Jézus életében és lényében valóssággá lesz ez a vers. Éppen ezért ez a középpontja igehirdetésünk alaptextusának.

9, 9: Máté egy a tizenkettő közül (lásd: 10,3), mégis a vers kezdése „meglátott egy embert”, nyitva hagyja a lehetőséget a szélesebb értelmezésre: bárkivel megtörténhet, hogy Jézus megszólítja. A felszólítás egyszerű, szűkszavú. Nem egy programbeszédéről van szó, ami alapján eldönthető lenne, vajon érdemes-e követni Jézust. Ami itt történik, az nem természetes. Ugyan nem tudjuk, mit tudott Máté korábban Jézusról, de semmiképpen sem természetes, hogy egy egyszerű mondatra valaki így reagáljon. A szavak mögött és a tettekben, ebben az öt versben egy titokzatos csodának lehetünk tanúi. Jézus szavára egy ember elindul, követi őt. *A csoda a találkozásban történik meg.*

9, 10: A farizeusok sok olyan hivatást tartottak számon, melyek veszélyesek a törvény betartására nézve. Ezek olyan hivatások voltak, ahol az emberre túl sok kísértés leselkedett, képtelenség volt ellenállni ezeknek. A vámszedők különösen rossz helyzetben voltak. Egy farizeus úgy tekintett egy vámszedőre, mint aki az Isten előtt elveszett, semmi esélye nincs arra, hogy igaz legyen. Tisztátalansága miatt nem ült egy asztalhoz vele igaz ember.

9, 11: Az asztalközösség már akkor is bensőséges közösségnek számított, sőt! Az asztalnál ülők a közös ételt a közös tából ették. Az asztalközösség éppen ezért több, mint egyszerű ismeretség, azt is mondhatnánk, az asztalközösség az ismeretség egyfajta beteljesedése. A farizeusokban szabályos undor lehetett akkor, amikor Jézust a vámszedőkkel látták egy asztalnál.

9, 12: A mondat nem feltétlenül jelenti azt, hogy a farizeusok az egészségesek közé tartoznak (más alkalommal Jézus velük is asztalhoz ül). Inkább azt fejezi ki, hogy az egészséges ember önmagában bízik, míg a beteg már csak orvosában.

9, 13: A vers egzegézise egyben összefoglalja a szakasz egzegetikai tartalmát is. A 13. vers egy bevett farizeusi tanítóformulával kezdődik: „Menjetek, és tanuljátok meg...”. Mint ha hallgatóinak figyelmét ezzel a bevezetéssel különösen is a most következő mondatra akarná irányítani, most jön a lényeg! A Hóseás 6,6-ból származó idézetet sokan kapcsolatba hozzák a jeruzsálemi templom pusztulásával. Ez talán még erősíti Máté mondanivalóját. Jézus asztalközössége a vámszedőkkel, és asztalközössége az első gyülekezetekkel éppen ennek a mondatnak a megvalósítása. Máté kíméletlenül szembesíti kora „igaz hívőit” Isten élő akaratával.

Hogyan használhatjuk mindezt?

Először érdemes igeszakaszunkkal *önmagunkat szembesíteni*. Ahogyan ebben a három történetben Jézus sorra veszi a kor kegyességi, vallási irányzatainak matadorjait, úgy mi is mindannyian helyet kaphatunk ebben a szembesítésben. Sokan va-

rossá tenni, vagyis zsírral bekenni valamit, hogy ne eresse át a vizet, nedvességet.⁵ Az Isten titkai elől hermetikusan lezárt szívről van tehát szó. A *παχύω* ige Hippokratész óta orvosji kifejezés is, a medicinában ezt jelenti: megdagad, megduzzad.⁶ Tehát olyan, ami nem egészséges... Íme, a rák egy újabb fajtája...

Jézus boldognak mondja azokat a szemeket és azokat a füleket, amelyek őt jól látják és jól hallják. Nyilván azért, mert ott a szív is jól működik. Nincs elszigetelve Isten országának titkai elől. Boldogsága pedig abban van, hogy lát és hall, hogy össze tudja kapcsolni a mennyeit és földit; hogy amit lát és hall, azt mélyre engedi, egészen a szívéig.

*Leszállás a fejből a szívbe*⁷

Jézus igehirdetésében nem értik a példázatok miértjét és így magát az igehirdetést sem. Ma ő kérdez: miért nem használtak illusztrációt prédikációitokban? Azt kérdezi, prédikációitok miért nem illusztrációk? Miért nem képesbeszéd, miért nem válnak a szavak képekké, miért hiányzik belőle a tapasztalat és a megtapasztalás?

Filmek, mozik világában élünk. Lassan elérkezünk odáig, hogy amit nem lát a szemével az ember, arról nem is vesz tudomást. Peregnék a képek és órákra a képernyő vagy a vászon elé lehet kötni az embereket. (Naponta minimum 3,5-4 órát töltünk a televízió előtt!)

Jézustól kapjuk az igehirdetés példáját, a képpé lett szavak erejét. Ő azért beszélt példázatokban, mert látván nem látták, és hallván nem hallották. A példázat az egyetlen módja annak, hogy a látás egyúttal hallás legyen, a hallás pedig látás is. A 20. századi teológia és igehirdetés legnagyobb betegsége, hogy minden a fejben történik, és a szívnek nem marad semmi. A kettőt egymás ellen kijátszani pedig a legnagyobb visszaélés! Atomjaira bontottunk szét mindent, és elfeledkeztünk a nagy egészről, a maghasadás pusztítani is tudó erejéről. Igénk először tehát minket talál el, a hirdetőit.

De ugyanolyan éllel szól a hallgatónak is. Az igehallgatás mindig esemény. A mag hullik. Némelyik az útfélre, mások sziklás helyre, mások tövisek közé, a többi pedig jó földbe. *Az igehallgatás mindig esemény és minden esetben beteljesedés.* Vagy olyan, mint az égből hulló eső és hó, ami megöntözi a földet, termővé és gyümölcsözővé teszi (Ézs 55,10-11) vagy a szív megkeményedésének Isten számára fájdalmas pillanata (Ézs 6,9 kk).

Leszállás a fejből a szívbe. Jézus útvonala: szem – fül – szív. Alig 40 centiméternyi távolság, mégis ez a világ leghosszabb útja. Gyakran évek, évtizedek kellene hozzá, míg az ige elér a fültől a szívig. Mindez azért van, mert sokszor csak egy zsírosbödön van a helyén. A zsír a legősibb szigetelőanyag. Elzárja a víz és a levegő útját. Ledörzsölni nem lehet, mert amihez hozzáér, azt megfogja.

Csak egyvalami van, ami oldja: a tűz. Ha az megéri, elkezd olvadni, sőt lángra lobban. Ha Jézus forró szava, lángoló Szentlelke eléri énünk bensejét és lángot dob abba a sötét, fekete ürbe, akkor és ott indul olvadásnak a megköveredett, Istentől és az ő ismeretétől hermetikusan elzárt szív. Ha lángra kap, akkor történik meg a nagy csoda: szívünk végre össze tudja kapcsolni, kötni Isten titkait földi világunk egyszerű jelenségeivel.

Akinek szívében fellobbant a hit lángja, annak egyre csak adatik. Úgy is mondhatnám: mindenből többet lát és többet

⁵ Hebräisches Schulwörterbuch über das A.T., Julius Fürst (Hg.), Leipzig 1884.

⁶ ThWNT u.o.: 1026-1027 o.

⁷ A címet Manfred Seitz: Praxis des Glaubens c. könyvéből kölcsönöztem V&R, Göttingen 1978, 201.o.

hall, mint ami. Mert össze tudja kapcsolni, hozni világunkat Istennével. Egyre csak bővölködni fog, mindenben Istent látja és mindenről Isten jut eszébe. Akinek pedig nincs, annak az is elvétel, amije van. Annak a prédikáció, az ige érthetetlen, megfoghatatlan marad. Tegyük hozzá: csak a szemmel és csak a füllel nem megy...

Leszállás a fejből a szívbe. A Nagy Orvos örök szolgálati útvonala.

Végezetül hadd idézzem Luther egyik prédikációjának részletét:

„Mit jelent Jézusnak ez a mondata: 'Nektek megadatott, megértétek a mennyek országának titkait'? Mi a titok: ...A titok rejtett, sejtelmes dolog, amit nem ismerünk. Az Isten országának titkai pedig azok a dolgok, amik Isten országában vannak elrejtve... Aki Krisztust igazán ismeri, az tudja, mi Isten országa és ismeri azt is, ami benne van. A titok lelki és rejtett és az is marad mindenütt, ahol a Lélek nem jelenti ki. Mert bár sokan vannak, akik látják és hallják, mégsem értik.

Ugyanúgy most is sokan vannak, akik prédikálják és hallgatják, hogy meghalt értünk Krisztus; de mindez csak a nyelven van nem pedig a szívben, mert nem hiszik és nem is érzik. Pál mondja: 1Kor 2,14-ben: »A természetes ember semmit nem ért Isten Lelkéből.« Ezért mondja itt Jézus »Nektek megadatott«, ami azt jelenti: a Lélek megadja nektek, hogy ne csak halljátok és lássátok, hanem a szívvel higgyétek és ismerjétek; ezért már nem is titok előttetek.

A többiek pedig, akik ugyanúgy hallják, mint ti, nem látják és nem értik, mert nincs hit a szívükben. Számukra titok és ismeretlen marad és mindaz, amit hallanak olyan, mintha valaki egy példázatot vagy érthetetlen mondást hallana... A példázatok tettszenek az egyszerű embereknek és meg is marad bennük, mert olyan dolgokról mintázzák őket, amit megérthetnek.”⁸

Percze Sándor

Ötvened vasárnap

Mt 23,23-36

A vasárnap téma megjelölése: Böjt felé igaz megtéréssel – Vakságból isteni bölcsességre!

Egzegézis

Jézusnak a 23. fejezetben leírt nagyszabású beszéde a Hegyi Beszédhez hasonlóan Máté önálló alkotása, ha anyaga több forrásból származik is. Márk párhuzamos részével szemben szinte feltűnő teljességre törekszik. Jelentősége – az írásmagyarázók szerint – összefoglaló jellegében van. Mindazt, amivel Jézus ellenfelei Isten ítéletét magukra vonták, most összefoglaló formában mondja el. A 2-12. v. hangja még tisztán megállapító természetű, a 13-36. v. azonban már formájában is utal a tartalom súlyos voltára: hangja kitörően szenvedélyessé válik. Ez a szakasz hét „*aj*”-t tartalmaz – a 14. vers nem tartozott eredetileg a szöveghez. A legtekintélyesebb kéziratokban nem szerepel – amely szemére veti a „képmutató írástudóknak

⁸ Dr. Joh. Georg Walch (Hg.): Dr. Martin Luthers sämtliche Schriften, Gross-Oesingen 1987, 11. Band, 523-524.o.

és farizeusoknak” azt, amiben Istentől való végzetes eltávolodásuk megmutatkozik. Az írástudók általában a farizeusok közül kerültek ki, így egymás melletti említésük itt sem téves. Rendszerint a farizeusi kegyességi irányzathoz tartoztak. Jogi és teológiai szakértőkként fejtették ki tevékenységüket Izraelben. Törvénytudókként, törvényszakértőkként tartották számon őket, a szanhedrinben a főpapság és a tekintélyes laikus elem, a vének mellett a harmadik olyan réteg, amely a másik kettő mellett van említve. A farizeusok haladót szemléletet képviseltek Izrael kegyességének életben tartását és továbbvitelét illetően. Elzárkózásuk mellett sem feledkeztek meg arról, hogy a népet rájuk bízta Uruk. Hogy ez mennyire lett a szemükben hatalmi kérdés, az már más dolog. Merev az a szemlélet, hogy a farizeusok Jézusnak és az ősgyülekezetnek legidézhetőbb ellenségei lettek volna. Eleinte ugyanis Jézust önmagukhoz közel állónak érezték. Meghívták magukhoz. A helyzet fokozatosan éleződött ki. Bűnük lényegét Jézus nem kegyességük külsőséges voltában látja: ez már csak tünete annak, hogy szavaikat és tetteiket egy világ választja el egymástól. Viszont Jézus mégsem emel szavaik és tanításai ellen kifogást. Nem kárhoztatásul állapítja meg róluk, hogy Mózes székébe ültek. A „kathedra” jelképesen a tanítás, a törvénymagyarázás mózesi örökségének átvételére utal. Jézus mégis figyelmeztet: szavaikhoz igazodhat a nép, de tetteik nem lehetnek életük irányjelzői.

Jézus világossá teszi, a legfőbb gondjuk az, hogy életüket a legapróbb részletekben is megszenteljék Isten előtt, de éppen ez a követelésük válik elviselhetetlen teherrel. A farizeusok abban mondanak ellent önmaguknak, hogy csak követelnek, de semmit nem tesznek a teher megkönnyítésére, vagy éppen levételére. Életük kettősségének tünete kegyességük külsőséges volta is. Csak emberek előtt akarnak tündökölni, belsőleg érintetlenek maradnak a törvény tartalmától. Jézus óvja tanítványait attól a magatartástól, hogy önmaguk körében engedjék elharapódzni az emberimádatot, a személyi kultuszt, a rangkorságot. Az ő tanítványaiként mindig testvérekként kell fordulniuk egymás felé. A hét „jaj”: prófétai ítélethirdetés. Az első három szózat Isten ígéjének meghamisítását, a négy utolsó, kegyességük tisztázatlanságát és ebből fakadó külsőséges voltát veti szemükre Izrael lelki vezetőinek. A szózatok, egy kivétellel, a képmutatást (υποκρισις „színészkedés, színlelés, alakoskodás”) vetik szemükre. Ez nem föltétlenül tudatos ferdtést jelent, hanem azt a tárgyi ellentmondást magatartásukban, amelyről a bevezető tanítás is szól. Isten ítéletét meghamisítják (1-3. „jaj”); külsőségeikben megtartják Isten parancsolatait, de lényegükben megszegik (4-7. „jaj”).

A negyedik „jaj”-t, mellyel textusunk kezdődik, azért kiáltja Jézus a farizeusokra és az írástudókra, mert a törvény alapvető elvárásainak a megszegéséből adódó lelkiismeret furdalásukat törvény feletti cselekedetekkel akarták enyhíteni. Az ótestamenti törvény előírását a tizedre vonatkozóan kibővítik. Nem csak azzal teljesítik túl a törvényt, hogy mindenből tizedet adnak, hanem még a szerzet, vásárolt javakból is beadják azt. Jézus figyelmeztet a törvény Isten szerinti igaz tartalmára. Az ember engedelmes válasza Istennek iránta tanúsított hasonló magatartására az emberek iránti jogosság, irgalmasság és hűség. Szabad a kegyesség külső megnyilvánulásaiban bármilyen buzgóságot tanúsítania annak, aki komolyan veszi a törvény tartalmát, s egész kegyességének gyakorlata ennek a tartalomnak kifejezője. Jézus köntörfalazás nélkül feltárja ellenfelei sajátos vakságát, amely – ha akarja – képes kiszűrni a szűnyogot, de amely – mert most nem akarja – nem látja meg a tevét.

25-26. versekben rámutat arra, hogy Izrael kínos pontossággal igyekezett megtartani a külső, rituális tisztaság vallási szabályait. A farizeusok azonban még e nép között is élen jártak.

A mindennapi gyakorlatból vett képpel irányítja a figyelmet a mondanivalóra. A külsőleg tiszta pohárban méreg is lehet. Ugyanúgy a külsőleg tiszta farizeusok életének rejtett tartalma gonoszság és tisztátalanság. Jézus szerint minden hatékony tisztulás csakis belülről kezdődhet kifelé. És míg a külső tisztogatás belső hatása egyáltalán nem garantált, (sőt álcázásul is szolgálhat) addig a belső tisztulás garantáltan hat a külsőre is.

27-28. versekben Jézus a szép és a tiszta sírok külsejét állítja szembe ugyanezen sírok belső tisztátalanságával. (A zsidók előtt a holttest volt a legtisztátalanabb dolog.) Hasonlóan a farizeusok külsőképpen megmutatkozó tettei is a törvénybetöltés buzgalmának látszatát vannak hivatva kelteni, de belsőképpen irtóznak a törvénytől, igyekeznek kivonni magukat alóla, legfeljebb kényszerből, vagy félelemből vetik alá magukat, de igazi tartalmához, a szeretethez semmi közük. Önzésük indítja őket. Lényegében így a törvény ellenségei, mint a megvetett vámszedők és bűnösök.

29-33. versekben az előző képet folytatva Jézus a farizeusok külsőséges, hazug halottkultusza ellen kel ki. Izrael büszkén őrizte elhunyt nagyjai sírhelyét, a megölt próféták és igazak emlékére pedig engesztelő kápolnákat állítottak. Jézus leleplezi e szokás igazi célját: farizeus kortársai így akarják külsőségeiben és ünnepélyes hangú, de hazug nyilatkozatokban elhárítani az őseik bűneiből rájuk háruló felelősséget. Másrészt így akarják biztosítani azt a lehetőséget, hogy hasonló tetteiket Isten igazságos ítélete végrehajtásának tüntethessék fel.

Jézus itt félreérthetetlenül önmaga és tanítványai sorsára is utal. Megdöbbenő, ahogyan a 34-36. versekben Jézus belső azonosságot, közösséget tár fel a vele egy korban élő nemzedék és a gyilkos ősök között. Éppen ezért ezen a nemzedéken úgy veszi számon ősei gyilkos tetteit, és úgy hirdeti meg fölötük a kárhoztatra vezető ítéletet, mint akik részesek őseik gyilkosságainak elkövetésében. Az üdvösség történetében tipikusan Ábel az első, Zakariás az utolsó példa ennek a bűnnek a teljes történeti körét körülhatárolva.

Próbálkozás a „hidverésre”

Máté óvni szeretné a keresztyén gyülekezet tagjait attól, hogy az írástudók és a farizeusok viselkedési módját utánozzák. Annak példái ők, hogyan bújhat el az ember az élő Isten elől úgy, hogy közben azt gondolja: pontosan ismeri, és helyesen tiszteli őt, s „megragadva” birtokolja is. A keresztyén gyülekezet és annak vezető tagjai nem követhetik ezt a példát. Meggyőződésem, hogy erre a megóvni akaró figyelmeztetésre égetően szüksége van a mai gyülekezetek tagjainak, s elsősorban nekünk, akik vezetők lehetünk Istentől kapott helyünkön.

Találhatunk természetesen sok pozitívumot is az akkori írástudók és farizeusok kegyességi gyakorlatára vonatkozóan. S ha egybevetjük mai kegyességi életünket az övékkel – példának okáért az imádság vonalán –, bizonyosan lenne szegyenkeznünk valónk. A tizedről már nem is beszélve. Tanulhatnánk az adakozás vonatkozásában is tőlük.

Jézus hétszeres „jaj”-kiáltása, az egyértelmű ítélethirdetés mégis arról tanúskodik, hogy ezek az emberek teljes mértékben zsákutcába jutottak az élő Istennel, de embertársaikkal való viszonyukban is. A kívülről állóknak, de talán az ő életfolytatásukat közéről ismerőknek is úgy tűnhetett, hogy a legnagyobb rendben, hitelesen zajlik vallásos kegyességük gyakorlása s a mindennapi életük. Elfeledkeztek azonban arról, amit az Úr mondott Sámuelnek: „Nem az a fontos, amit lát az ember. Az ember azt nézi, ami a szeme előtt van, de az Úr azt nézi, ami a szívben van.” (1Sám 16,7)

Bőjt felé tartva Jézusunk kiáltása hangzik most felénk. Szembesíteni akar minket, igehirdetőket és igehallgatókat, ke-

resztyén életfolytatásunkkal. A valósággal, leplezetlenül. A valóság reánk nézve is az, hogy Urunk szívünkbe lát. S nem csupán a külsőt méri fel tekintetével. A valósághoz hozzátartozik az is, hogy az alakoskodásra, színlelésre, sminkelésre nem csupán a Jézus korabeli írástudók voltak fogékonyak. Megkísért ez mindannyiunkat. Bármennyire is Jézus vigasztaló, bátorító szavait szeretnénk hallani ezen a vasárnapon, s majd hirdetni is, most „jaj”-kiáltásait kell meghallanunk és meghirdetnünk.

Igen, először meghallanunk. Nekünk lelkészeknek, igehirdetőknek. Ezen a vasárnapon a törvény kemény ítélete először felénk hangzik. Urunk először minket akar megtérésre vezetni. Megtisztítani minden hamis látszattól. Megtisztítani a bűnösöket, a gondolatainkat, felszabadítani a hiteles tanítványi életre. Ott, a farizeusok esetében Jézusnak ki kell mondania, hogy nem mennek be az Isten országába. Javíthatatlanok, menthetetlenek. Belecsontosodtak a maguk által kivihetőnek és célravezetőnek tartott kegyességi gyakorlatukba. Már képtelenek voltak meghallani és elfogadni az intést, az ítélet hangját. S mások előtt is eltorlaszolja így az utat a mennyek országa felé. Jézus kiáltása kell, hogy szíven találjon ma bennünket. A Luther-kabát nem takarhatja el jótékonyan önzésünket, irigységünket, hatalomvágyunkat; stílusunk, a mögöttünk lévő szolgálati idő, a rutin még nem minden. S főleg nem, ha meg vagyunk győződve arról, hogy csak az általunk képviselt kegyességi gyakorlat, vagy igazság a hiteles, a mérték. Jézus int, nehogy a farizeusi példa örvényébe kerüljünk. Kiáltása mentő szeretetből fakad. Ma még ad lehetőséget arra, hogy megtisztuljon az életünk. Óv, nehogy elringassuk magunkat, amikor intézményi, tárgyi, anyagi gyarapodásban, vagy strukturális változásokban, törvények nélkülözhetetlen korszerűsítésében véljük csupán felfedezni egyházunk gyarapodásának zálogát. Komolyan kell vennünk, hogy Jézus szerint minden hatékony tisztulás csakis belülről kezdődhet kifelé. Ezért adhatunk most hálát a jézusi kiáltásokért! Ő valóban meg akar és meg is tud tisztítani bennünket, egyházunkat. S aki alázattal meglátta, hogy mennyire aktuális életére és szolgálatára nézve a jézusi

figyelmeztetés, az megvallhatja és leteheti elé nagyfényre jutott bűneit. Jézusunk által ma még adatik lehetőségünk a megtérésre. Ő nyitja meg szemünket saját vétkeink, képmutatásaink, hazugságaink, tagadásaink meglátására. Ő indít igaz bűnbánatra, bűnvallásra, de ő látatja meg velünk a bűnbocsátó szeretetét is. Keresztfán ontott vére által megtisztítja szennyes „ruhánkat”, nem kell erőlködnünk a törvény előírásait betartani. Valóság lehet, hogy élünk többé nem mi, hanem él bennünk a Krisztus. Irgalmasság, szeretet, igazságosság, hűség hitelesítheti szolgálatunkat. Bizony, jaj nekünk, ha egyet is megbotránkoztatunk a „kicsinyek” közül. Amikor azonban egy emberrel megtesszük a szeretet cselekedetét, mintha magával Jézussal tettük volna meg. Így hangozhat hitelesen az igehirdetés az igehallgatók felé.

Vázlat kísérlet az igehirdetéshez

1. Jézus szava leleplez: álarcot viselünk, s nem csak farsang idején.
2. Jézus szava figyelmeztet: ez így nem maradhat. A képmutatás, a színlelés végzetes következményekkel jár. Ha az álarccal összenövünk, menthetetlenek vagyunk.
3. Jézus szava ajándék. Felénk fordulása lehetőséget ad a megtérésre, megújulásra.
4. Jézus szava gyógyít. A szívből induló megújulás és megtisztulás átjárhatja az igehirdető, az igehallgató, az egész egyház életét.

Urunk! Szeretnénk bölcsenek és igazaknak látszani, s ezért életünk tele van képmutatással. Gyakran megfélekedünk arról, hogy hiteltelenségünk milyen nagy akadályt jelent embertársaink számára is az országod felé vezető úton. Kérünk, indíts igaz bűnbánatra, megtérésre, hogy a tőled való bölcsesség megmutatkozzék rajtunk tisztaságban és szelídségben, és az irgalmasság cselekedeteiben és a békesség szeretetében. Ámen.

Deme Dávid

Igehirdetés H. Z. (élt 47 évet) ravatalánál

Jn 6,16-21

Keresztyén Gyülekezet, gyászoló Testvéreim
az Úr Jézus Krisztusban!

„Most, hogy megint útfélre estem,
eltűnődöm e téli estén,
Mi volt az élet Uramisten?”

Töprengő csendességében a költő így tárja fel lelkének hullámain, s kutatja megannyi strófán át, míg meg nem érkezik a reá tekintő, vele gondoló Isten színe elé, hol a felismerés tükrében békességgé szelídülnék a háborgó kérdések.

Mondd, Uram, mi is az élet?

Gyászolók és emlékezők, kiket kétségbeejtő mélységbe, vagy dermedt hallgatásba húzott a fájdalmas hír: H. Z. testvérünk földi, övéi közt járható útja befejeződött, talán éppen az ő 47 évére gondolva kérdezgetitek, az édesanyával együtt, aki leginkább, az elindulástól kezdve figyelhette a gyermeki ösvényt:

Milyen is az élet, Uramisten?

Ekkor a tanítványok hajóba szálltak, és elindultak a másik part felé. Így olvastuk. Mit gondoltok, nem ilyen az élet? Úgy

tudjuk, hogy az 5000 ember megelégitését követték az elénk táruló történések. A 12 tanítvány megélt sok jót, hallott háladársra bátorítót, s várt tervezve, lelkesen holnap virradatot. Miként hazahívott testvérünk is, akinek adatott a szülői ház mély, jóra nevelő közege, volt mód testvérekkel, majd később hitvessel jövőt álmodni, gyermekei sorsát odaadással rendezgetni, s méretett idő faluért, gyülekezetért lelkiismeretesen munkálkodni, megannyi feladatban helytállni.

Egyszer csak azonban eljött a sötét este.

Így olvastuk: a tenger is háborgott, a szél is kegyetlenül, hullámokat hajóhoz csapdosva fújt. Minden méterért erőt latba vetve kellett küzdeni. Átfázva és dideregve ici-picit lehetett csak előbbre látni, a kikötésre kinézett helyet pedig egyáltalán nem. A tanítványok titkon kereshették egymás tekintetét, hallgatták a másik hangszínének változását, ezen is óhajta tájékozódni, hogy ki mennyire is bírja még, de alapvetően, rettenetesen egyedül volt külön-külön mindenki!

E ravatal körülről álló testvéreim, mintha nagyon is ismerősek lennének ezek az érzések!

Nemcsak hírből elképzelték voltak H. Z. számára sem a metsző, jeges szél okozta fájdalmak.

A mindennapi harcok fáradságán túl, egyszer csak jött le-
küzdhetetlennek bizonyulva a betegség terhe, s minden földi
halandók útján el kellett engedni a hitvest, aztán hordozni kel-
lett a „hogyan tovább” néha bénító kérdéseit, majd szembesül-
ni a benne is szállást vevő, titokzatos betegséggel.

Ki merné vitatni, hogy nem valami olyasmi volt, mint az
egykori tanítványok küzdelmes evezése. A partról azonban
célirányosan, a hánykódókat jól ismerve figyelt Valaki!

Még hozzá az a Krisztus, kinek látását nem homályosíthatta
el a leszálló sötétség, mert ő maga a világosság! Az a Jézus,
akit nem rémített tomboló vihar, mert benne ott volt a minde-
neken diadalmaskodni képes erő, s amikor eljött az idő, akkor
elindult értük és hozzájuk.

Péter, Jakab, János meg a többiek csüggedten érzékelték:
nincs sehol, nincs itt! Ő azonban közeledett már!

De figyeljük csak a találkozást! Annyira őszinte! Így olvas-
tuk: amikor meglátták, megrémültek!

Az az érzésem, a bajban, ha igazi Jézus jelenlétének az ele-
mi érzékelése, akkor mindig így történik. Nem kitörő rögtön
az ember lelkesedése, nem átszellemült azonnal a tekintete,
hanem kétségbeesett.

Néha van vád! Uram, hol voltál eddig? Máskor meg ma-
gunkba roskadva, de az ő tisztaságán tájékozódva feltörő a
kérdés: csak nem a ma meg tegnap elkövetett vétkeim miatt
van mindez? S felszínre hatol ám az Istent kereső döbbenete is:
itt ez a nyomorúság, eddig meg voltam győződve arról, hogy
igazán acélos a hitem, most meg mennyire összetörtem!

Ugye, hogy megrettenünk? Most mit mondjak neki?

Gyászoló és emlékező testvéreim, rögtön semmit! Ugyanis
ő az, aki szól és szólít, eképpen: Én vagyok, ne féljetek!
Egyszer csak ott volt övéi mellett, szinte megfogta a hajót és
szólt. Hogyne tenné most e ravatal mellett is! Én vagyok, ne
féljetek! És megérint. Az isteni hatalmával a halál és az örökös
eltávolodás felett aratott diadalával, úgy, ahogy senki más.

Ő volt az, aki tartotta és segítette helytállni H. Z. testvérün-
ket is, míg tartott a ma.

A KIADÓHIVATAL KÖZLEMÉNYE:

A Sajtótanács határozata értelmében a
Lelkipásztor árát 2000-ben sem emeljük.
Előfizetési díj egész évre: 3.800 Ft (mellék-
letekkel együtt).

Egyes szám ára: 300,- Ft.

Kérjük előfizetőinket, akik tehetik, küldje-
nek többet adományként. Ezzel segítsék la-
punk zavartalan megjelenését.

A mai számunkhoz postautalványt mel-
lékelünk a befizetéshez. Amennyiben már
a befizetés megtörtént, az utalványt egy
későbbi alkalomra felhasználhatják.

Ő az, ki az árvaság némaságával haladót arról biztosítja: ő
ért sóhajokból, ő számontart pergő könnyeket, ő tud minden
belül mardosó érzést és kint, méghozzá úgy, mint ami nem
veszhet a feledés tengerébe.

Ő az, ki az idő fogságában és az összeszűkülő lehetőségei-
nek kalitkájában a lelkiismeret terheivel birkózni alig tudót,
azt, aki esetleg az elmulasztott bocsánatkérés, az el nem mon-
dott vallomás, a meg nem adott ölelés fájdalomában kuporog,
most kegyelmével békességébe hívja.

S ő az, ki a másik partra visz, éppen azzal az erővel, amely
nem itt gyűjtött, hanem az odaátba már bemelegített!

Elképesztően gyönyörű igenk sora: a tanítványok fel akar-
ták venni Jézust a hajóba, de az egyszerűben odaért, ahova
igyekeztek. Oda, ahova igyekeztek!

Annyira biztató! Ez az ígélet: vele, ám csak vele az Isten
előtt megállva, megérkezhetünk.

A fájdalom görnyedtté tesz, de hallgassuk csak a szólást: ne
féljetek! Vagyok! S ez elég. Mert ez éppen így az élet. Ámen.

Fatalin Helga

Februári számunk szerzői

Bartha István lelkész – Nyíregyháza

Csepregi András lelkész, főiskolai adjunktus – Nyíregyháza

Deme Dávid lelkész – Nagykanizsa

Fabiny Tamás teológiai tanár – Budapest

Fatalin Helga lelkész – Bük

Gömböcz Elvira teológiai hallgató – Budapest

Koczor Tamás lelkész, esperes – Dabas-Gyón

Koczor Zoltán főiskolai tanár – Budapest

Krámer György lelkész – Pilis

von Loewenich, Hermann ny. püspök – München

Marschall Marcell mérnök – Budapest

Möller, Christian teológiai professzor – Heidelberg

Nagy Gyula ny. püspök – Budapest

Percze Sándor lelkész – Nemescsó

Solymár Mónika hitoktató lelkész – Sopron

Szabó Lajos teológiai professzor – Budapest

Széll Bulcsú lelkész – Budapest

*A fotók a balatonboglári evangélikus templomot
ábrázolják.*

Lelkipásztor

Evangélikus Lelkeszi Szakfolyóirat

Megjelenik havonta

Felelős szerkesztő: Szabóné Mátrai Marianna, 1141 Budapest, Rózsavölgyi köz 3. Tel.: 469-1050

A szerkesztés munkájában a szerkesztőbizottság vesz részt.

Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, 1085 Budapest, Üllői út 24. Tel/Fax: 317-1108

Felelős kiadó: Tóth-Szöllős Mihály.

Készült a Plantin Kft nyomdájában. Tördelés: Rezessy Szabolcs

Egy szám ára: 300,- Ft. Előfizetési díj egy évre: 3800,- Ft. (mellékletekkel együtt).

Külföldi előfizetések: Szomszédos országokba (postaköltséggel együtt): évi 7.800,- Ft.

Egyéb külföldi országokba: 8.800,- Ft/45 USD vagy 70 DEM postaköltséggel.

A borítón: Szentlélekgalamb dicsőfényekkel Balfról.

A fotót készítette Molnár Géza. A borítót ifj. Harmati Béla tervezte.